

**ФАНИ ПОПОВА-МУТАФОВА
ПОСЛЕДНИЯТ АСЕНОВЕЦ
БОЯНСКИЯТ МАЙСТОР**

Част 4 от „Асеновци“

chitanka.info

Ръката на майстора трепна и се дръпна назад, спряна за миг в колебание. Изученото в преславната шаръчийница на Търновград тежеше неумолимо над чистата и пряма съвест на художника. Свикналата към строгия канон десница не дръзваше към светотатствено движение: да разчупи вековните закони, напластения от толкова години опит.

Ала обич и преданост избухваха като огнен плам в сърцето му: скъпи спомени, недосънувани копнежи, тайни жалби. Майстор Добрил обори чело. Две прошарени къдрици паднаха над веждите му. О, той искаше от бялата мазилка да изникнат живи и верни образите на двамата ктитори и там, сред полумрака на църквата, връз тъмната багра на фона да се закрепят безсмъртни, възкръснали в свежестта на шарката, в обичайността на стойката, в приликата на лицето, на движението.

Високите седмосвещници запрацяха, пламъчетата на едрите воценици хвърлиха игриви петна връз бялото мамещо пространство.

Нямаше време за бавене.

Войводата Витомир му бе пратил вест от Средец, че очаква наскоро пристигането на царя и царицата, които искаха да разгледат стенописите, чиято слава се разнасяше до царевград Търнов.

Сред пъстро изписаните стени зееше само това празно поле: мястото, където трябваше да се зографисат ликовете на високите ктитори: Калоян и Десислава. Тях бе оставил за най-накрая, като свидно скътан блян, сякаш дълго отлаган мечтан празник, след който вече нищо радостно не го очаква. И тоя ден бе дошел.

Майсторът стисна клепачи.

В безброй многолики образи се тълпяха пред него ликовете на севастократор Калояна и гиздавата му съпруга. На кон, отправени на лов със соколи из вековните гори на Витоша или със сведено в смирено благочестие чело сред бавното шествие от духовници и велможи, на път за тържествената служба в „Света София“, или тъй, както ги бе видял, още съвсем млади, още преди толкова години: двама стройни юноши. Сякаш вчера... Или тъй, както ги бе зърнал за последен път, в съдбовния час на раздялата. Състарени, изпити, морни, подгонени като дивеч, със смъртта по петите. Ала не. Не. Те трябваше да останат в паметта на идните поколения, тъй както Добрил ги помнеше в най-щастливите им дни: млади, хубави, с нацъфтяло

благополучие в спокойния взор. Тя облечена в златно и червено, той загърнат в зелените талази на кадифената си мантия, обсипани с многоцветни скъпи камъни и бисер. С диадеми на челото...

Художникът въздъхна. Тежко се отпусна връз ниското столче, край кюлчетата с боите. Закри лице с длани.

И целият му учуден и бурен живот изникна из миналото, обгради го с измамата на изживените дни, с чара на отдавна прекараното. Безплътни сенки зашумяха наоколо, тихи, кръшни смехове отзвъннаха, нежен шепот го облъкна, конски копита ехтяха в тихи ноци, гласът на севастократор Калоян отекуваше в безмълвието, скъп, незабравим. А навън златна и червена есен вихреше в багри горите на Витоша. Листата на дъбовете, на дивите круши бяха станали ръждивоалени като кръв, докато окапалата шума постилаше сърмени килими връз опустелите пътеки. Смъртта бе затворила портите на калето, мрачна тишина тежеше в празните зали.

Погледът на севастократора, крехката гиздавост на Десислава живееха още само в сърцето на художника. Само той можеше да ги върне на света. За памет и за приказ.

Спомените течаха като буен поток и увличаха Добрила все подалеч, в ония дни, когато двете къдрици над челото му още светеха от младост и нито една бяла жичка не преплиташе буйните му тъмни коси със знака на грижата, когато в Търнов все още царуваше детето Калиман, а в Бояна бе господар братът на великия цар Йоан Асена: превисокият господин Александър...

В дните, когато един млад шаръчия стъпяше първите си крачки в друма на живота: с чисто чело, бленуващо сърце и вярна кръв...

1

Зад яките лакти на копиеносците, гъсто застанали един до друг, съединили ковани ризници в непоклатима желязна стена, се блъскаха и тълпяха гъсти навалици мъже, жени, деца, някои подпрени на старчески посъх, други едва проходили, качени на рамото на баща си, трети с дири на скоро прекарана болест: ала всичко искаше да бъде там: да види нечувано и невиждано дотогава зрелище.

Дете щяха да увенчават за цар.

Край „Свети Димитър“ нямаше вече къде и игла да се хвърли. Там, в храма на Чудотвореца, който покровителствуваше Асеновия род, щяха да провъзгласят за цар малолетния Калиман, син на присноблажения самодържец Йоан Асен и внук на стария Асена, освободителя на българите от ромейско иго. От неспирната глъч на тълпите почнаха да излизат високи възклицания:

— Минаха и малите! Сега иде ред на великите...

— Ето... Този е скопският Тихомир... А тоя рус, едър юноша е синът му Костадин... Този е батошовският, този е несебърският... Ето бдинския Светослав, ето крънския Елтимир, ето Смилец, ето Тертер...

Глух шъпот следваше подир високогласните изблици:

— Откак склопи око Асен, великите и малите почнаха много да надигат глава... Час по час все в Търнов... Личи, че юздата е вече отпусната. Ех, да не беше умрял първият наследник от чумата... А то... Невръстното дете ще може ли да обуздае тия вироглавци?

Други отвърщаха тихичко:

— Ами господин Александър? Малък ли е? Орлови нокти има той, не бойте се...

Шъпотът продължаваше:

— Откога войводата Драгота ходи между болярите? Асен го държеше по-далеко от царевград Търнов. Злославен човек е Драгота. Ала сега успя да се промъкне между високородните. И носи вече сребърни бодове на ботушите си...

След болярите вървяха съпругите, майките и дъщерите им. Женският свят се развълнува. Дребничка, стройна девойка приплака:

— Пуснете ме и аз да видя! Аз съм малка, никому няма да преча.

Но в бъркотията, горещото, напрегнато любопитство и блъсканицата никой не чу тихия зов. Тогава тя смело се дигна на пръсти, протегна шия, облегна лакът на някакво рамо. Един тъмнокос момък, с къдрав перчем на челото, бързо се извърна, изгледа я учуден, след това се усмихна. Момата се изчерви, сне ръката си и наведе очи. Тогава непознатият се отдръпна, стори й път да мине и каза:

— Хайде, излез напред, че каквато си мъничка ще те изпогази народът...

Тя се изчерви още повече, тихичко се промъкна в първата редица, която напираше зад гърба на стражите, пошъпна едва чуто:

— Благодаря...

Ала веднага се окопоти и без да обръща внимание на жените, които приеха с негодувание новодошлата натрапница, почна да извива глава вдясно, по посока към моста. Момъкът се поразмести, препречи ръце от двете й страни, за да я варди от мъчителния натиск на хилядите тела. Девойката усети това облекчение, погледна за миг непознатия си покровител и му поблагодари с игривия поглед на пъстрите си обли очи.

— Болярките! Болярките!

Жените почнаха да се дигат на пръсти. Бавно и чинно се зададе шествието на знатните госпожи. Светнаха на слънцето многоцветните камъни по мантиите и диадемите им, в меки, копринени светлини се диплеха тежките им руби, извезаните с бисер и сърма далматики. Смарагди и рубин украсяваха ръцете, шиите и ушите им. Вятърът издуваше прозирните им була в дълги, трептящи вълни.

— Ето я! — извика внезапно момата с възторжен глас, като сочеше с пръст. — Батошовската... Тя ми е род.

Всички проследиха, посоката на ръката ѝ и видяха една представителна жена, облечена в малинова далматика, от която се подаваха жълтите ръкави на туниката. На плещите ѝ се диплеше маслинозелена наметка. От лявата ѝ страна вървеше кръшна момиче, което правеше впечатление с голямата си хубост. Едрите плитки се виеха като змии при гиздавия му ход. С дясната си ръка то

придържаше шнуровите на тежката мантия, която стигаше до петите му.

— Дъщеря й... Малката Десислава... — поясни отново бърбуривата мома с нескрито възхищение, обръщайки се към шепнещата в алчно любопитство тълпа. — Каква мома ще ми стане.

Едри коне с лъскав косъм преминаха в бавен тържествен тропот, тръскайки окичените си с пера глави. Ездачите високо тръбяха с издигнати нагоре посребрени тромпети, на които се вееха свилени пряпорци. Барабани забиха бавно, тържествено. Минаха великите войводи, блеснали в желязо и лъскава стомана. Звънът на тежките им оръжия преизпълни народа с тръпки. Много очи блеснаха, много гърди гордо почнаха да се издигат и свалят в учестено дишане, изпълнени с гръмливия ек на барабаните.

Палавата девойка се изстъпи напред, за да гледа по-добре, ала веднага блюстителите строго я смъмраха. Някой от тълпата се засмя.

— Гледай каква хубава виноока мома, пък колко зачеклица! Бузите й червени като батошовски ябълки...

— Та кой е рекъл, че не съм от Батошово... — се засмя момичето и се извърна да погледне дяволито непознатия си покровител. — Ти откъдешен си?

Момъкът сведе свенливо чело. След това бързо дигна глава и смело погледна в живите й засмени очи:

— От Драгижево... А ти коя си? Как се казваш?

— Аз съм дъщерята на аподохатора на батошовското градище. Името ми е Януда. А твоето?

— Казвам се Добрил. Днес ще си получа майсторското свидетелство от шаръчийницата на Драган Килифарски.

Тълпата отново се заблъска, за да види последните, закъснели велможи, които бързаха към църквата. След това настана известна свобода. Блюстителите поотпуснаха редиците.

Разговорът между случайно запозналите се млади продължи разгорещено.

— Майка ми е от Градница и е сродница на батошовските боляри... — разправяше Януда, като си вееше с алена кърпа сгорещеното лице. — А ти? Имаш ли майка, братя, сестри?

— Ех, аз не съм от знатен род. Дядо ми е бил манастирски хлебар. Ала имал търговска жилка. Веднъж, когато настанала голяма

суша и изгорели всички ниви, той се сетил да се запаси с много брашно от предното лято. Продад го като нафора. И откупил свободата си. Баща ми станал прекупвач на стоки. И сега има кервани, които ходят чак до Драч, Дубровник и Одрин. Имам един брат. Сега е стрелец във войските на княз Яков Светослав... Руснака... Сестри нямам. Майка ми е от семейство на себри. Станали са свободни още при Асена стария... А пък аз...

Мина духовенството, облечено в светли туники, с извезани черни кръстове по белите омофори. Патриархът бе в жълт хитон с морав фелон. Сърменият му епитрахил бе обсипан с безценни камъни. И неговият омофор бе от бяла коприна, везана с черни кръстове.

Изведнъж тълпата затихна, цяла се стаи, сякаш смразена от невидим лъх. Глух шъпот премина като вятър:

— Малкият цар...

При вида на невръстния сирак тъгата по недавна починалия велик и любим самодържец избликна като неудържим поток: хората паднаха на колене, простряха ръце в гореща привързаност, мнозина почнаха да изтриват замрежените си в сълзи очи, други отпращаха едва чуто благословии:

— Бъди ни жив...

— Бог те запазил...

Калиман Асен пристъпяше с бавна тържественост, която не приличаше на възрастта му. Замисленото му лице излъчваше тиха скръб, която смекчаваше строгостта на очите. В знак на жалеяка малкият цар не носеше багрена дреха, а бе облякъл морава далматика, везана на бисерни кръгове. Краката му бяха обути в червено. Дългата му мантия, подплатена с хермин, я носеха петима болярски синове.

Той дигна полека ръка и поздрави народа. Тогава тълпите обезумяха. Трендафили, едри гергини, огнени латинки, черноок босилек и здравец политнаха във въздуха и обсипаха детето с цветен дъжд. На четири стъпки зад Калиман вървеше чичо му, севастократор Александър, със сина си, когото зовяха Калоян в памет на славния витяз. Като верен орел бдеше ден и нощ държавният наместник над малолетния си братанец. Подир наместника следваше царицата вдовица с малкия си син Михаил Асен. Тълпата отново зашушука:

— Гъркинята...

Мнозина впиваха злорадно взор в хубавото, натъжено лице на кир Теодоровата дъщеря и мълвяха тихичко:

— Хубаво я нагласи господин Александър... Дорде Ирина се усети, и той ѝ взе властта изпод носа. Ама как умее да се прикрива проклетата му ромейка...

Все пак мъже и жени изпращаха с препълнени от възхита очи величествената осанка на младата вдовица. Хубостта извиняваше, опрощаваше недоверието, което вдъхваше родът ѝ, споменът за вероломството на кир Теодор.

Народът отново се заблъска и раздели двамата. Всеки искаше да мине по-напред, изтиквайки другите. Младият момък забеляза как момата няколко пъти се извърна да го види, през рамото и шиите на гъсто струпаните люде. И той отвърна на погледа ѝ с дръзка смелост. Нещо, което никога не му се бе случвало дотогава. Сърцето му биеше силно и щастливо. Светът разгръщаше нови багри пред зачарования му взор. Звънът на камбаните му се стори чуден, непознат. Градът бе променен, върволиците хора бяха безлични, бледи сенки. Само една червена, копринена кърпа можеше да събере в себе си смисъла на целия свят: за нея грееше слънцето, ухаеха цветята, полъхваше южнякът.

Момъкът вървеше замаян, блъскан от гъмжащата навалица, препълнен с безимен, огромен копнеж. Пъстро облечени продавачи високо зовяха людете към своята сергия. Бръснарите удряха по тасовете си, майстори на вадене на зъби показваха сред площадите изкуствата си. Големият празник се превръщаше постепенно на шумен панаир, в който търговците използваша необикновеното натрупване на тълпите. Множество монаси събираха милостиня за бедните. Примамлива пара се издигаше от шатрите, в които пържеха мекици. Целият град лъхаше на печени агнета.

В шаръчийницата майстор Драган похвали Добрила като свой пръв ученик, комуто предвещаваха славно бъдеще.

Когато взе в ръцете си пергаментата на свидетелството, което го провъзгласяваше за майстор шаръчия, свободен да зографисва и да приема длъжности в църкви, манастири и градища, Добрил почувствува, че този е най-щастливият час от живота му. Идните дни грееха пред него, мамещи с чара на непознатото. Той бе млад, силен, препълнен с желание за работа. В лъскавите му черни коси още нито

една грижа не бе преплела своята бяла следа. Светът се разгръщаше като безкрайна, чудна приказка.

През целия следобед до вечерта новите майстори художници обикаляха от кръчма на кръчма, от стъгда на стъгда. Играха, пиха, веселиха се, закачаха момите, които вървяха в редица от пет-шест наведнъж, заловени за кръста, ту шъпнейки на ухото си, ту избухвайки в безпричинни, предизвикателни смехове.

Очите на Добрила жадно диреха да зърнат някъде алената кърпа на Януда. Ала никъде не можа да види хубавата девойка.

— Трябва да е на Трапезица при знатните си роднини... — си казваше огорчено той. И светът му се виждаше черен и пуст. Копнежът го измъчваше като болест.

Вечерта отиде с другарите си в гората, която Етърът отделя от града с буйните си води. Бе нощта срещу Гергьовден. Момците бяха навързали люлки по клоните на дърветата. Млади жени и моми се люлееха, надавайки весели писъци. Песни огласяваха огрените от месеца ливади. Около гайдарите се виеха широки буйни хора. Певци обикаляха с гусли измежду жените и разгласяха най-новите песни.

*Завил се е бял сив сокол,
над царюви равни двори.*

Момите се извъръщаха да гледат младия художник с дълги къдрави коси и тъмни зеници, които се чернееха като триж орана угар. Много мамещи усмивки сплитаха магьосан кръг около красивия младеж, ала той ги не виждаше. Целият свят бе пълен само с безплътни видения. Едно-единствено момиче живееше в него. И той непрестанно се озърташе, спираше се, връщаше се назад, тичаше, когато зърнеше да се аленее някоя кърпа между огрените от месеца храсти. Най-сетне, уморен от копнеж, той остави другарите си. Заскита сам, навлезе в леса, заслушан в песента на славеите, алчно вдишвайки свежите ухания на здравеца и дивата теменуга. Скръстил ръце на гърдите си, вдигнал високо чело, загледан в звездите, той губеше мерки за времето и мястото, сякаш живееше в някакъв чуден сън, който няма никога да свърши.

Тогава той я видя.

Сякаш изникнала като лунен лъч от синия сумрак: някакви шубраци се разтвориха и младата девойка застана пред него с препълнени с цветя ръце. И двамата не се учудиха. Сякаш знаеха, че трябва да се видят. В големите ѝ очи засия щастлив блясък. Тя се усмихна.

— Какво правиш тука? — попита майстор Добрил и ѝ стори път да мине. След това тръгна редом с нея.

От устата ѝ се изтръгна радостният, безсмислен смях ма младостта.

— Бера си здравец и люляк... Трябва ми за утре...

— Защо?

— Ще ги натопя в едно менче с дивисил, зеленика и червено яйце.

— И какво ще сториш с тях?

От гърлото на момичето отново се изтръгна весел смях, който напомняше зова на гургулицата.

— Личи си, че нямаш сестри, Добриле от Драгижево... Какво ще сторя ли? Ами ще си измия лицето! — Тя се спря и се озърна уплашена. — Не се ли отдалечихме? Ще ме дирят! Ще се загубя...

Той помоли:

— Остани още малко, Янудо... Нека те дирят сега пък други. Аз цял ден съм те дирил и най-сетне те намерих...

Тя го изгледа втренчено. Лицето ѝ стана бяло като пряспа. Притисна силно люляка до гърдите си.

Далече някъде отекнаха тревожни викове. И пак заглъхнаха. Ала тя не ги чу. Загледана в тия очи, които просека обич. Толкова страшно и толкова хубаво бе това, че двамата стоят сами и безмълвни в тази вълнуваща тишина, обгърнати от меката светлина на месеца. Януда отбра най-хубавото клонче. Подаде му го. Усмихна се виновно. Гласовете приближаваха.

— Викат ме... Ние живеем на Трапезица... Ще стоим още четири дни в Търнов... На гости сме у боляра Смилец...

И изчезна също тъй нечакано, както се бе и явила. Сякаш горска самодива. Добрил погледна люляка, който несъзнателно стискаше в ръцете си.

И само тънкият му лъх го уверяваше, че наистина тя е стояла пред него.

Още преди да съмне, един нетърпелив гост чакаше пред крепостните порти на Трапезица, за да вдигнат желязната решетка. В ръцете си държеше венец от зелени листа и росни цветя. Уличките на градището бяха тесни и криви, с гъсто построени един до друг палати и параклиси. Там живееха велики боляри, в малките си непристъпни дворци, построени по на няколко ката. Добрил спря пред портите на Смилецови и застана нерешително, загледан нагоре към затворените прозорци. След това окачи венеца на портата и бързо се отдалечи. Ала след един час отново стъпките му го върнаха назад, към същото място. Този път портите и прозорците бяха отворени. Оттам излитаха свежи момински гласове и смехове. Той надникна през откренатите врати.

На двора няколко млади девойки плискаха лицето си в менче с вода. След всяко плискане една висока, хубава жена казваше:

— Да си румяна като това червено яйце... Да си здрава и весела като това цвете...

Помамена от чудна сила, Януда се извърна и погледна към портата.

Разпери ръце. Водата изтече между пръстите ѝ. Тих вик се откъсна от гърдите ѝ. Болярката проследи взора ѝ и вдигна учудено вежди. Набързо повикан страж настигна художника надолу, по стръмната уличка.

— Майсторе, викат те в болярския дом. Ела с мене.

Добрил изтръпна. Побледня. Почервеня. Каква дързост. Ами ако някой го беше видял, като окачва венеца на знатния дом?... Безумец...

— Моята роднина се запознала вчера с тебе на тържеството. Благодаря ти, че си ѝ услужил, като си сторил място да мине напред. Значи, ти си учил при майстор Драгана? Ето какво. Ще ти възложи една поръчка. Искам да изографисам нашия нов параклис в Батошово. Също тъй както са изписани тукашните болярски църкви. Върви, разгледай ги. И ми се обади кога ще можеш да дойдеш при нас в градището ни край Росита...

Добрил слушаше чудните слова и му се струваше, че чува ангелско пение. В съседната стая тихо се смееха младите моми. Над всички други особено се отделяше един чист полудетски, полудевически глас, който казваше:

— Пуснете ме... Ще го питам: като рисува икони, виждал ли е света Богородица?

Още по-високо зашушнаха младите моми. След това избухнаха в кикот и бързо хлопнаха вратата.

Болярката се усмихна.

— Дъщеря ми Десислава все се чуди как шаръчиите рисуват неща, които се виждат само в рая.

Всъщност майстор Добрил бе наистина в рая.

След четири дни, когато замина за Драгижево, за да се обади на старите си родители, на лявата му ръка блестеше годежен пръстен.

Етърът лениво влачеше бистрите си зеленикави води. Бе топло и тихо. Безоблачното небе се разстилаше равно, чисто, сякаш разляно синило, мамейки очите, затваряйки клепките в умора.

Добрил слезе от коня си, върза го за една червена върба, хапна набързо от храната, която носеше в кожената си чанта, праметната зад седлото, изтегна се под една приятна прошарена сянка и леко дремна в кратка почивка. След това се съблече, остави дрехите си до рекичката, гмурна се в кротко течащите топли води, заплува, остави се да го носи течението на бързеите, щастлив и безпамятен, с препълнено от ведрина сърце.

Батошовската болярка бе склонила майката на Януда да си даде думата, трогната от буйността на чувството, което увличаше двамата млади. Дори бе обещала да им стане кума заедно с великия боляр. А освен това бе дала и работа на младия художник. И ето че той вече почваше сам да печели хляба си. Всички земни блага се бяха струпали отведнъж връз него. Любов, почести, пари... Това, за което бе тъй дълго бленувал, внезапно, като по чудо, се бе осъществило. Да изографиса сам цял един параклис... По подобие на търновските, на тия, които майстор Драган бе изписал по Трапезица...

О, Добрил щеше да покаже вече какво може. Неговото име щеше да стане далеч по-прочуто от онова на неговия знаменит учител... И той се виждаше вече най-прославен шаръчия в страната, молен и канен от всички знатни, дори от далечни, чуждоземни велможи. Виждаше се богат и почитан, с хубавата Януда край него, да изминава дните си отредени от бога в благословен творчески труд и светли, щастливи часове...

Някъде в далечината отекнаха ловджийски рогове, звучно се издигна дружен лай на загари. Добрил се облече, метна се на коня си и отново излезе от гъсталака край реката. Ала едва конят му бе стъпил с

предните си крака връз друма, когато той забеляза, че право към него лети с отпусната юзда подплашен черен жребец, връз който полулежеше, уловил с две ръце веещата се грива, млад юноша. Остри викове се издигаха зад настръхналото животно, конници се мъчеха да му пресекат пътя отстрани, махаха отчаяно с ръце. Добрил скочи на земята, решително се хвърли напред, улови с две ръце влачещите се юзди, увисна с всичка сила, галейки и успокоявайки с твърд глас подивелия кон. Полека-лека жребецът се укроти. Спря посред друма, все още хапейки неспокойно юздата си, запенен и тръпнец.

Юношата се смъкна от седлото. Благите му черни очи загледаха учудено и топло непознатия. Протегна ръка:

— Благодаря. Ти спаси живота ми...

Конници ги обградиха. Спуснаха се към момчето. Нададоха благословии и горещи възклицания. Един от тях, висок, с пронизващи сини зеници, повика при себе си художника, попита го за името му, закъде пътува и откъде иде.

Добрил повдигна взор към царствената осанка на знатния ловджия, измъчен от чувството, че вече го е виждал някъде, без да може да си спомни къде.

— Ида от Търновград, където завърших учението си при майстор Драгана, и се прибирам при баща си в Драгижево. Не съм виждал близките си вече цяла година...

Снажният рус мъж се усмихна.

— А, значи си бил майстор шаръчия... Може би ще ми потрябваш, когато река да възобновя параклиса на Св. Никола и да го изпиша отново...

Той свали от ръката си едър изумруд и му го подаде.

— Благодаря ти, че спаси моя син. А когато имаш нужда от нещо, донеси ми тоя пръстен или го изпрати по някого... Ще получиш всичко, което мога да ти дам... С бога, млади момко...

Тогава художникът се одързости и попита:

— И кого ще трябва да потърся?

Дружината ловджии тихо се изсмяха. Синеокият мъж прикри усмивката си и отвърна:

— В Бояна или в Търнов всеки ме познава. Аз съм севастократор Александър. А този е синът ми Калоян...

Добрил дълго гледа ръцете си, връз които сияеха двата пръстена: скромното сияние на любовния оброк и щедрият блясък на високия дар. И не можеше да си прости безумието. Как не бе успял веднага да познае превисокия царски брат, всемогъщия наместник на страната?

Не. Щастието бе премного благосклонно към него. И той се прекръсти в суеверна боязън. В живота на хората дните не можеха да бъдат винаги пълни със слънце. Все някога, рано или късно, щяха да дойдат мрачните облаци.

Дано това станеше колкото може по-късно...

2

Първият наместник на царството, севастократор Александър, сгъна посланието от верейския севаст и смръщи вежди.

— Умен мъж е кир Ватаци. Знае си работата. Ето и това негово действие пак е насочено против нас, колкото на пръв поглед да не изглежда така. Той знае, че ако поиска да си премери силите с българите, три съперници ще му се противопоставят: унгарците, латините и солунските Комнини. Защото макар и да не са ни приятели, нито Бела, нито Бодуен, нито Йоан Комнин нямат сметка от засилването на Никея. Разбира се, че всеки от тях си има различни основания, ала крайната им цел е все една и съща: Никея да остане слаба. А за да бъде Никея слаба, България трябва да бъде силна. Затова Ватаци гледа да сломи всяка от тия три сили. Но аз знам, че окото му е обърнато към нас. Отново почва старата борба, която не свърши с покоряването на България от Василия... Или те, или ние... Две империи не могат да делят място на тоя тесен полуостров.

Вторият наместник, патриарх Игнатий, погледна учудено своя събеседник, поклати глава.

— Не ми е ясно, Александре. Добре. Разбирам защо Ватаци сключи двегодишно примирие с латините. За да бъде спокоен откъм тях, когато предприеме някой поход. Разбирам, че преговаря със старата лисица — кир Теодор Комнин, за съюз и приятелство. Макар и сляп, Теодор отиде чак в Никея, за да уреди споровете с Ватаци. Ала не разбирам какво цели Ватаци в преговорите си с папата. Нима вярваш, че той наистина ще се подчини на върховната власт на Григорий? Верейският севаст бе писал в миналото си послание, че научил от монаси, които пътували за Ерусалим, какво папата поискал от никееца клетва за искреното му желание да стане католик. Явно е, че сам Григорий се съмнява в истинските чувства на Ватаци. Добре. Как свързваш тия неща с нашите работи?

Александър се усмихна, изправи високата си снага, отиде към прозореца, загледа се в далечината. Едри жили изпъкнаха на челото му.

Той скръсти ръце.

— Ватаци никога няма да стане католик, светий отче. Никога не е мислил наистина да подчинява източната църква на западната. Но в тия свои дълги преговори с Рим той слага за посредник унгарския крал. И докато траят тия преговори, а те могат да траят до края на света, Унгария ще бъде поставена в невъзможност да предприеме каквито и да било вражески действия против него. И ето как ръцете му се развързват и от третата страна. Защото, докато кир Теодор преговаря в Никея, дотогава и втората страна — латините, ще бъдат покорни.

Севастократорът потри замислено длани.

— Не ти ли се струва, светий отче, че кир Теодор стои вече твърде много в Никея? Това бавене почва да става подозрително и ми прилича малко на насилствено задържане. Какво ще кажеш, ако...

Той пресече словата си, загледан в нещо, което ставаше в градината. Нежност се разстла по загриженото му лице. Патриархът приближи до прозореца, погледна надолу. Двама юноши обучаваха млад крагуй в покорство.

Калиман и Калоян, двамата царствени братовчеди, се обичаха повече от братя. Родени в една година, израсли като близнаци, те не можеха нито за миг да се отделят един от други. Гореща привързаност не им позволяваше да откъснат съдбините си. Затова бъдещият севастократор на Средецката област повече прекарваше дните си в царския град, отколкото в бащините си земи край Бояна.

Калиман размахваше една примамка и леко посвиркваше, докато Калоян държеше края на дългата връв, за която бе вързан соколът. Птицата направи няколко кръга във въздуха, слезе и кацна връз накичената с пъстри пера и извита в полукръг пръчица, на която бе окачен къс месо. Изведнъж очите на Александра се откъснаха от веселата картина. Злоба и гняв сгърчиха лицето му. Той впи взор в главния вход на крепостта, където се чуваше оживена глъч и суетене. По пътеката, която се изкачваше към палата, изникна пъстро шествие. Трима херолди яздеха начело, следвани от дружина слуги, облечени в скъпи одежди от аксамит и коприна. Зад тях шестима едри войскари крепяха на раменете си носилка от дамска свила. Каdifените завеси бяха разтворени. Вътре полулежеше облеганата на възглавници млада

жена с чудна хубост. Подпряла лакът връз златотъкания пурпур, тя се оглеждаше наоколо с гордо вдигнато чело.

— Ирина... — пошъпна севастократорът. — Какво дири тук? Защо е дошла от Преслав? Кой ѝ е позволил да идва в Търнов?

— Напоследък се разправяше, че имала тайни връзки със Солун. Непрестанно приемала послания и изпращала отговори до братята си — каза патриархът.

— Да не беше майка на Асеновите деца... — въздъхна царският брат и затвори за миг очи в парлива скръб. След това се отправи с решителни, широки стъпки към вратата. Млад юноша се спусна, дигна завесата. На прага застана хубавата гъркиня.

Севастократорът се поклони дълбоко, след това попита загрижено:

— Какво ви води насам, госпожо? Здрави ли са моите братови чада? — Гласът му стана строг и хладен. — Не си ли спомняте повелята ми: никой да не пристъпя портите на Търнов без мое разрешение?

Лъч на страшна омраза светна за миг в големите, магьосващи зеници. Ала бързо сведени клепки прикриха избликналото от дълбочината на сърцето чувство. Ирина не можеше да прости на севастократора наместничеството, а то бе властта, а то бе всичко за честолюбивия ѝ нрав. Как Асен бе успял да промени завещанието си? Нали тя бе измолила тъй дълго благоволенieto да бъде държавна наместница? Ала великият логотет се бе закълел, че вечерта преди смъртта си, самодържавецът му повелил да издаде оризмо с последната му воля севастократорът и патриархът да бъдат наместници на малолетния Калиман.

Вдовицата не отвърна на въпроса. С внезапно движение тя падна на колене, простря ръце, издигна блесналите си в сълзи очи.

— Кир Ватаци задържал баща ми като пленник в Никея и сега с цялата си войска се отправял към границите ни!

Александър трепна, отвори широко очи, размени бърз поглед с патриарха, спусна се към нея, стисна силно ръцете ѝ, разтърси ги.

— Какво говорите, за бога! Откъде знаете?

— Получих вест от Йоан и Димитри! Молят за бърза помощ! Ватаци минал Хелеспонта и сега се отправял към Солун... Гончиите

дойдоха премалели от умора час по-скоро да донесат вестта. Александре, заклевам те в паметта на брата ти Асена...

Севастократорът ѝ помогна да се изправи. След това каза хладно:

— А аз разбрах, че приближават нашите граници — той подчерта думата „нашите“ с хаплива насмешливост, — а не тия на солунското деспотство...

Ирина долови подмятането, изчерви се в безсилен гняв, ала не изостави умолителния си глас:

— Вие няма да ми откажете българската помощ, нали? Солунското царство — сега тя пак подчерта с дръзка надменност думата „царство“ — ще ви бъде признателно за братската подкрепа. Може някога да се случи и българите да имат нужда от помощта на император Йоан Комнин!

— Нуждите на нашата държава ни повеляват днес да пазим в мир границите си, госпожо! Нека не забравяме вечно живата опасност от монголите на север. Тя заема сега всичките ни грижи. Друго ще е, ако кир Ватаци например се осмели да нападне нашите граници. Но докато деспот Йоан Комнин продължава да отхвърля нашата върховна власт и да се нарича независим император, ние нямаме никакви задължения към него.

— Вие имате влияние над куманите. Княз Кутек ще ви послуша. Помолете го да се откаже от съюза си с Никея!

— Това е единственото, което мога да направя.

Ирина усети, че той говори истината, и склони за миг чело в парлива скръб. След това бързо изопна величествената си снага, дигна надменно глава.

— Щом това е последната ви дума... Благодаря. Ще ми позволите ли сега да видя моя син Калиман, за когото тъй предано се грижите? Да прегърна малката Тамара?

Александър почувствува тънката заядливост.

— Калиман е долу в градините. Но ако желаете да видите и дъщерята на блажения самодържец, тя е в покоите си. Ще повикам госпожа Росица да ви придружи.

— Никой не може да ми попречи да изпълня майчинските си задължения — отвърна царицата.

Севастократорът се поклони. Ирина целуна ръка на патриарха и се отправи с госпожа Росица към детските стаи. Когато я изпращаше

до вратата на Тамарините покои, Александър забеляза:

— И още една моя заповед сте пристъпили, госпожо. Не бих желал втори път да ви я напомням. Слугите ви носят дрехи от аксамит и свила. А вам е известно, че съм издал оризмо: никой да не харчи парите си за разкош и пустославие, за купуване на излишни скъпи стоки отвън. Днес парите ни са нужни за купуване на стрели и копия. Защото от всички страни алчни погледи дебнат да разрушат великото дело на брата ми.

Половин час по-късно, двамата наместници получиха нови послания от юг. Йоан Ватаци бе преминал на полуострова с големи войски и кумански наемници, докато корабите му го придружаваха надлъж по крайбрежието на Бяло море, отправени към Солун.

— Той иска да сломи солунското деспотство, преди да си премери силите с нас — каза замислено Игнатий, — прав си бил, Александре.

Понеже не получи отговор, той вдигна чело. Севастократорът мълчеше, като се ослушваше.

— Къде отидоха тези деца? — каза той като на себе си. — Допреди малко чувах гласовете им.

Той бързо слезе долу, подири с очи. Калоян си дялкаше свирка от върбова пръчица.

— Къде е Калиман? — го попита тревожно баща му, разяден от необяснимо безпокойство.

— Той се качи на Дардан и отиде към водоемите.

Севастократорът обиколи всички дворчета и градини. Надникна във втория крепостен обръч, в загарчийниците, в жилищата на соколите. На една полянка Дардан спокойно пасеше. Сам. С отпусната юзда. Александър усети пот да избива по челото му.

Къде беше Калиман? Безумие замъгли за миг разума му. Къде беше малкият цар? Момчето, над което той бдеше ден и нощ, готов да даде живота си зарад него...

Изведнъж сърцето му подскочи. Кръвта се разля в блажено успокоение по жилите му.

Малкият спеше връз зелената трева под сянката на гъсто олистен орех.

Наместникът бързо се затече, разтърси малкия за рамото.

— Какво правиш тука? Не знаеш ли, че не се спи изпотен и сгорещен на сянка? Ставай веднага.

Калиман пъргаво рипна, почна да търка очи.

— Много се изморих... Беше топло... Рекох за малко да си почина, пък съм заспал.

— Ела. Мащеха ти е дошла и иска да те види.

— Майка Ирина ли? Аз я видях вече! Тя идва при мене и каза, че ще ми подари сребърни стремена.

Александър сви ядно устни. Ирина обещаваще дарове, каквито той не можеше да направи, защото бе забранил да се пръскат пари за скъпи и излишни предмети. Защо искаше да спечели обичта на малкия си завареник? С какви тайни замисли?

— Друго не ти ли каза мащеха ти?

Калиман се замисли. След това се засмя.

— Да. Тя ми каза: „Колко си изпотен! Друг път да не яздиш толкова много. Слез си почини малко. Ето там има хубава сянка...“ — Малкият поклати глава, въздъхна. — Майка Ирина много се грижи за мене...

Севастократорът изтръпна. По-добре беше Калиман да бъде запазен по-крепко от тези грижи. И реши веднага да назначи един неотлъчен телохранител при малкия венценосен сирак.

3

Двамата братя седяха под натезжалите гроздове на лозницата, около ниската трапеза, отрупана с разни и богати ястия, които майка им бе приготвила в чест на драгите си гости. От много години двамата ѝ синове не се бяха събирали заедно под бащиния покрив. А за тази вечер очакваха да се прибере и баща им от панаира. Престарелият дядо седеше връз едно кебе, с кръстосани крака, пъхнал двата си палеца в пояса, жадно заслушан в разговора на младите.

Едрият стрелец отпи от ракията си и каза:

— И какво смяташ сега да правиш със своето шаръчийство? Пари ли да печелиш с иконопиство, или да станеш придворен художник при някой велик болярин? Да ме беше слушал, по-добре беше да се изучиш в някой манастир... Днес само два пътя има, за да стане човек нещо. Да бъдеш войник или духовник...

Добрил сведе чело, въздъхна:

— Духовник... Аз почитам нашата християнска вяра, ала не чувствавам влечение към монашеския живот... Или не, бих станал, но само ако бъда монах-странник, който пътува да събира помощи за манастирите. Тъй съм петимен да видя широк свят, да разгледам прочутите църкви на Цариград, да видя страната на ломбардите и алеманите, на фръзите и кастилците... Ала ти искаш да кажеш, че би трябвало да стана владика. Да князувам над паството си и да сядам отдясно на царя... Не, това не ми е по угодата... Виж ти, ти можеш да издигнеш рода ни. Баща ни има пари да те обръжи богато. Стани войвода, прослави се, получи болярско достойнство... Мене ме оставете...

Войникът вдигна рамене. Заслуша се в далечните проточени викове, които се зачуха откъм друма.

— Сякаш керванът се връща... — Той скочи и заедно с братя си тръгна към портата, отвори я широко, подпря двете крила. — Ала знаеш ли... Като си искал да странствуваш по широката земя, да наситиш очите си с невиджани неща, защо ти беше още толкова млад

да си окачиш тая верига? — И той посочи годежния пръстен. — Гнездо да свиваш, челяд да въдиш... Домошар да ставаш...

Добрил се засмя. Поклати глава. Двете къдрици на челото паднаха връз очите му.

— Ти не ги разбираш тия неща, Витане... Не съм и помислял гнездо да свивам, в дом да засядам. Просто така. Обичам Януда... И искам да се оженя, за да бъда винаги с нея, да слушам гласа и смеха ѝ, да се радвам на хубостта ѝ... Какъв домошар ще стана не знам...

— Умът ти се е изплъзнал... А тя? Обича ли те, такъв, занесен...

Шаръчията се замисли. Забрави да отговори, загледан в лястовицата, която носеше с човка сламка за гнездото си. И тя — си помисли влюбеният, — и тя... Един внезапен, познат глас се провикна в далечината. Двамата братя се спуснаха. Звънците на яките тесалийски коне отекнаха вече съвсем близо. Когато ги зърна, и двамата тъй млади, стройни, напети, старият търговец усети как едри сълзи замъгляват зора му. Той изтри бързо очите си и подаде десница за целувка. Слугите се спуснаха да помогнат на керванджиите да разтоварят.

Тримата се упътиха към къщи, където майката ги чакаше на прага.

— Най-сетне да ви видя всички събрани... — пошъпна развълнувано тя и добави като на себе си — може би за пръв и последен път се случва това...

Разположиха се отново под лозницата, за да разгледат даровете, които бащата носеше от далечните страни, които бе обходил.

— Имах големи печалби... — обясняваше той — само евреи и ломбарди ли ще трупат златици... На панаира в Одрин продадох всичките копринени платове от Дубровник... Дори и не ми достигнаха... Като луди ги разграбиха младите моми и невести...

— Едно време не беше така... — поклати глава престарелият дядо — младите не се грижеха само за скъпи дрехи и лъскави оръжия. Ходехме си с тъкани къщи платове от лен и вълна... А сега всичко бълнува само за злато и свила...

Търговецът свали мантията и ниската си самурена шапка, разтвори едни кожени дисаги, почна да вади оттам чудни и ценни неща:

— Ето ви шест сребърни чаши. За гости в светъл празник... Това е червена арагонска кожа, ще си направя разлат стол, като домовладика...

— Не щеш ли като на болярин? — промърмора шеговито старият дядо, като гладеше самодоволно дългата си бяла брада.

— Ето един напръстник от слонова кост.

Жена му и двамата синове се изсмяха.

— Това ще е за Януда... — каза весело майката;

— Коя е тази Януда? — се удиви търговецът.

Още по-весел смях се разля из градината. Бащата трепна. Усети се. Изви взор към по-големия син.

— Да не мислиш да се жениш, Витане?

Добрил се изчерви, скри ръце зад гърба си. Витан мълчеше, загледан усмихнат в малкия си брат. Търговецът изгледа смаян втория си син. Прихна в гръмогласен смях. Плесна по бедрата си.

— Ти ли бе, момченце? Ами чакай тогава... Имам нещо похубаво, като за невеста. Един гердан от сив кехлибар, донесен чак от страната на черните. През девет земи и девет морета... Я си покажи ръцете... Та откъде имаш тоя скъп камък? Да не си се сватосал с някои високи люде?

Забогателият търговец ламтеше вече за по-други блага. За почести и слава... И бе готов да даде печалбата от триста продадени биволски кожи, за да получи някакво малко достойнство.

— Добрил е вече висока особа... — каза надменно майката. — Той се сватосва с една рода на батошевския болярин... А този пръстен му е дар от самия царски наместник, севастократора Александър...

Бащата отвори уста и не можа нищо да каже от смайване. Дядото поклати глава и тихичко измърмора нещо, което искаше да напомни скромния им произход.

Ала винаги бе така.

Никой не бе доволен от това, което има, от положението което заема. Ако изнемогваше в неволя, ламтеше за имот и богатства. Ако беше богат, жадуваше за почести и знатност. Ако имаше и високо достойнство, съжаляваше, че му липсва това, което имаше най-бедният и което никой не ценеше, когато го има: младост, хубост, любов...

Добрил бе художник. За другите минаваше малко занесен. Ала той единствен скъпеше божиите дарове. Затова остави близките си да

изброяват имотите и достойнствата на батошевските власти и отиде да се изтегне на миндера връз открития чардак.

Никой не се бе сетил да го попита млада ли е Януда... Хубави ли са пъстрите ѝ очи, засмята ли е устата ѝ, лыщи ли като коприна сурата ѝ коса?

Той се унесе. Звездите трептяха над него, огромни, близки, сипейки в очите му бяло сребро, щурци унесено тъчеха сънна песен, тръпки пробягваха из синия въздух: нощта бе пълна с тайнствени гласове, които чуваше само сърцето на поета. Бог говореше на своите избраници.

4

Севастократорският дворцов параклис „Св. Никола“ при Боянското кале бе препълнен с народ. Властели от околните земи, богати търговци от Средец, селяни от Бояна, Земен и Поганово бяха дошли да се поклонят на своя превисок господар, да му донесат дарове и да се посъветват с него, загрижени за опасността, която се бе надвесила над страната. Скопският Тихомир бе донесъл риба, маслини, ленено платно и два чибура вино. Велбуждският бе дарил кошове с плодове.

В началото на 1242 година монголите бяха отново нахлули с една 500 000-на орда в Унгария. Войските на крал Бела не можаха да удържат страшния напор и отстъпиха в безредно бягство. Докато храбрият Калман отчаяно се мъчеше да събере разпръснатите сили, крал Бела се затвори в Пещенската си твърдина обезумял от страх, загрижен единствено да спаси живота си. А докато страната му се заливаше в кръв и разрушения, той тайно избяга в Загреб, след това в Арба, най-сетне в Сплит. Кръвожадната рат следваше по петите му. Хан Кайдан го преследваше без пощада чак до морето. Населението бягаше в гори и планини, крепости и градове бяха претърпкани с народ. Варадин биде жестоко ограбен, Перг Агрия, Естергом загинаха сред пламъци. А сега бяха обсадили Дубровник, който упорито отстояваше на жестокото нападение.

Всички околни народи следяха изтръпнали накъде ще потегли по-нататък опустошителният поток. Във всички църкви на Солун, Константиновград, Средец, Верея, Търнов и Велбужд се отслужваха молебени за спасение от грозящата напаст.

Коя бе следващата цел на Кайдан, братовчеда на хан Бату? Търнов, Солун или Константиновград? Или отчаяна от защитата на Дубровник, ордата щеше да се прибере в далечните си убежища, между Дунава и Туркестан?

Властелите скритом попоглеждаха севастократора, който свеждаше загрижено чело в дълбоки поклони пред златния кръст,

който средецкият епископ издигаше над главата му. И всички се кръстеха със затаена боязън, признавайки в сърцето си, че спасението им лежи само в ръцете на този, комуто принадлежат съдбините на хората и народите.

Гъсто трепкаха едно до друго руменозлатните пламъчета на воцениците. От навалищата и горещината обилни капки пот почнаха да се търкалят изпод самурените калпаци на велможите, оросявайки зачервените им лица е лъскава влага. Въздухът трепереше над мигащите свещници, наситен със сини тамянени облаци.

Когато се прибраха в двореца, севастократорица Зорка въздъхна, поклати глава и каза на мъжа си:

— Тясна е църквата на калето. Ще се изподуши народът. Трябва да я разширим и да пристроим нова. Нали ми беше обещал?

Александър я изгледа навъсено. Сините му очи мрачно светнаха изпод гъстите посивели вежди.

— Не е сега време за строеж на църкви, Зорке. Нека ни отmine тая напаст. Но давам дума, че при добра сгода, ще разширя и зографисам тоя храм. И ще го обрека на свети Пантелеймона. А ако не съм жив, то син ми Калоян ще остане да го строи.

В това време войводите на Велбужд, Средец, Земун, Перник, Щипонье и Стоб се събираха в престолната на калето. От отворените прозорци се виждаха спущащите се към Средец ливади и ниви. Далече се белееха градските стени като тънка, светла дъга. Храмът „Св. София“ се издигаше връз висок хълм, ясно очертан като тъмно стройно петно. Оживеният и припрян говор веднага пресекна, когато килимът, който закриваше вратата, се вдигна и на прага се появи снажната осанка на севастократора. Александър бе оставил за малко Търнов, гдето Калиман и Калоян растяха под будната грижа на патриарха, за да обиколи земите си и да следи по-отблизо дейността на хан Кайдан.

— Светли власти — се обърна той към събралите се, след като седна на севастократорския си престол, — ще ви известя последните новини, които току-що научих от струмишкия севаст.

Мъжете се струпаха около него, занемели, настръхнали. Под дебелите сводове тишината натегна съдбовно.

— Татарите изоставили обсадата на Дубровник и слезли по̀ на юг.

Всички се спогледаха. Побледнели, навъсени. Чуваше се само учестеното им дишане. Александър продължи:

— Изгорили Котор и разрушили Бар. Всичките жители минали под нож. Светли велможи, грозната напаст приближава и към нас. Готови ли сте с опълченията си да браним границата?

Войводите се изстъпиха напред, шумно изразявайки готовността си да пролеят своята кръв. Людете и оръжията им бяха събрани и в ред.

— А кир Ватаци, който обсажда Солун, няма ли да използва обстоятелството, че откриваме южната си граница и трупаме войски на западната? — попита Земенският боляр.

— Кир Ватаци ще трябва по-добре да си помисли: дали не е излишно да стои още 40 дни край Солун в безполезна обсада, а да се погрижи малко за своите азиатски граници в Никея, защото съюзникът му, иконийският султан, вече е почнал бран с ордата на хан Багунуян. И не се знае победата на чия страна ще бъде.

Властелите си разотидоха разведрени. Спокойствието и самоувереността на наместника ги одързости. Но те никога не узнаха тайната причина, поради която Александър смело гледаше на бъдещето. Таен пратеник до Каракорум му бе донесъл вестта, че великият хан Октай е починал. А щом ордата на Кайдан научеше това, щеше веднага да се оттегли към изток, за да присъствува при избора на нов велик хан. Не беше невероятно татарите да се оттеглят през България, ала това щеше да бъде само преминаване, а не нападение. Но за да не пострада цялата страна, трябваше да се жертвуват селищата, през където щеше да се отправи свирепата рат към Дунава.

А никой не можеше да предугади през кои места татарите ще изберат обратния си път.

* * *

В същото време кир Йоан Ватаци бе събрал съвет в шатрата си край Солун.

Младият Йоан Комнин, този смирен постник, бе излязъл неочаквано по-храбър бранник от баща си — сръчния кир Теодор. Солун упорито се бранеше срещу нападенията на никейските войски.

Ватаци чувствуваше срама и унижението на безполезната обсада. Уверен в победата си над слабия солунски владетел, той бе имал неблагоприятното да тръгне на поход, без да вземе със себе си дори и обсадни машини.

За да прикрият поражението си, някои стратегии му дадоха съвет да нападнат България, която бе застрашена от татарите.

Кир Ватаци мъдро поклати глава.

— Българският цар, малолетният Калиман, е брат на моята снаха Елена. Непочтено ще е да ги нападнат и да поискам бран от тях, дорде царят им още не може да държи оръжие в ръка.

Ала Йоан Ватаци не изказа тайната си мисъл: дорде бе жив севастократор Александър, никой не би посмял да вдигне очи над силната българска държава.

Късно през нощта никейският император получи вест от сина си Теодор. Младият наследник му съобщаваше, че техният съюзник, иконийският султан Гаятедин, бил грозно разбит от ордата на хан Бату и сега татарските пълчища приближавали никейските земи.

Ватаци накара вестителя да се закълне, че не ще каже никому ни дума за посланието, и веднага проводи да доведат от Никея слепия му пленник: кир Теодор Комнин.

Прикривайки безпокойството си от събитията в далечната източна граница на империята си, Ватаци си даде вид, че действа изключително от добри чувства и благоволение към рода на Комнините. Предложи им мир, приятелство и общ съюз против всички врагове на гърците. А за да дигне обсадата, поиска едно малко удовлетворение: Йоан Комнин да снесе от себе си императорското достойнство и да приеме титлата деспот, като запази земите и властта си, като признае върховната власт на никейския господар.

Комнините приеха.

5

Между река Видима и Росита се издигаха две градища, които бяха във владение на великия батошовски боляр. След като изографиса първом параклиса на калето в Градница, майстор Добрил получи голямото одобрение на богатите велможи и поде работата си в твърдината на Батошово.

Между Великден и Възкресение в Батошово ставаше сбор, на който се стичаха люде от цялата околност. Добрил бързаше да довърши стенописите на параклиса, та да бъде готов по време на тържествата: за да могат великите боляри да присъствуват в него на голямата възнесенска служба. А след това щеше да стане и сватбата на художника с Януда.

Облечен в широка сива туника, запретнал ръкави над лакти, майсторът работеше с горещо усърдие в малката църквица, която бе издигната близо до Росита, в подножието на самото кале. Построена върху основите на древен римски кастел, болярската кула се обграждаше от две страни с дълбоки урви, от трета с ров и подвижен мост, а от четвърта с широкия, пръстеновиден завой на реката. Между Росита и калето се намираще тясна лъка, която се спущаше на няколко тераси стръмно надолу. Там бяха градините на болярина. А отвъд реката беше разположено самото селище. Връз североизточния склон на Хема, наречен Разлатец, растеше буйна и честа гора, в която велможата ходеше на лов.

— Да бъде както параклисите на Трапезица... — бе заповядала великата болярка, която често пътуваше до царския град, за да спохожда дъщеря си, която бе другарка в игрите на княгиня Тамара и малолетния цар Калиман.

И Добрил съумя наистина да сътвори параклис, който далече надминаваше хубостта на църквите в Търновград. Народът от селището се трупаше цял ден край вратите на църквицата и надничаше в пламенно любопитство. По стените грееха златни нимби на светци. Войни с меч в ръка и сложен при нозете щит, гледаха благо и

величествено изправени или седнали в горда стойка: свети Димитър, свети Георги, свети арахангел Михаил. Отляво, до входа, бяха изписани високите ктитори: батошовските боляри, със скъпа празнична премяна.

Ала най-лесно и най-усърдно той работеше, когато край него седеше Януда, скръстила ръце в замечтан и благоговеен унес. Тогава той усещаше как силите му бликат в неудържима мощ, изпод трескаво работещите пръсти образите се творяха с чудна леснина. Сред дебелите зидове на църквицата хладината не допускаше мазилката бързо да съхне и майсторът довършваше рисунката си често, без да става нужда втори път да прекарва основа.

Януда свикна да му помага. Тя внимателно разбъркваше варта с пясъка. Първо слагаше три четвърти пясък и четвърт вар за основната мазилка. После разбъркваше вар и пясък по наполовина. Третият пласт бе само гасена вар, която трябваше да бъде дълго отлежала.

Като гледаха хубавата мома да прекарва варта през цедилката, цялата заруменяла, с щастливо усмихнати очи да бърка боите и да подава четките на шаръчията, батошовчани почнаха да ѝ викат „майсторицата“. И с топло благоволение отправяха към сгодените пьстроречиви благословии и напътствия.

Често надвечер, когато планинският ветрец подухнеше откъм високите върхове, Добрил и Януда отиваха да се разходят към Разлатец или към лъката под калето. Тогава в тия тихи здрачни часове, когато небето пламваше в безброй багри, художникът разтваряше сърцето си и Януда слушаше унесена дръзките му блянове, огромните му видения, широките полети на въображението му.

Те сядаха на тревата, заслушани в ромона на Росита, загледани в хубостта на залеза, който гореше зад тъмните ръбове на планината.

— Как мечтая... — често повтаряше майсторът — да имам за изписване по-голяма църква, оставена само на мене, без поръчки от господарите: как да изглежда и какво да наподобява... Бленувам за знатен велможа, който да отбира от работата ми, сам да бъде със сърце на художник и да цени желанието ми да сътворя нещо ново, нещо невиджано... А тук, както и другаде, все искат подражания... От суетност, от лекомислие... Да имат това, което притежават и другите. Да не паднат по-долу от най-знатните. Копия искат, еднакви,

неизменни... Ако не творя според волята им, няма да имам работа... А мен ми трябват много пари... Трябва много да печеля...

— Защо? — дръзваше да попита момата. — Нима не сме имотни? И твоят баща има, и моят...

Добрил се усмихваше.

— Искам пари, за да имам свобода... Не ми трябват имоти, а злато, което човек носи със себе си... Нима баща ми ще ми даде златици, за да тръгна да странствувам по света. Никога. А аз копнея да видя света... Цариград... Дубровник... Родос... Атина... Антиохия... Багдад... Каракорум...

Той се възпламеняваше. Описваше хубостите на тия градове и земи, слушани в песните на трувери и менестрели, в разказите на кръстоносци и пилигрими. Виждаше ги. Сякаш е бил и пребил там...

Януда се увличаше. Слушаше прехласната. Радваше се като дете. И плахо запитваше:

— А мене ще вземеш ли?

Тогава той бистро се изсмиваше, вземаше между дланите си хубавото ѝ лице, поглеждаше дълбоко в преданите, влюбени очи и пошъпваше:

— Бих ли могъл да живея един миг без тебе?

Или пък забравяше да отвърне, загледан, омагьосан в приказните и разточителни велелепия на чезнеция ден, неспособен да откъсне взор от яркото зелено на небето, от царственото тъмносиньо на планината, от горящото злато на облаците, от кървавия рубин на слънчевия кръг.

6

Дворът на малкия цар се състоеше повече от негови връстници, синове и дъщери на велики боляри играеха с него в градините на Царевец, придружаваха го до Света Гора, ловяха заедно риба из Етъра.

Обидена, че не е провъзгласена за наместница на царството, че ѝ е отделен за дом Калопетровия палат в Преслав, Ирина дълго време не бе пуцала трите си деца: Михаил, Анна и Мария в Търнов. Ала от скоро време тя бе променила държанието си и често на Царевец между дружината весело играещи деца, начело с Калимана, Тамара и братовчеда им Калоян, се виждаха две румени къдрокоси момиченца, заедно с едно чудно хубаво момче: Михаил Асен. Най-драги гости там бяха и децата на батошовския боляр: Петър и Десислава. Калиман имаше особена слабост към Петра, който угодливо се подчиняваше на всичките му детски хрумвания. А там, където беше буйната и игрива Десислава, винаги можеше да се види и тънкият строен юноша Калоян, който, сам замислен и кротък по природа — бе омаян от веселите изблици на палавата девойка. Той носеше куклата ѝ, диреше топката, която тя захвърляше из храсталаците, береше цветя и ѝ помагаше да плете венци, разказвайки ѝ приказки.

И сега, в този ден, седнали под едно брястово дърво край „Св. Петка“, малкият цар повтаряше на своя послушен ученик Петър батошовски урока, който му бе предал старият абат Витлеем по латински и гръцки, Калоян помагаше на Десислава да облече сватбената премяна на новата си солунска кукла, а Михаил Асен играеше на гоненица с Тамара и двете си по-малки сестри.

Като бдяща майка севастократорица Зорка се грижеше за всички деца и често сама се намисаше в забавите им. Шиеше рокли на куклите, тичаше по моравите, взимаше участие в игрите на топка и жумичка. Но когато зачуха звуци от тръби по Баярски рът, всички оставиха забавите си и се спуснаха с радостни викове към главната крепостна порта, пресрещнаха белия кон на севастократора, заобиколиха го с възклицания и подскачания, простряха ръце, отрупаха

го с въпроси. Защото знаеха, че винаги, когато се завръща от някоя своя по-дълга обиколка из страната, първият наместник им носеше дарове и изненади.

След 14-годишна женитба дъщерята на Стефан Първовенчани беше все още влюбена в мъжа си, както в първия ден, когато го бе видяла на сватбата на брата си Владислав с Йоан-Асеновата дъщеря Белослава. Зачервена и щастлива, Зорка се затече заедно с децата, препъвайки се в дългата си одежда. Слугите вече разтоваряха денковете от конете и Александър весело раздаваше даровете.

Колкото повече растеше, толкова повече Калиман I почваше да прилича на дяда си Асена стария. Затова, като зърна малката дамска сабя, която чичо му простираше към него, малкият цар трепна в порив на безкрайна радост. За сина си Калояна севастократорът бе донесъл сребърна икона и пъстра източна птица, за Михаила имаше ботушки от кордованска кожа, за Петър батошовски малка, скъпа хрътка, а за момичетата огърлици от кехлибар.

Александър погали всички деца, особено нежно прегърна братовите си сираци, след това последва жена си в покоите ѝ.

Челото му се бе помрачило.

— Какво ново? — попита загрижена Зорка. — Пак ли лоши вести от Белослава?

— Не... — поклати глава замислено наместникът.

— Тогава... Татарите? — отвори очи с безумен ужас жена му.

— Не мисля сега и за тях — изпъшка севастократорът, — друга грижа не ми дава покой.

Той погледна втренчено жена си.

— Защо всички деца са тъй пълни и румени? А Калиман вехне тъй очебийно? Какво му липсва? Не правиме ли всичко възможно, за да заместим баща му и майка му?

Александър въздъхна, извади от джоба на туниката си малка кутийка и небрежно я подаде на жена си; седна на миндера:

— Това е за тебе.

Зорка отвори кутийката и занемя от почуда. Един бисер, във вид на сълза, висеше окачен на верижка от дребни маргарити.

— Купих го от един керван златари, които пътуваха към запад...

— Той отново сведе замислено чело. — Не се ли храни това дете?

— Яде всичко... — отвърна грижливо севастократорицата.

— Тогава?

Той неочаквано скочи. Улови жена си за ръцете.

— Да не е идвала тука Ирина, докато ме е нямало?

Зорка поклати глава.

— Не. Не е идвала. Михаил, Анна и Мария ги доведе севастьт на Преслав.

Наместникът се залута неспокойно от стена до стена.

— И все пак аз чувствавам, че оттам иде нещо. Само оттам може да бъде. О! Знам й аз коварните замисли. Единствено Калиман й запречва пътя към престола. Треперя за това дете...

Той се спря, обзет от внезапна мисъл.

— Казваш, че не е идвала? Закълни, се!

Зорка побледня от недоверието му. Каза тихо:

— Кълна се.

— Но да не е изпращала някого тука?

— Да.

— Кого?

— Войводата Драгота.

Александър се навъси.

— Драгота... Твърде е млад и твърде е лекомислен Драгота, за да живее близо до тази чаровница. И душата си би могъл, да продаде за нея. Ще го преместя в Сер. Нека бъде по-далеч от изкушенията. И защо го бе проводила? С каква вест?

— Ирина пращаше дарове за децата и питаше за здравето им. Щяла наскоро да прати люде, за да приберат Михаила и сестрите му. Домиляло й за тях.

Севастократорът отново се отпусна на миндера, за да си почине от дългия път. Бе обходил северната и западна граница, за да подготви кастрофилаците как да се държат, в случай че татарите нападнат страната или в случай че поискат само път до Истъра. Жена му закачаше бисера на шията си и се оглеждаше с нескрито доволство в огледалото си от излъскана мед.

— Какви дарове е изпратила Ирина? — попита отново Александър. — Да не е нещо за ядене?

Зорка го изгледа с укор.

— Да не ме мислиш за обезумяла? Да давам на Калимана сладки или плодове, изпратени от гъркинята? Не. Това бяха златни и сребърни

дарове. Кръстче за Калимана, гривна за Тамара.

* * *

Късно през нощта севастократорът влезе в спалнята на малкия цар. Мъчително безпокойство гореше кръвта му. Той отиде до ложето на Калимана, дълго съзерцава спящото момче.

Връз белите възглавки бледото лице на детето изглеждаше синкаво, изпито, призрачно безплътно. Дълбоки сенки се извиваха под затворените му клепачи. Гърдите му се дигаха леко, едва чуто, сякаш не дишаше. Между гънките на нощната му дреха тихо блестеше сребро. Ръцете му бяха мършави, с ясно изпъкващи кости. Косите му бяха полепени на челото.

Чичото изтри потта му, поправи възглавницата му. Скръб и тревога се таеха в сините му очи.

„Още утре ще повикам врачовници... — си помисли той — не, така не може да продължава. Не бих си простил, ако се случи нещо на това дете.“

И мисълта му отново достигна жената, която таеше зад дивната си красота само дръзки кроежи за власт и надмощие. Отново погледът му се спря на сребърното кръстче, което просветваше на шията на царя. С бързо движение Александър го взе в ръка, откачи верижката, дълго го разглежда на светлината на кандилото.

— Дар от Ирина... — пошъпнаха устните му в презрителна тръпка, докато пръстите му стискаха ядно среброто, сякаш диреха в него причината на Калимановата болест.

* * *

След няколко дни момчето почна да се поправя. Кръв заля бузите му, които започнаха да се закръгляват, очите му отново весело заблестяха.

Александър с особено доволство наблюдаваше как неговият питомец закрепва. Той дълго се измъчва в догадки и предположения. Веднъж случайно запита:

— Носиш ли още кръстчето от царица Ирина? Една вечер го свалих от шията ти и го оставих на скрина до леглото ти. Намери ли го там?

Калиман се засмя.

— Кръстчета носят момичетата. Аз съм вече голям. Прибрах го в една малка ракла.

Севастократорът го изгледа втренчено. Прехапа устни.

— Донеси ми веднага това кръстче.

На другия ден опитен златар разглоби скъпото украшение и намери, че кръстчето е прободено с многобройни невидими малки отвори, през които се изпарявала страшната и смъртоносна отрова, с която било пълно.

В лятната тишина се разнасяше тихият унес на песента на щурците. Градница бе замряла в покоя на изоставените къщи, където само старци пазеха малките деца. Януда помагаше у дядови си да събират плодовете в обширния бостан зад къщата. Преди сватбата тя бе дошла на гости в родния дом на майка си, където старците искаха да се сбогуват с едничката си внучка и да ѝ предадат даровете, приготвени за венчавката. Дядото лежеше от години закован на одъра си и нямаше да може да отиде на сватбата в Батошово.

— Всичко е твое — казваше старата, — нали майка ти ни е едничка, па и ти си ѝ едничка... Каквото оставим: дом, имот, ваше е...

— В неделя ми е сватбата. Няма вече кой да ви помага, като събирате плодовете... — шегуваше се Януда и пълните ѝ бузи се изопваха в светла руменина като свежи ябълки — ала ако имаме много деца, обещавам всяка пролет да пращам едно за черешите, друго за вишните, трето за крушите...

Бабата тихо и щастливо се смееше.

— Дорде стигнем до орехите и гроздето, доста челяд ще трябва да навъдиш... Ама глумата настрана, Янудо, искам да ми обещаеш нещо.

— Кажу, ще ти обещаю всичко... — галеше се момата, с препълнено от щастливи надежди сърце.

— Имаш ли втори син, ще ни го обречеш нам. Да дойде тук, да ни помага, да радва старините ни.

Весел смях се издигаше в обширния бостан и пак затихваше. И двете жени, тая, която стоеше пред прага на живота, и тая, която го завършваше, заедно тъчаха радостни блянове. Бъдещето бе тъй ведро, тъй щастливо и светло, изпълнено с милости и благоволения.

Небето блестеше яркосиньо, пламнало над плодната земя. От време на време проточено кукуригане прорязваше плътната тишина или някъде далече глухо отекваше кучешки лай. Понякога лек вятър донасяше от полето жетварска песен. Или внезапно изникваше детски

гльч, съпроводен от пискливо старческо мъмрене, което също тъй внезапно затихваше. Из прашните улички притичваха деца с изгорели от слънцето, светли като пшеница коси.

Изведнъж сякаш тъмен облак се сниши. Селото се изпълни с грозни викове, звънлив тропот, светкащи ятагани, остри, къси крясъци. Дребни ездачи връз дребни, игриви кончета прескачаха огради, нахлуваха в дворовете, щъкаха по стаи и чардаци. За миг сред дворовете се натрупаха купища плячка, сред димящи локви кръв на старци, сред отчаяни писъци на момичета и деца. Като че вихър помете селото. От четирите му краища избухна огън.

Докато разбере какво става, докато успее да нададе вик за помощ, Януда усети как две жилави ръце я откопчиха от прегръдката на баба й, облъхна я силен мирис на пот и кон, до лицето й съвсем близо лъснаха две черни очи, изюди се в гърлен кикот една широка уста, парлив дъх я обля с алчна жажда. Двете й дълги кестеняви плитки се преметнаха през врата на коня.

И тя се отпусна несвястна в ръцете на похитителя. Само облаци прах останаха да сочат дирите на нападателите, които изчезнаха също тъй внезапно, както и се бяха появили.

Връщайки се към изток, хан Кайдан бе минал с войските си през Босна, Сърбия и сега през България се отправяше към Истъра, за да стигне по-скоро в земите си край долна Волга. Никой не можеше да предугади пътя им, никой не знаеше къде нечакано ще връхлети помитащата стихия, която нападна изведнъж, като ято скакалци, като разбунен, отприщен яз, като мълния небесна.

Севастократор Александър следеше внимателно движението на пакостната вълна. Когато научи, че главното ядро на Кайдановата орда е минала и преминала като вихрушка през западната половина на Мизия и че е преплувала с конете си Истъра — отдъхна си дълбоко.

Татарите не искаха или нямаха сега поне желание да обсаждат, сриват и подчиняват българските градове. Тук-там по няколко отряда се отлъчваха и залутваха из богатите полски селища за плячка и роби.

Момчетата се оглеждаха за татарската войска. Момите изпълваха харемите. Най-хубавите от тях се отделяха за хановете и синовете им.

Но когато една откъснала се от главното ядро орда пожела да се отклони от пътя към север и се спусна на юг, войските на Александра я унищожиха в кратък, бърз и жесток бой. Татарите и българи разбраха, че

и за двете страни ще бъде по-добре да не си вредят взаимно. Пратеници уговориха следното: българите да признаят върховната власт на великия хан, като му плащат данък, а татарите да не нападат вече земите на Калимана.

И из целия християнски запад се разнесе радостна, надеждна вест:

Татарите са разбити от българите!

* * *

Добрил се сепна и отвори очи. Къс небе, изляно от тъмно сребро, надничаше през отвореното прозорче. Още не бе изгряло слънцето. Момъкът усети как сърцето му бие радостно и тревожно. Вълнуващ копнеж го преизпълни с огнено нетърпение. Миговете ставаха вечност. Той скочи, изтича към прозорчето и почна жадно да лови първите багри на утринното небе. Розова и лилава мъгла се издигна зад ръба на кръгозора, след това се превърна в румено сияние, в златен пожар. Отекнаха първите неясни звуци на разбуждащия се живот. Птици запяха славословие на изгряващото светило. Петли го приветствуваха с проточени викове. Идеше нов ден. И той бе най-щастливият в живота на един млад момък.

Добрил затвори за миг очи, притисна ръце към гърдите си, пронизан от благодарствена молитва.

Този ден бе определен за неговата сватба.

Три коли пълни с весели люде поеха пътя към Градница.

В първата бяха свекърът, кумовете и старите сродници. Момците язدهа коне, заградили от всички страни колите с момите. Деверът носеше веещо се алено знаме. Бъклиците често обикаляха радостните сватбари. От колите излитаха песни и смях, смесени с проточения писък на гайдата.

Беше първата неделя след Великден. По друмовете се срещаха чудни и разнообразни пътници. Те благославяха развеселеното шествие и получаваха дарове: шъпа сушено грозде, глътка ракия, орехи. Една дружина рицари, които пътуваха от Бургундия за Константиновград, където щеше да се състои голям турнир, вдигнаха копия за поздрав и вождът им получи цял крондил вино. На просяци

хвърляха дребни аспри, на странници монаси даваха пари за манастира им.

Лек дъжд припръска и угаси праховете. Чисти ведър се простираше друмът на веселите сватбари. Тъй чисто и ведро ликуваше сърцето на младия годеник. Струваше му се, като че ли ще измине вечност до мига, когато ще зърне стройната снага на Януда, преданата ѝ усмивка, кестенявата коприна на косите ѝ, веселите ѝ пъстри очи. И все по-припряно десницата му придръпваше юздите на коня, който винаги избързваше далеч пред колите, дорде го настигнат закачките и глумите на момите.

Далече по друма се зададе конник, който летеше право към тях. Мина бързо като стрела. От побелелите му устни се изтръгна само един хриплив вик:

— Татарите! Бягайте!

И отмина, стана за миг дребна точица, изчезна. Изведнъж отвсякъде изникнаха тълпи бежанци, изпълниха друмове и полета. С коли, с коне, пеш, всички бягаха към болярските калета, към гори и пещери, към непристъпните планински висини, грабнали най-скъпото си: дете, бохчичка с пари, тежко труфило...

Добрил остана вцепенен. Сякаш не можеше да проумее какво става около него. После внезапно страшна догадка го прободеше. Той изстена:

— Януда...

И като изостави всичко зад себе си, пришпори коня в безумно бягство. Тъмни облаци се тълпяха пред очите му. И една-единствена мисъл: по-скоро, по-скоро.

В Батошово още нищо не знаеха. Първите бежанци не бяха стигнали дотам. Януда и майка ѝ от три дни били отишли на гости у старите и още не се били върнали.

Развалините на Градница още димяха. По улиците се търкаляха трупове. Диво и озлобено виеха кучетата сред грозно стърчащите съсипни. Над тялото на мъртва старица плачеше и скубеше косите си една младолика, стройна жена. Добрил пристъпи към нея. Несмело докосна рамото ѝ. Устните му с мъка съчетаха няколко думи:

— Къде е?

Майката на Януда трепна, изглежда като безумна бъдещия си зет, след това захлупи глава на земята и почна да се бие с юмруци по

слепите очи.

— О! По-добре мъртва да беше... Няма я, няма я... Отвлякоха я...

Добрил усети как някакъв леден поток го облива цял, от главата до петите. Сърцето му се превърна на камък.

Нищо не каза. Обърна се. Метна се на коня си. Полетя по друма към Червен. Брат му го следва известно време, след това загуби следите му.

И много дни, и много нощи изплашени люде виждаха как един много млад момък, блед и приведен над седлото, като призрак, сякаш излязъл от сенките на нежит, кръстосва всички друмища, преплува Истъра, дълго следи дирите на отминалата орда, дорде и последната капка надежда се изпари от сърцето му.

Петстотин хиляди татари бяха прекосили земята им и безброй робини бяха отвлекли на конете си. Почти всички млади, почти всички хубави. Кой можеше да каже коя от тях бе Януда от Батошово? Кой можеше да знае накъде бе отведена прекрасната невеста на майстор Добрила?

Ширни и неизгледни бяха границите на монголската държава: от Китайското море до Полша, от Сибир до Хималая.

8

Между многобройните гости на прочутия град Средец, смесен с тълпите, които пътуваха към древната столица на сърдите, яздеше и един млад момък с продълговато, бледомургаво лице и хубави коси, които слизаха на дълги къдрици чак до раменете му. Два кичура се вееха връз високото му гордо чело. Широка му уста, извита като лък, бе свита в горчива скръбна гънка. Когато в далечината изникнаха белите градски стени, Добрил спря коня си, загледан замислено в новата, невиджана дотогава гледка.

Най-сетне той щеше да види старославния град на синеоките траки, селището, което Троян бе харесал и нарекъл Улпия Сердика, щеше да види Триядица, с прочутия храм на света София: сивите ѝ кубета се виждаха отдалече, ясно изпъкващи връз най-високия хълм на града. Това бе мястото, което бе средище на всички български земи: еднакво отдалечени от Солун и Турно-Северин, от Варна и Драч, от Белград и Цурул, от Тулча и Янина...

Беше паднал вече първият сняг, ала времето бе ясно и слънчево. Витоша мамеше очите, цяла изшарена в пъстри петна: жълто, ръждивочервено, мораво, бяло, изумруденозелено. Слънцето пронизваше някакъв синкав облак над Люлин и обсипваше с полегати ивици прозирна опална светлина високо кацналата Боянска крепост. Над калето се източваше тънък бял конец: водопадът. След това слънцето внезапно победи, цялата планина потъна в златна мъгла, а облаците над нея блеснаха като светло сребро. Ненаситните очи на художника не можеха да се откъснат от приказката гледка. Той почувствува, че обиква тази планина и този град, обкръжени от сияйна нимба, невидима за окото на простосмъртния. Лъх от стародавни времена възкреси избледнели сенки: в препълнените с войски бойници святкаха шлемовете на римските легионери, поробените сърди напущаха родни огнища, свели глави в безкрайна скръб; равнината се изпълни с тръбни звуци, безброй дребни конници наводниха с тропот от яки копита плодната земя, плиснаха се с мощен устрем в

непристъпните стени: Атила разрушаваше Сердика. И отново се издигнаха стените и отново бранници с пряпорци от конски опашки превзеха града с топлия лечебен извор: Крум присъединяваше Триядица към новото царство на Хема. А какви бяха тия сурови мъже, с мрачно блестящи очи, които водеха пълчищата си към люта бран? Комит Никола и храбрите му синове: Давид, Мойсей, Арон и Самуил провъзгласяваха западното царство за самостоятелно и независимо от властта на ромеите. Тук в Бояна войводата Ботко бе вдигнал бунт в неравна борба против византийското робство...

Тъй говореше едновременната песен, която гуслари разнасяха из цялата страна...

Звънци на приближаващ керван угасиха виденията, Добрил се сепна. Някой проточено лееше глас в бавна, тъжовна песен. Новите времена бяха родили нови припеви:

*Откакто петли пропяха,
низ гора кой ми помина?
Поминаха ми, минаха
китените сватове.
С най-хубавата невяста.
Задали ми се татари...*

Художникът препусна коня към широко отворените северни порти, загледан в чудната планина, която отново бе променила вида си: цялата синя, изпъстрена с бяло, докато облаците горяха пембени, след това ясноморави сред гъстата зелена багра на небето. Да забрави, да забрави. Да се скрие, да потъне в големия град като ранено животно, което се тули, за да умре, без да го види никой, далеч от безполезните жалби и горчилката на спомена. По-далеч от Търнов, по-далеч от Батошово, от Градница...

Беше денят на света Петка.

Людете от цялата околност на Средец обичаха на тоя празник да се стичат в града и да палят свещи пред лика на преподобната. Храмът на чудотворката бе съседен със севастократорския палат. В този ден всеки можеше да бъде гост на първия наместник и да му изкаже болките и желанията си. Още от ранна утрин всички тридесет и пет

градски порти бяха отворени за всеки друмник. От юг влезе богато обръжена дружина люде, които придружаваха скопския велик боляр Тихомир и сина му Константин. От запад дойде крънският Елтимир. От север препусна врачанският Венцеслав. Надойдоха и многобройни мали боляри, с богати и обилни дарове. Селяни и селянки носеха яйца и плодове, птици за курбан, пъстри везби. Добрил остави коня си в един хан и смесен с тълпите, почна да обикаля из празнично възбуждения град. Към средището, около палата, бяха най-гъсто построените махали, с многобройни църкви, посветени на свети Спас, света Марина, света Петка, свети Георги. Шаръчията влезе в кръглото старинно здание, което някога е било римска баня, дълго съзерцава хубавите стенописи, със смирено преклонение пред изкуството на незнайни, велики майстори. „Света Петка“ бе препълнена с богомолци. Цялата църква блестеше в трептящи светлинки, които се отразяваха в златото и среброто на свещници, полилеи, рамки, иконостаси, подвързии, в сърмените дрехи на духовниците, в пъстрите стъкла на прозорците, в сребърните ръце на светиите... Пред иконата на чудотворката бяха запалени безброй свещи, които се бяха слели в едри купчини восък. Пъргави старици бързо снемаха разтопения восък и чистеха място за новите свещи, които поклонниците, търпеливо наредени в дълги върволици, държаха в ръка и чакаха ред, за да ги запалят.

Добрил купи бяла вощеница, запали я пред иконата на светицата, дълго остана углъбен в молитва, коленичил връз хладните плочи, след това намокри клепащите си с чудотворната вода, която извираше в църквата и лекуваше очите на людетe. Посети църквите „Св. София“ и „Св. Никола“, надникна в горещите, целебни бани, в пазара на дубровнишката махала, след това, повлечен от потока люде, се отправи към севастократорския дом.

На двора бе сложена трапеза. Всеки гладен и жаден можеше да хапне и пийне от нея. Какво нямаше там... Пъргави прислужници дигаха и слагаха пшеничени погачи, печени овни, праз и ряпа, грозде, орехи, тикви... Чутурите с вино постоянно се изпразваха. Крондили с ракия обикаляха от уста на уста. Всеки пиеше и благославяше господин Александра.

В широкия трем севастократорът приемаше гостите си. С любезна дума и мека обноска. Ала от никого не можеше да убегне, че

сините му очи са забулени в тревога, чужди на всичко около него.

Каква нова грижа ядеше вечно будния му дух? Нали татарската напаст бе вече отминала? Ала нямаха край тревогите и грижите на царството.

Наместникът бе получил писмо от Асеновата дъщеря: сръбската кралица Белослава, която го молеше за помощ. По-младият ѝ девер Стефан Урош бе принудил брата си Владислав да му отстъпи кралската власт и му бе отделил земи за владение край Шкодра с правото да носи кралско звание. Но честолюбивата и горда българка не се бе тъй лесно примирила и бе избягала в Дубровник заедно със синовете си: Стефан и Десислав. Оттам тя се надяваше с помощта на Комес Джовани Микели да отстоява правата на децата си.

В същото време Александър бе получил писмо от венгерския крал, който го канеше за сватбата на дъщеря си Анна, кръщелница и братаница на покойната българска царица Анна, с младия галицийски херцог Ростислав, син на обесения от татарите черниговски княз Михаил Всеволодович.

Да отиде против Стефан Урош, който бе брат на жена му Зорка, сега, когато страната трябваше да се яко закрепил след смъртта на Йоан Асена, бе немислимо. Да отиде на венгерската сватба, когато Белослава е в изгнание и моли за помощ, бе невъзможно. А да не отиде на сватбата, можеше да бъде сметнато като враждебност към венгерите.

Ала тънкият държавнически ум на севастократора не се побоя от този заплетен възел. Той реши да приложи старото изпитано средство. Да се разболе.

И затова посред празника, точно когато стражите известиха името на един новодошъл странник, който имаше някаква молба да отпрати, той сложи ръка на челото си.

— Майстор Добрил от Драгижево!

Севастократорът сви клепачи, изкриви устни, сякаш преглътна нещо горчиво, отпусна се връз креслото си. Изплашени, тревожни, гостите го обградиха от всички страни.

— Лошо му е, лошо му е... — се замълви неспокойно.

Александър отпусна глава на гърдите си, тежко изстена. Стражите почнаха да отблъскват народа назад към вратите.

— Доста! Приемът се свърши. На господство му призля. Вървете си с бога, добри люде...

Добрил изгледа тъжно копията, които се препречваха между него и севастократора. Последната му надежда да си намери добра работа изчезна. От Крън го бяха върнали. Врачанският не го прие дори. В Ловеч си имаха шаръчия.

Изведнъж до прага на вратата той се сепна. Извади пръстена от показалеца си, подаде го на един от блюстителите:

— Занеси го на господин Александра. Занеси го. Той ще си спомни за мене.

След малко стражът се завърна и му каза:

— Превисокият господин заръча да ти заявя, че утре ще те приеме в калето при Бояна.

Като излезе от горката градска порта, Добрил пое друма, който водеше към Витоша. Планината се бе загърнала в синя светлина, която изличаваше всички други багри. Сини облаци, поръбени с дълги сребристи ивици, бавно пътуваха над билото, насочени от заник към изник. Селището бе разположено въз полегат склон под крепостта. На кулата плющеше севастократорският пряпорец: златен лъв на алено поле. Добрил пое една пътека все покрай шумящия поток, който слизаше откъм водопада.

Севастократорът почиваше в едно кресло до работната си маса. Вляво от него покрай прозореца бе седнала севастократорица Зорка с някакво взмо в ръце. Близо до нея играеха с някаква породиста хрътка двама юноши.

Блюстителите известиха госта, вдигнаха завесата на вратата.

Добрил застана на прага в дълбок поклон. Направи няколко стъпки и падна на колене, сведе чело.

Александър се усмихна с благоволение и посочи:

— Това е цар Калиман, отдай му нужната почит, а сега ела при мене. Ти беше от шаръчийницата на покойния Драган от Търново, нали, майсторе? — Той подаде десница за целувка и се обърна към сина си. — Този момък те спаси, когато веднъж конят ти се беше подплашил. Нему дължиш живота си.

Калоян отправи към майстора умните си черни очи, след това бързо отиде при него. Малкият цар остана при кучето.

— Ти си знаел да рисуваш? Ах, как искам да видя как бъркаш боите... Правиш ли икони?

Севастократорицата вдигна чело, погледна мъжа си:

— Ето кой ще зографиса църквата на св. Пантелеймона. Кога ще почнеш строежа?

Малкият Калоян приличаше на майка си, която бе дъщеря на сръбския крал Свети Стефан Първовенчани и братаница на св. Сава. Той улови с горещ порив ръката на момъка.

— Ти ли ще зографисаш иконите? — После той се затече към баща си. — Татко! Кога ще повелиш да направят новата църква?

Никога братът на Асена II, славният бранник Александър, не се бе отличавал с особено усърдно благочестие. Той въздъхна.

— Нека се усмирят времената.

Зорка поклати глава.

— Времената никога няма да се усмирят. А ние все още се душим в тая тясна църквица. Вече колко години ще станат?

— Бог и в нея ще ни чуе молитвите.

Внукът на свети Стефана сведе замислено младото си чело. Не посмя да възрази на баща си. Ала неволно се извърна към госта, от детската му уста се изтръгнаха невинни слова:

— Когато стана севастократор, първото нещо, което ще заповядам, ще бъде да се построи голямата църква!

Всички се усмихнаха. Александър покани Добрила да седне:

— И тъй, майсторе? Разправи. Кажми ми всичко. Искам да ти се отплатя за стореното добро. Какво желаш? С какво мога да ти помогна?

* * *

От многобройните сводести прозорци падаше обилна светлина връз дъската, на която бавно изплуваше образът на Богородица. Тъжният взор на художника се рееше из пространството, сякаш диреше нещо невидимо, неразгадани светове, непознати багри. Той дълго оставаше така, бездеен, отпуснал ръце край боите си, загубен в мисли, съжаления, спомени. Кипежът на духа му бе улегнал. Огромните блянове, които го бяха окриляли в дирене на форми и шарки, бяха угаснали. Откак скръбта по Януда бе смразила сърцето му, светът бе останал без шарки, мъртъв и пуст. И сега, в образа на скръбната божия майка, Добрил изливаше собствената си горчивина.

Тъй дълбок и тъй затаено печален бе взорът на светата Дева, тъй примирено бледо челото ѝ...

Добрил запокити четките, скри лице в дланите си. Сълзи измокриха пръстите му. Той се залута като див, затворен звяр в килията си. Тясно бе боянското кале за мъката му. Не му се работеше. Работата му не му харесваше. Не бе доволен от постиженията си. Жадуваше простори, нови земи и нови люде, да отиде накрай света, да заглуши болката си сред чужди градове и невиждани страни. Да пътува, да странствува, да забрави. Той взе гуслата си. Бавна и гореща песен се разля из затихналата стая: пълна с копнеж и тревога, с жалба и надежда. Слънчев лъч трепна връз картината. В лицето на Девата просветнаха чертите на Януда. Навсякъде. Винаги. Той чуваше гласа ѝ в сребристия ромон на потока, в шъпота на вятъра, виждаше очите ѝ в картините, които рисуваше, усещаше топлата ѝ длан в милувката на слънцето...

Захвърли гуслата. Подири евангелието, което бе получил в дар от батошовската болярка, почна да го прелиства, заглеждайки се в прекрасните старинни миниатюри, рисувани от византийския шаръчия. Дали някога щеше да изпълни големия си блян? Да рисува подобни картини, ала на едро, връз големи стени, без ограничение на място и багри. В лицето на жените, които прислужваха около света Анна и държеха малката Мария в ръце, той отново видя миловидната извивка на Янудината буза, кръшността на гъвкавото ѝ рамо... Затвори книгата, въздъхна.

Зад него прозвучаха тихи стъпки. Той скочи и се поклони дълбоко.

Севастократорица Зорка стоеше загледана в иконата на Богородица.

Тя дълго мълча, възхитена и удивена. Иконата бе предназначена за приемната ѝ в средецкия палат. Тя преплете пръсти, поклати глава:

— Не съм виждала друга тъй хубава...

Добрил прехапа устни. Ноздрите му трепнаха в сдържана мъка:

— Не, госпожо. Не ме хвалете от добросърдечие. Аз знам, че иконата не е тъй хубава, както трябваше да бъде. Ала не мога. Не мога повече да работя. Ръката ми е неспокойна. Други образи ме отвличат от замисленото. Напразно ям хляба ви, напусто живея под стряхата ви... Не съм вече оня, който бях...

Зорка го изгледа поразена. Иконата бе великолепна. А майсторът не бе доволен от нея. Какво искаше повече този момък? Какво смяташе, че може да сътвори? Тя забеляза пергаментовата му бледност, зачервените му очи. Разбра, че някаква скрита мъка го разяжда. Майчински погали челото му. Попита тихо, с участие:

— Имаш ли родители?

Художникът сведе очи, помълча малко. Гласът му прозвуча глухо:

— Нямам.

Топла светлина премина през добрите очи на сръбкинята:

— Братя? Сестри?

— Имам само един брат, ала той служи в далечни войски и никога не мога да го видя. Откак татарите отвлякоха невестата ми, за три месеца майка ми залиня, заболя и почина. Баща ми умря от тъга по нея.

И севастократорицата научи тъжния живот на художника, комуто татарите бяха откраднали годеницата в самия ден на сватбата, за когото незнаен певец бе съчинил тъжовен припев.

* * *

Тази вечер по лицето на севастократора играеше някаква чудна усмивка. Близките му често дигаха очи от трапезата и учудено го поглеждаха. Какво криеше мощният наместник от тях? Видно бе, че на устните му тръпнеше някаква радостна тайна, която той не искаше още да изрече.

Когато свърши вечерята, севастократорицата погледна към края на масата, където майстор Добрил тъжно и бавно чупеше залци хляб и забравяше да ги туря в уста. Понякога той слагаше десница върху главата на хрътката, която, подушила нямата му скръб, облягаше муцуна връз коляното му. Широко отворените му очи се втренчваха в нещо далечно, невидимо за всички други. И мъчителна болка изопваше чертите на хубавото му лице.

Севастократорът изгледа внимателно своя придворен шаръчия.

— Добриле!

Майсторът трепна, сякаш събуден от сън. Скочи и се поклони.

— Имам за тебе новини, Добриле.

Младежът побледня. След това ярка вълна кръв блисна в лицето му.

Новини? За него? Откъде? С брата му ли се бе случило нещо?

Той мълчеше изтръпнал.

Александър се усмихна.

— След три дни изпращам едно посолство до великия хан в Каракорум. То ще мине първом в Сарай, гдето е седалището на хан Бату, главатаря на Златната орда, за да поднесе и нему дан и дарове. Ще има доволно да пътувате и кръстосвате надлъж и нашир тая дива, чудна земя. Какво ще кажеш? Искаш ли да бъдеш осмият човек в посолството? Хайде, желая ти успех, Добриле. Дано и твоето сърце се зарадва. Бог с тебе.

Майсторът слушаше поразен. Сякаш небето се бе разгърнало внезапно пред него, огромна дъга бе изгряла в пъстри блясъци, които ослепяваха и замайваха.

Да пътува, да види широкия свят — бляна на всичките му дни и ноци. В Сарай. В Каракорум. В земята, където Януда прекарваше неволническия си живот.

9

Три години Добрил кръстосва земята на татарите. Ала безумно бе да дириш песъчинка край морския бряг, да запомниш звезда в трепкащия блясък на небето, да познаеш жена между стотици хиляди забулени лица.

Младежът възмъжа. Ранни бели косми прошариха гъстата му коса. По челото му се изрязаха бръчки. Лицето му се изпече на вятъра на много бури, на огъня на много пустинни вихри. Безброй градове и страни видяха жадните му очи, ненаситни на нови гледки, на чудни носии, на непознати люде.

Той изостави дружината си, отчаян, че някога ще намери Януда. Почна да си припечелва сам, като рисуваше образите на ханове и войводи. Подушваше ли някъде дيريا от робини, не се успокояваше, докато не разбере, че жената, за която ставаше дума, е някоя бяла византийка или черноока арменка.

От време на време копнежът по чужди земи и лутания изчезваше пред горещия зов на родината, която го викаше назад, оживяла в кръвта му, далечна и приказна, сякаш никога не би могъл да доживее щастието пак да я види. Ала нови следи го отнасяха към нови страни, все по-далеч от Евксинското море, от боянския севастократорски двор, от тихия шепот на хемските гори. И той странствуваше, разкъсан от противоположни копнежи, които го тласкаха към все по-далечни и чужди земи и го теглеха обратно, към Средец, към Витоша, където Калоян бленуваше да си построи нова църква и да я даде на майстор Добрил за изписване...

Тъй минаваха седмици, месеци, години...

Понякога мислеше, че ако срещне Януда, няма да я познае вече. Тъй отдавна му се струваше, че е било времето, когато я бе видял в люляковата гора край Етъра. Сякаш сто години бяха минали оттогава. И той кръстосваше света, верен на старата си жажда за странствуване, верен на Януда, ала верен и на своя севастократор. И понякога нощем се събуждаше и си даваше дума, че вече трябва да се връща. Ала

някаква последна, безумна надежда го тласкаше напред, от град в град, от страна в страна.

Той премина земята на златната орда, където татарите владееха за роби едри, хубави и руси мъже, чиито жени оставяха светлите си коси да се веят по раменете им, свободно разпуснати, като свилени мантии. Там людетe си постилаха вкъщи скъпи и меки кожи и пиеха в сребърни чаши медовина...

На един събор той видя прочутата дъщеря на хан Кайду, която се зовеше Агияни, а на татарски това значеше Лунен лъч. Но девойката далеч не бе тъй бледна и крехка като името си. Тя ходеше с баща си и братята си на бран и упорствуваше да не иска да се омъжи, защото не можеше да намери съпруг по-як от нея. Когато някой момък се явяваше да я иска за жена, тя слагаше условия: ако я надвие, ще я получи, а ако тя го надвие, той ще плати сто коня. Тъй тя бе събрала за дома си огромно богатство: повече от десет хиляди коня. Защото никой дотогава не бе успял да сломи силата ѝ. Смесен с многохилядната тълпа, на един пъстър събор Добрил видя как „Лунен лъч“, след дълга и тежка борба, събори якия и напет син на памарския хан.

Ала най-дълго време Добрил странствуваше в земите на хан Бату, който бе преминал с ордата си през България и отвлякъл безброй роби. Майсторът преброди цялата земя на аланите и куманите, на русите и хазарите: от Евксина до Каспийско море. Той празнува заедно с татарите в Сарай рождения ден на великата ханка Туракина, която управляваше огромната монголска империя, като наместница на малолетния си син Куюк, а в летния дворец на хан Бату той целуна ръката на самия владетел на кипчанското ханство. Мина през пустини, населени с невидими духове, които мамят пътниците към гибел, отвличайки вниманието им с грозни писъци, удар на барабани, омайни песни или тропот на незрими коне. В Персия се весели на тържествата по случай сватбата на хан Аргон и княгиня Болгара. В Китай се удивлява на черните камъни, които горят с червен пламък. В Мосул си купи рубини и дрехи от пъстър Мосулин, в Багдад си взе бисер, а в страната на кюрдите му ограбиха и двете. В града Каманду той видя овце едри като магарета, глухари с бели и червени пера, чиито крачка и човки бяха алени като кръв. На краля на Балашан, който произлизаше от Александра Велики и дъщерята на Дария, Добрил нарисува портрета и получи награда мерджан, бледи аметисти и едри тюркоази,

които помагаха против лошите сънища, засилваха остротата на зрението и даваха победа над вратовете.

Там видях моми, които носеха шалвари, надиплени от петдесет лакти най-тънко памучно платно; в страната, където растеше „жълто дърво“, му показаха най-хубавите жени на света, в Камбалу го заведоха из градските покрайнини, където двадесет хиляди момичета продаваха любовта си на странниците чужденци, минаващи и отминаващи в безброй кервани. В земята на тангутите, която е близо до китайската, мъжете го приеха с необичайно гостоприемство: предложиха му дома и жените си, като сами, по тамошния обичай, напуснаха къщата, за да се чувства чужденецът напълно свободен господар в нея. Ала младата съпруга на домакина и етървите ѝ, както и многобройните му сестри, останаха дълбоко обидени и огорчени от хладното и безразлично държане на техния гост, който ги обдари щедро, ала остана безчувствен към красотата им. В замяна на това неговият спътник, един багдадски шивач, щедро използва тяхната милост, за да се не завърнат мъжете им посрамени в дома си поради равнодушието на белоликия гост.

В замяна на това страната на българите го порази с нравите си, които бяха точно противните на тия на тангутите. По брега на Волга живееха люде, които някога са били поданици на великия хан Кубрат, чието име помнеха в песните си. Добрил се опита да говори с тях и при всяка сполучлива дума, която те разбираха и на която отвърщаха, и двете страни надаваха радостни и изумени викове.

Българите имаха обичай да се къпят в реките, мъже и жени заедно, без никаква покривка, с невинната чистота на младенца. Шивачът от Багдад и фрушкият барон, които странствуваха с българския живописец в дирене на по-щастлива съдба, не проумяха това и се опитаха да използват странния навик. Фръзецът заплува в бистрите води на Волга и настигна някаква закръглена хубавица, която плетеше косите си, седнала във водата, близо до брега. Запита я нещо, погали облото ѝ рамо.

Нечовешки писък се издигна над мирната бавно течаща река. От всички страни се затекоха къпещи се мъже, които високо издигнаха юмруци във въздуха със зловещо изражение на бледожълтите лица. Бедният търсач на приключения не разбра кога биде уловен, кога го смъкнаха на земята и завързаха ръцете и краката му на четири кола,

които разярените близки на хубавицата бързо бяха издялали и забили в земята. Без да слушат отчаяните викове на нещастника и молбите на другарите му, българите наточиха остър сатър и почнаха да кълцат безчинеца от врата до кръста.

Така българите наказваха всеки човек, който се уловеше в блуд или кражба.

Добрил се помъчи да си послужи с някои думи, които българите разбираха: тояга, бисер, болярин, сан, кумир. Той им обясни, че фръзецът е болярин от висок сан, който ще им даде много бисер, ако заменят жестокото наказание само с удари на тояга.

Ала гордите жители на Волга се усмигнаха презрително. Чест не се купуваше с бисер. Дори те изгледаха със съжаление своя съплеменник от брега на Дунава, който толкова много бе променил нрава си, живеейки близо до лукавия Визанс.

Трупа на фръзеца обесиха на едно дърво и го оставиха така, на вятъра и слънцето, без почитта на погребението. Ала когато на следния ден българите окачиха още един мъж на дървото край обесения, тогава Добрил и багдадчанинът побързаха да напуснат по-скоро тази чудна земя, с още по-чудни нрави. Защото новият труп, който се залюля, бе на най-мъдрия младеж на племето, който проявяваше необикновени способности. А българите не можеха да търпят помежду си човек, който се издига над другите по нещо. Те бързаха да го изпратят по-скоро на небето, за да служи богу, вместо да хаби способностите си между простосмъртните.

И понеже Добрил получи премного похвали за хубавите си рисунки, шаръчията сметна за благоразумно по-скоро да напусне своите любезни, древни съплеменници, които можеха да му сторят голяма услуга по-бързо да го изпратят при бога. И като се напиха до насита на сладката, опиваща течност, която българите изкарваха от безлистното стъбло на високо дърво с листа, наредени като венец на върха му, и като си хапнаха за последен път от пърженото с рибя мас просо и печеното конско месо, те поеха път към далечната столица на великата ханка. Из гористите пътеки безвредни змии се свличаха по дърветата и се преплитаха в краката на конете им. Високите гладки стъбла, които завършваха с венец от листа, бяха пълни с течност, сладка като мед, която опиваше и развеселяваше. Дните бяха дълги, светли, без край, а нощите преминаваха като кратки мигове. Те се

срещаха с дружини странствуващи люде от всички народности, които търсеха слава или богатство в приказната Монголия. Кръстосваха друма си с богати търговски кервани, взимаха участие в разни игри и надпреварвания, разменяха скъпите български кожи, получени в дар срещу дрехите, които багдадчанинът бе ушил, и рисунките, които българинът бе изписал, с храна и оръжия, скъпи камъни и коне. Нощуваха в ханове, където жълтолики моми с черни лъскави коси поднасяха някакво червеникаво, горчиво питие и раздаваха безстрастно ласки и усмивки.

Ала никъде сърцето на Добрила не трепна в копнеж, кръвта му не закипя в страстно желание, което отнема разума. Той скиташе по друмищата на света, жаден за топлината на Янудината ръка, която тъй нежно можеше да гали челото му, копнееше да чуе свежия глас, който разведряваше дните му, да зърне пъстрия блясък на зениците, които умееха тъй предано да се взират в неговите, да притисне до лицето си румените ѝ бузи... И тая жажда го тласкаше от град на град, от земя в земя, в неспокойна треска, която изсушава сърцето, тревожи духа в безплодни дирения.

Майстор Добрил рисуваше, събираше дарове и похвали. Ала това не бе великото, единственото, новото, за което някога бе бленувал. Това бе занаят, майсторски изпълнен, точен и съвършен. Ала несгрян от огъня на божията искра.

* * *

Близо до Каракорум той отново се срещна със своята дружина, която бе останала дълго време в Тендук, задържана от войните, които се водеха наблизко между двама враждуващи братовчеди на малолетния велик хан. Срещата бе неочаквана и сърдечна. Никой не допускаше, че някога отново ще се видят в тази страна. Разправиха си взаимно преживените приключения и решиха да не се делят вече. Минаваше февруари и те бяха уверени, че най-сетне ще могат да намерят великия хан в зимната му столица, която се намираще в североизточната част на Катая.

Пътуваха дни и седмици. Една сутрин те видяха в далечината да изникват ослепително бели градски стени. Дванадесет порти с високи

кули над тях отвеждаха във вътрешността на града, а пред всяка от тях беше построено по едно предградие с множество странноприемници и кервансараи; за всяка народност имаше отделни ханища; един за алеманите, друг за фръзите и трети за ломбардите.

Отведнъж те спряха конете си, загледани в пъстрото шествие, което се заточи от най-главната порта. Слонове и камили носеха на гърба си ловджии в скъпи дрехи, с лъскави оръжия, заградени от три редици стражи. Вдясно пристъпяха войниците на главния соколник Баян, облечени в червено. От лявата страна вървяха песяците на главния зевгар Минган, облечен в светлосиньо. Връз десницата на червените стояха горди и неподвижни безброй редки и добре обучени соколи. Сините водеха за каишки по четири-пет хъртове наведнъж. Тежковъоръжени блюстителите вардеха колите, които носеха железните кафези на лъвовете и леопардите, които служеха за лов на диви бици, мечки и елени. Имаше отделни кафези и за орли, които грабеха вълци. Тридесет от съпругите на хановете придружаваха ловджиите в коли със завеси от златовезан брукат. Подире им следваха кочиите на главните съпруги на князе, войводи и сановници.

Българските пратеници се дръпнаха настрана, за да мине невиджаното шествие, с рева на дивите зверове и едрите, високи като кули слонове, с пронизителния ек на ловджийските рогове, с лаенето на петте хиляди хърта, блясъка на извитите татарски ятагани и виковете на соколджиите. Накрая следваха звездогателите, лекарите и готвачите на великата ханка и невръстния ѝ син.

Българите се спогледаха отчаяни. Малко да бяха избързали, и щяха да стигнат навреме.

— Кога ще можем да поднесем посланията и даровете на българския цар, донесени за вашата светла самодържица? — попитаха те.

— Ако не бързате, можете идущата есен да я намерите в Каракорум — отвърна Баян. — Инак ще трябва да следвате подире ни, докато разпънем някъде шатри за ловджийския стан.

Една кола със спуснати завеси минаваше близо до майстора. И от нея се разнасяше гласът на някаква млада татарка, която високо се смееше и разправяше нещо на неразбрания си език.

Добрил усети как цялата му кръв се стича към сърцето, преливаща в буйни, горещи струи. Очите му се заковаха в

отминаващата кола и я проследиха, докато тя се превърна в дребна, тъмна точка.

Приликата на един глас бе достатъчна, за да събуди отново цялата му болка, да разпали незаздравялата рана в неугасим копнеж.

Заглъхнал в чудните странствувания, споменът възкръсна по-жив отвсякога.

Бе пребродил света, за да се изцери. А светът бе тесен за такава огромна, будна мъка.

10

— Докато бяха малки, Десислава и Калоян не се отделяха един от друг, а сега гледам ги и не мога да се начудя. Не се поглеждат даже. Той стои до прозореца между другите момчета, а тя се прави, че го не вижда, там, между момичетата... — казваше загрижено Зорка на мъжа си.

Александър се усмихна. Той не бе наивен и простосърдечен като жена си.

— Не бой се. Това показва, че вече са порасли. И скоро може би това, което сме си говорили, ще стане. Щом навърши Калоян петнадесет, ще поискаме Десислава от батошовския и ще обявим годежа. А сватбата ще стане за пълнолетието му. Като стори седемнадесет. Тя неговата е наредена вече. Ала отсега се грижа за Калимана. Трябва млад да го оженим, за да създаде законни, преки свои наследници, та да ѝ мине желанието на оная змия да види сина си Михаила — цар на България, а себе си — наместница на престола.

Той се изсмя. След това бръчки сгърчиха челото му.

— Бях наумил да искам за него Анна Хохенщауфен, дъщерята на император Фридрих от хубавицата Биянка Ланчия...

— Но тя е незаконородена...

— Няма значение. Нали е дъщеря на мощния алеманец... И Асеновата Белослава не беше законородена, а пък стана сръбска кралица. Но дочух нещо, което ме загрижи. Девойката била вече обещана другиму. Не мога да го приема за истина, но го научих от вярно място... Ватаци щял да се жени за нея...

Зорка плесна с ръце и ахна изумена.

— Какво думаш? Та той минава петдесетте, а тя е дете още! И как можа да прежали жена си Ирина? Нали щеше да умре от скръб за нея? Божичко, света Богородице, и ти, света Петко! Не го вярвам! Ала, защо пък не? Такива са мъжете! Лесно забравят...

— Забравят или не, Ватаци има нужда от приятелството на Фридрих, който ще предпочете него пред фръзите в случай, че

алеманецът трябва да избира кому да даде помощта си. Нали сега е уж приятел и на Никея, и на Бодуен. С Инокенти IV успяха вече да се скарат, макар че на разпети петък се помириха в Рим.

Севастократорът замлъкна и отправи взор към съседната стая, където девойки се бяха свели в дълбок поклон пред малкия цар, който току-що бе влязъл. Над плещите на всички стърчеше, надменно издигната, тъмнокосата глава на Михаила.

В настъпилата тишина се зачу следният разговор:

— Защо не се поклониш? — прозвуча звънливо гласът на Десислава. — Не видя ли, че влиза цар Калиман?

— Той не е още цар, той не управлява — отвърна надменно малкият Михаил Асен.

— Това няма значение... — каза гневно Калоян. — На цар Калиман всички са длъжни да сторят поклон. Дори и баща ми — първият наместник — целува края на наметката му.

— Той му е чичо, а аз брат — настоя упорито момчето. — Утре да умре Калиман, аз ще стана цар.

Севастократорът се спогледа с жена си. Ясно бе откъде малкият Михаил чуваше подобни мисли.

Татарският стан представляваше цял град. Повече от десет хиляди огромни шатри бяха разпънати за малкия велик хан и майка му, за чичовците и братовчедите му, за безбройните сановници, князе, войводи, гости и прислужници. За чуждоземни пратеници имаше отделно място, малко настрани от татарското новоизникнало селище. В три грамадни шатри се чуваха най-разнообразни наречия: някои носеха дарове от белите християнски господари, други диреха лично работа или сполука, някои пътуваха от любопитство, за да търгуват, за да предложат знанията и изкуствата си. Геометрици, звездобройци, художници, певци, монаси, лекари, соколджии гъмжеха от сутрин до вечер из тоя чуден град, чакайки реда си да бъдат приети от ханката или от някое от братовите деца на покойния Чингис хан.

Шатрата, в която ставаха тържествените приеми, бе толкова голяма, че в нея спокойно можеха да се настанят десет хиляди въоръжени войника. Отвън тя цялата бе покрита с лъвски кожи, набраздени на бели, червени и черни ивици. В нея се влизаше откъм юг. Ала на източната си страна тя бе свързана с една по-малка шатра, в която ханът приемаше другари и прекарваше часове в приятен разговор или игра на кости. Закрита от златотъкана завеса бе и спалнята му, зад която се редяха многобройни отделения и стаи, за свитата и любимите му соколи и кучета. Наоколо бяха издигнати и шатрите на близките сродници и жените им.

Когато жълтоликите блюстителите почнаха да гледат с подозрение чужденеца, който непрестанно обикаляше из тесните улички, образувани от редиците шатри, като разпитваше със знаци и движения всеки срещнат, майстор Добрил се реши търпеливо да чака реда на българските посланици да бъдат приети от високото място, та тогава, ако може, да научи нещо.

Колкото и да разпитваше, никой нищо не можеше да му обясни. Пленници? Робини? Такива имаше безчет. А ако момата е била грабната от ордата на хан Бату, то би трябвало да се дири по-скоро в

страната на златната орда, в кипчанското ханство, а не тук. Но кой знае... Ако е била много хубава, може би са я отвели по-далеч, за шатрата на някой хан, сродник на младия Куюк.

Дали беше хубава? Добрил не знаеше. Тя бе хубава за него. Но за другите може би не представляваше никаква красавица... И сърцето му почваше да бие в луди надежди, за да бъде най-сетне обхванато от морно разочарование.

Това бе сън, бълнуване, вълшебство. Никакъв глас не бе чул. Или не. Все пак. Ала нима не можеше да има две жени, които да говорят еднакво... Понякога нощем той се изплъзваше тихо от шатрата си и почваше да обикаля из затихналия, заспал стан, докато го срещнеше стража и строго го запитваше какво дири в забранено време из тия места. Тогава той се оплакваше от болки и казваше, че дири лекар. И се връщаше обратно, по друг път, ослушвайки се, сдържайки с мъка желанието си да извика високо името, което гореше на устата му.

Най-сетне очакваният ден дойде. Още рано сутринта върховният главатар на кешишите извести на българските пратеници, че ще бъдат приети по пладне в ханската шатра. В уреченото време дойдоха петима великани, с грамадни копия, заедно с няколко тълмачи, за да придружат посланиците.

Българите взеха със себе си скъпите дарове и облечени в най-богатите си одежди, тръгнаха подир водачите.

Огромната шатра бе подкрепена с позлатени дървени стълбове, украсени с изящна резба. Въжетата бяха изплетени от най-чиста свила. Навсякъде по земята и по стените бяха постлани и окачени кожи от хермин и зибелин. Облечен в златиста дреха, стегната в кръста с колан от жълта кожа, пронизана със златни и сребърни нишки, ханът седеше връз един висок престол, а от лявата му страна бе седнала великата ханка, майка му. Лицата им бяха обърнати към юг, смразени в неподвижно величие. От дясната им страна, връз по-ниски подвижни столове, бяха насядали братовчедите и чичовците на хана. Останалите сродници и високи сановници бяха заели места още по-ниско. За да се стигне до престола на хана, трябваше да се изкачат десетина стъпала, които завършваха с широка площадка.

Българите се поклониха три пъти, изкачиха стъпалата и паднаха на колене връз площадката, изричайки поздрави и благослови, поднасяйки даровете на високия си господар, българския наместник

севастократор Александър: три сребърни тепсии, восък, девет златни дубровнишки чаши, ботуши от българска кожа. След това пак се поклониха до земята, когато един висок мъж, облечен в червено, се изправи, дигна ръце нагоре и извика:

— Сведете чело и се молете!

И докато всички присъстващи се хвърлиха по корем, с допряно до пода лице, жрецьт продължи да зове:

— Велико небе, което ни покриваш! Земьо, която стоиш под закрилата на небето! Призовете милост и доброполучие над главата на великия хан!

Всички отвърнаха в общ глас:

— Дай боже...

Жрецьт се поклати девет пъти и скръсти ръце:

— Господи, увеличи славата и щастието на царството му... Дано всички негови поданици добият утехата на мира и богатството, дано във всички негови земи зацаруват изобилието и радостта!

И също така като другите той падна на колене три пъти поред.

Неврътният хан гледеше уморено и разсеяно, докато братовчед му Мангу отвърщаше чрез тълмачите обичайните слова.

Даровете на българите бяха приети с благоволение и майката на хана попита какво е желанието на високия им господар. Те отвърнаха, че господин Александър желае да живее в мир и братство с могъщия хан на хановете и великата бяла река да остане постоянна граница между двете страни. Туракина обеща приятелството си и почна да разпитва с женско любопитство чужденците за далечната им страна. Като разбра, че Александър също е настойник на малолетен цар, благоволението ѝ се усили. Тя попита за имената на всички пратеници и с радост узна, че между тях има и един майстор шарьчий. И добави, че доста многобройни майстори от фрушките земи и от страната на персите са рисували сина ѝ, ала никой не успял да го изпише според волята ѝ. И тя помоли художника да дойде на следния ден, за да изрисува образа на момчето.

Тесните ѝ дълги очи гледаха втренчено и упорито в младия шарьчий с дългите тъмни коси и права като топола снага.

Отведоха посланиците на отредените им места и почнаха да слагат трапези. Пред всеки двама души имаше по един огромен златен съд, от който гостите пиеха, като си гребяха с чаши, които имаха дълги

дръжки. Зад масите постоянно обикаляха столници, които питаха дали някой не желае още месо, мляко, оризово вино с подправки или нещо друго.

Край масата срещу посланиците седяха жените на хановете и високите сановници. Ала Добрил не смееше да вдигне очи към тях, само се заслушваше в тихия им шъпот, който стигаше до него като жужукане на пчели, защото между двете маси имаше най-малко тридесет стъпки разстояние.

Столниците, които прислужваха на великия хан, бяха обвили носа и устата си с тънки була, за да не лъхнат с дъха си ястията му. Когато му сипеха вино, те отстъпваха три стъпки назад, хвърляха се на колене и свеждаха чело до земята; веднага всички присъстващи също така падаха на колене, а свирачите на арфа почваха да дърпат струни в тържествена и бавна мелодия, докато ханът пие и сложи чашата си на масата. Чак тогава всички отново заемаха местата си, за да повторят същото толкова пъти, колкото ханът благоволи да вдигне златния бокал пред себе си.

От време на време Добрил дръзваше да плъзне взор към отсрещните маси, ала в тревогата и вълнението си не успяваше нищо да забележи. И за да прикрие смущението си, почваше да наблюдава лицата на ханските синове и братовчеди, които шумно ядяха и пиеха, като надаваха гърлени екливи смехове и пляскаха с длани по бедрата си. Мнозина от тях не бяха жълтолики, а бяха наследили от майките си хубост, отрасла по всички краища на земята.

Хан Кублай имаше светло лице с леко заруменени бузи. Очите му бяха хубави и черни, а носът и чертите на лицето му изобщо бяха много правилни и красиви. Хан Арик Буда бе светлоок и светлокос, сякаш роден в земята на алеманите. А хан Мангу беше тъмен, по-скоро приличен на арменец, с черните си като нощ коси.

Добрил съжаляваше, че няма да изпише образа на някого от тия трима хубави мъже, а трябваше да изкара красив образ на повехналото, мрачно и равнодушно лице на младия велик хан, който от време на време поглаждаше с небрежна ръка опитомения лъв, прострян до нозете му.

Той бе решил. Ще използва на другия ден случая отново да говори с великата ханка, ще ѝ открие тайната си, ще я помоли да му помогне.

Тежка въздишка се откърти от сърцето му.

А може би отдавна Януда живееше в шатрата на някой татарин край брега на великото море или може би отдавна не дишаше вече между живите.

Само безкрайната и неугасима любов можеше да вярва и да се надява.

12

Мълчаливата и упорита борба между първия наместник и дъщерята на кир Теодор Комнин ставаше все по-безпощадна, по-неумолима. Като отровен паяк Ирина разпростираше мрежата си из цялата страна и ловеше слаби души, честолюбиви сърца, алчни за злато безумци и ги превръщаше в свои безволни роби. Но севастократор Александър бдеше неотменно, следеше всяко нейно действие, предугаждаше всяка нейна мисъл.

Вдовицата на великия Асен II притежаваше хитростта, ловкостта и надменността на баща си кир Теодор, който прекарваше дните си в Епир като съветник на сина си — солунския деспот Йоан Комнин, сам носейки титлата деспот на една малка част от старите си владения.

Ирина разпечата новопристигналото послание от баща си и прочете внимателно напомнанията му. След това препрочете още няколко пъти следните редове:

„... Нашето положение тук е отчаяно. Йоан е тежко болен. И не се знае дали целебниците ще могат да спасят живота му. Димитри лежи със счупен крак. Тоя проклет негов нрав да се весели и да пие, да тича подир десет жени наведнъж и да дири приключения му докара тази беда. Една нощ съпругът на кира Теофано го сварил ненадейно у дома си и за да се спаси, той скокнал от прозореца. Сега и двамата ми синове са на легло. Йоан поради прекаленото си благочестие, изтощен от бдения и пости, Димитри поради обратната крайност. Ирино, отново цялата ми надежда е в тебе. Ватаци е сключил мир с татарите и оставил сина си да пази източните граници. Научавам се, че в Никея се събират наново войски. Нямам вяра в зетя на Ласкарис. Колкото и да е благообразен наглед, толкова потъмни са интригите му. Двама видни наши патриции,

Спартен и Кампан, напоследък ходили тайно в Никея. Защо? Какво се крои срещу нас? Трябва да сме готови за всичко. Ирино, време е вече да вземеш властта на Търновград в ръцете си. Напомням ти за последен път, че надеждата ни още веднъж е в тебе. Ето вече от години наред Александър те е затворил в Преслав и ти не можеш да се видиш с братята си. Трябва да се освободим вече от опеката на тоя всевластен разпоредител. Ти си царица и майка на Асеновите деца. Александър не ти е настойник.“

Писмото следваше все в същия дух, редувайки едно след друго, в тънко изкуство, интриги и насъсквания, укори и молби.

Ирина остави писмото в скрина си и го заключи, след това отиде към отворения прозорец. На високото ѝ бяло чело се виеха три тънки бръчки.

Когато вечерта Ирина отключи скрина, за да препрочете още веднъж посланието на баща си, писмото бе изчезнало.

В това време севастократор Александър разпитваше един по един тайните си съгледвачи.

— Преди две седмици царицата получи две торби с жълтици от Солун — каза първият.

— На Димитровден тя свика болярките от цялата преславска хора на млин и щедро ги обдари с накити — заяви вторият.

Севастократорът слушаше замислен, подпрял чело на дланта си. Когато изправи глава, по устните му трептеше презрителна усмивка.

— На какво се надява тая жена? Каква игра играе? Какво цели? Кому разчита? Докато с мене са най-могъщите боляри: скопският, анхиалският, битолският, белградският, варненският, овечкият, не се боя от измяна!

Късно вечерта, както винаги, преди да сложи хапка в уста, Александър даде на опитвача да види ястието.

След един час куманинът почина сред жестоки мъки.

А в това време през градската порта на Преслав излизаха и влизаха безброй пътници, зорко наблюдавани от острото око на Александровото лице.

Един прегърбен сарацински божек, избягал роб от далечния замък на някой западен барон, с нечиста посивяла брада, придружен от дребно куче с червеникава козина, пое друма към юг.

Керван търговци на платове, дошли от Дамаск, заминаха към западните предели.

Поклонници за Ерусалим отидоха към изток, отправени за Понтийското море, където ги очакваше кубер за Светата земя.

Млад певец с ясна коси, дълги до раменете, скитник от кале на кале, от дворец на дворец, замина да си дири щастието, да разнася хубавия си глас и майсторството си да съчинява песни в чест на хубави болярки и храбри витязи.

Батошовската болярка разгъна всички платове, опита тънкостта им, здравината им, премери си всички гиздила, нареди да ѝ донесат още по-хубави, още по-скъпи. Всичко бе все недостатъчно ценно, недостатъчно изрядно, за веното на дъщеря ѝ Десислава, бъдещата невеста на младия Калоян, сина на първия наместник. Тя отдели купената стока и се обърна към мъжа си, който тъкмо влизаше в стаята.

— Виж тази модра свила за далматика. Това малиново було за подбрадник... Пък хубаво си отиват двата цвята. А тая сива кожа за поръбване на рубата?... Самурът не се носи вече...

Батошовският погали дългата си къдрава брада и се изсмя гръмко със своя мощен глас, който напомняше боботенето на гръмотевицата.

— Кому мислиш да ги показваш тия труфила! На стадата и чардите ли? Нали знаеш, че ние сме селски боляри. Дорде порасне цар Калиман, да се зажени и да напълни Царевец отново с празненства и веселия, има още доста време да мине. Гиздилата ти ще остарее.

Болярката сви устни, въздъхна.

— Така е. Да беше Ирина наместница, по-друг живот щеше да цъфти в Търнов. А сега Александър го е обърнал на бранно кале. Живот ли е това? Да бъдеш най-богатият измежду всички български власти и да живеем тук като последни орачи и побирчи.

Болярът посочи с очи търговците, които сгъваха стоките си в раклите, и жена му млъкна.

Напоследък батошовският бе прекомерно забогатял от обилните плодове на земята си, от многобройността на стадата си, от рядката хубост на плодовете и зеленчуците по бостаните и кипуриите си. Батошовските ябълки бяха прочути из цялата страна, а породистите му говеда се изнасяха и вън от страната.

Внезапно един от търговците се поогледа наоколо си, сниши се, измъкна из широкия си ръкав едно подпечатано писмо и го подаде на

боляра.

— Привет от благочестивата самодържица!

Болярът сви вежди, помълча малко, след това пое свитъка, разкъса шнуровите и печатите. Жена му любопитно надникна през рамото му.

Късно през нощта, в която и двамата не можаха да склопят безсънно око, болярката се обърна няколко пъти, въздъхна и тихо пошъпна:

— Спиш ли?

— Не.

Тя седна в леглото, облегна лице върху ръцете си, чиито лакти се подпираха на коленете ѝ.

— Каква голяма чест е за нас предложението на самодържицата. Дава дъщеря си Анна за Петра наш! Синът ни ще стане царски зет! И севастократор! Помисли си само — севастократор Петър!

Батошовският пухтеше, тръшкеше се от лявата на дясната си страна, изтриваше потта от челото си, ала мълчеше. Жена му продължаваше на висок глас да бленува и да крои бъдни успехи и почести. Накрая той каза:

— Стига! Ирина не е самодържица. Само цар Калиман и севастократор Александър могат да уговорят с мене тия работи.

Жена му поклати глава и тихо се усмихна в мрачевината. Тя познаваше мъжа си. Гласът му не звучеше самоуверено като други път.

* * *

Серският войвода Драгота поглади замислено черните си лъскави въси. Предната вечер той бе изиграл на зар голяма част от парите, които бе получил за укрепяване на градската стена. Ала винаги разкаянието идваше късно. Тогава той реши отново да играе, за да си възвърне загубените държавни жълтици. И ако не успее — тогава му оставаше само едно. Да направи новата крепостна стена с една трета по-ниска.

Все пак тази вечер войводата се яви на пира по-нагорчен отвсякога. Другарите му знаеха за дълговете и грижите му, затова не обърнаха никакво внимание на сбърчените му вежди. Посрещнаха го с

общ хор от весели викове и песни, дигнати чаши и шумни смехове. Един новопристигнал певец, с ясна руса къдрица, които небрежно се спущаха по раменете му, стана, поздрави войводата с дълбок поклон и запя в негова чест току-що съчинена песен:

*Скарали се свадили
три хубави девойки
за доброга юнака.
Първа беше влахия,
втора беше гъркиня,
трета беше българка.*

Драгота се развесели. Хубавите му черни очи засвяткаха. Пое пълна купа с гъсто жълто вино.

*Влахия му думаше:
вземи мене, юначе!
Много прикя ти нося
триста овци мълзници
со се руди ягънца.
Гъркиня му думаше:
вземи мене, юначе!
Много прикя ти нося
триста оки коприна!...
Българка му думаше:
вземи мене, юначе!
Много прикя ти нося
девет рала волове
со се девет плугове.*

Когато загуби на кости и последната си жълтица, Драгота скочи от масата, метна плаща си през лявото рамо, нахлупи шлема си ниско над веждите и изчезна в сенките на градината.

Челото му гореше. Безумни мисли го прекосяваха като ярки светкавици. Честта му бе загубена. Той бе проиграл царски пари. И нямаше вече възможност да ги възвърне. Какво му оставаше друго освен смъртта?

Той посегна към меча, който висеше на лявото му бедро. Тихи стъпки прозвучаха предпазливо зад него. Войводата се сепна, извика с глух, променлив глас:

— Кой е там?

Младият певец застана до него. Светлината на месеца биеше право в лицето му. То бе строго.

— Желаш ли всичките ти дългове да бъдат изплатени, войводо Драгота?

И като забеляза учудения и недоверчив взор на лекомисления момък, непознатият извади от пояса си кесия с жълтици.

— Ето, това е два пъти повече от онова, което загуби тази вечер... Ако бъдеш верен, ще получиш още толкова.

Кръвта избяга от лицето на Драгота. Той дръпна ужасен ръце от златния блясък на златото. Ала неволно устните му промълвиха:

— Кому трябва да бъда верен?

* * *

Зоркото око на Александровите съгледвачи проследи дружината на поклонниците от Преслав чак до кубера, който се люлееше връз укротените води на Понтийското море. Останаха край брега чак докато и последният пътник за Светата земя се качи. Тъкмо този последен пътник, ако някой го погледнеше по-отблизо, можеше да забележи, че имаше сипаничево лице и зелени като млада трева очи. Надвечер, преди да потегли корабът, двама моряци отидоха да пийнат по чашка вино в една схлупена кръчма близо до крайбрежието. Единият от тях бе със сипаничаво лице. На кораба пак се върнаха двама моряци, ала нито един от тях нямаше зелени очи. На следната сутрин, когато корабът бе вече отплувал и съгледвачите си бяха заминали обратно, от гръцката кръчма излезе стар врач с кожена торба на рамо, препълнена с билки и заклинания.

Демонът изкуси първом Ева, за да може да съблазни мъжа към грях. Това бе стара, вечна истина. Може би затова неволно врачовникът пое първом протегнатата ръка на несебърската велика болярка, та после тая на мъжа ѝ.

Той дълго разглежда меката бяла длан, сви учудено вежди, разтвори широко зелените си като млада трева очи.

— На вашия дом голяма чест се пада!

Несебърският и жена му се спогледаха смаяни.

— Да... — продължи врачовникът и широка усмивка се разля по сипаничевото му лице — аз виждам тука царски венец, който слиза над вас, а това означава сродяване с Царевец...

Отново съпрузите размениха взор поразени.

— С Царевец? Калоян е почти сгоден за батошовската. А пък Анна и Мария са тъй мънички още... Наш Мицо е вече израснало момче... — промълви болярката.

— Може би светлата самодържица да е хвърлила око на младия ви син за някоя от дъщерите си... — каза гадателят. — Но едно е ясно. Царският венец е много близо до вас...

Семето бе посято. Несебърската болярка почти се разболя от честолюбиви бълнувания. Затова, когато след известно време получи вест от царицата, че би приела с голяма радост сина им Михаил за зет, комуто бе определила Мария, те приеха това като висша милост и благоволение на съдбата.

Навън пазеха вардачи с отрязани езици, застанали неподвижно със скръстени ръце от двете страни на входа.

Двама евнуси посрещнаха майстора и го въведоха в шатрата на великата ханка. Изминаха няколко просторни стаи, безшумно стъпвайки връз меки кожи. Една след друга се вдигаха завесите от дългата редица вътрешни покои, които предшествуваха приемната на Туракина. Повече от триста млади, необикновено хубави момичета бяха наредени край стените, готови да се спуснат при най-малкия зов на господарката си. Те бяха най-вярната ѝ частна прислуга. Малки момчета от благородни семейства вдигаха завесите, застанали неподвижно, сякаш изваяни, пред всяка врата. Шатрата бе цял огромен палат с повече от хиляда прислужници: готвачи, лекари, звездобройци, певци, художници, шивачи... В далечината отекнаха звуци от арфи и тихо женско пение. Вдигна се една тежка златовезана, шафраненочервена завеса.

Добрил падна на колене, сведе чело до земята. Арфите запяха потихо. Ханката седеше с кръстосани нозе връз един широк, нисък миндер, покрит с леопардови кожи. Свирачите не се виждаха никъде, закрити от непрозрачна, пъстра завеса. В ъглите на стаята стояха изправени по две млади моми, със скръстели на гърди ръце и сведени надолу очи.

Малкия хан го нямаше.

Туракина удари връз сребърен барабан, който висеше във въздуха, окачен на тънка верига, и повика тълмача си. Донесоха трапези, покрити с редки ястия и кани кобилешко мляко. Могъщата царица разпитваше неспирно за далечната бяла река, за християнските господари на запад, за малкия цар сирак, който управляваше като нейния син под опеката на роднини.

След това разказа за себе си, за невеселата си младост, за разприте с младите ханове, които искаха да свалят сина ѝ, за далечната си родна земя, която не бе виждала повече от двадесет години...

Разправи, че е родена в годината на Змията, под знака на Огъня и че звездобройците са ѝ предрекли нерадостен живот.

После плесна с ръце и каза да повикат младия господар. Момите и тълмачът изчезнаха. За миг двамата останаха сами. Хубавата ханка не можеше вече нито дума да му каже. Ала очите ѝ горяха по-ясно от празните слова. Нежност и копнеж се таеха в тия черни пламтящи зеници, които зовяха и обещаваха. Тънка усмивка се плъзна по изчервените устни. Къносаните ѝ коси се спущаха на дълги плитки от двете страни на челото, пристегнати с тънка ивица синя коприна.

Добрил въздъхна нечуто, сведе чело, отправил неподвижно взор към една точка. Не, на тая жена той не можеше да изкаже копнежа и тайната си. Тя не можеше да му помогне.

Медни барабанчета забиха, смесени с тънкия писък на флейтите. Малкият хан се яви, мълчалив и безстрастен, облечен в жълта коприна, обшита с тежка сърмена везба, закопчан с едри пулове от мерджан. На главата му стоеше островърха шапка от алено кадифе, с тънка ивица самур около челото. Едър маргарит във вид на продълговати капки се люлееше на ушите му. Елмази и тюркоази блестяха на ръцете му.

Изглеждаше, че рисунката ще излезе сполучлива. Великата ханка обдари богато художника и го покани на следния ден да дойде отново по същото време, за да я довърши. Ала всеки път тя дълго отвличаше времето на майстора с безброй приказки и разпитвания, с игрите на момите си и свирачите на арфи, с песните на фрушките и алеманските трувери и минезингери, докато слънцето губеше сила и рисунката все още оставаше недовършена.

Но всеки ден очите на самотната жена ставаха по-горещи и красноречиви. Тя погалваше за сбогом дългите коси на художника, учудена, че могат да бъдат тъй обилни, с копринена мекота, като на жена. Веднъж му предложи да го направи велик майстор шаръчия на целия двор, с огромна заплата, но да обещае, че ще остане винаги там и няма да мисли за връщане в далечната си родина.

Ала не се мамеше сърцето на художника от приказните богатства на ханските дворци. За какво му бяха купчини лъскави рубини и бисер, скъпи ястия и тежки, златотъкани дрехи, когато му се отнемаше свободата? Копнежът по родината се обаждаше все по-силен, а любовта на татарката го оставаше хладен и равнодушен. Не, той не

искаше да прилича на ония горди и мощни орли, затворени в кафезите на ханските ловджии.

Да странствува, да види още свят, да гони копнежа и бляна на младостта си, това бе, което вълнуваше кръвта му: да зърне отново царствената синя Витоша... А може би Александър бе научил от завърналите се пратеници, че Добрил е останал в земята на татарите, помамен от жажда за злато и почести. И бе дал вече другиму да зографисва стенописите на Боянската църква...

Една вечер той съобщи на Туракина, че си заминава вече. Той бе изписал портретите на всички хански братовчеди и нямаше повече какво да прави в тоя огромен град от шатри. Ловджийското време вече привършваше и дворът щеше да се прибере в Каракорум, а той щеше да отmine все по на юг, към Никея и Цариград...

Как да ѝ обясни, че е пребродил всички шатри, бе разпитал всички евнуси. Никой не знаеше за някаква жена на име Януда. Никъде повече не чу оня мамещ глас да се обади.

Туракина стана още по-жълта от обикновеното. Устата ѝ се сви в дъга. Едничкият мъж, към когото бе почувствувала обич и привързаност, искаше да си отиде. Не бе могъл да изпита наклонност и нежност към нея. Какво го мамеше към далечната му земя? Не му ли бе дала всичко, каквото човек може да пожелае?

На трапезата той седеше в редицата на знатните сановници. Джобовите му бяха пълни с безценни камъни. Редки, пъстри птици бръцолевеха на рамото му. В златовезаните си одежди приличаше на картина, по-хубава, по-истинска от тия, които рисуваше. Всичките ѝ моми бяха готови да му отдадат любовта си. А между тях имаше несравними красавици. Звездобройците му гадаеха велика съдба. Какво искаше повече?

Някаква неясна мисъл почна да добива все по-ярки очертания в нея. Да. Как не се бе усетила дотогава? Може би това щеше да бъде последното средство... И тя някога бе изпитала тоя копнеж. А той е по-силен от златото и любовта и живота.

На другата сутрин, когато майстор Добрил се яви, за да се сбогува, в стаята на великата ханка завари някаква непозната забулена жена. Не бе направил още две стъпки към нея, за да попита къде е високата ѝ господарка, когато жената внезапно откри лицето си и тих вик простря ръце към него.

Двамата дълго се гледаха вцепенени, неспособващи да изживеят великата, чудната изненада, която отнемаше силата им да проговорят, да се движат един към други, да повярват, че не сънуват и пред очите им не стои призрак, изникнал от безсънна мора.

Внезапно великата ханка тихо се изсмя зад тях.

— Защо не говорите? Джамбуик-хатун, това е българинът, от твоята земя... А ти, майсторе? Не можа ли да разбереш, че тази жена е твоя сънародница? Искях да ти създам радост... Да поговориш на родното си наречие... Как е сладко понякога да чуеш майчиния си говор, след като не си го слушал с месеци и години...

Младата жена страшно побледня, клюмна глава, потърси подпора. Художникът се спусна към нея, пое я в прегръдките си, зашъпна горещо:

— Янудо, Янудо...

Туракина ги изгледа сепната. Извърна се, дигна лакти, закри очи с длани. Те се познаваха. Може би този мъж бе далечният годеник, за когото Януда бълнуваше ден и нощ в шатрата на хан Хулагу. И тя сама, сама бе станала причина да се намерят. Огнена обида я прониза. Отвори очи. Видя неземната усмивка в очите на младата жена, която се бе свързала. И безмълвен стон отекна в сърцето на стареещата жена, която никога дотогава не бе обичала, покорна на своята страст за власт и величие.

* * *

През нощта Туракина влезе в покоите на младата ханка. Лицето ѝ беше строго и непроницаемо. Януда остави настрана детето, което кърмеше, и се поклони до земята, побледняла във внезапна тревога. Женският ѝ нюх веднага бе доловил чувствата на могъщата господарка към красивия чужденец. И тя тръпнеше да не е привлякла угроза връз главата на любимия.

— Прости, че днес те накарах още тъй немощна да оставиш одъра си и да приветствуваш нашия гост. Не подозирах, че добиването на трето дете може толкова да те обезсили. Как си сега, Джамбуик? А малкият?

Великата ханка погали с благоволение главата на татарчето, загледа се в пъстрите му очи.

— Прилича на тебе...

После тя млъкна, унесена в дълбока размисъл. Остри бръчки внезапно я бяха състарили. Подпряла лице на ръката си, свита връз херминовите кожи, тя често притваряше очи в дълбока въздишка. Найсетне тя заговори. И Януда зачака изтръпнала присъдата ѝ.

— Днес разбрах всичко. Някога и аз дойдох в шатрата на великия хан против волята си. Родителите ми бяха ненаказано горди от честта, че ще стана първа съпруга на Октай. И ме отделиха от годеника ми, който бе млад и тъмноок, строен като тръстика. Приличаше на майстора. Поразително приличаше на него...

Тя закри лице. Сълзи измокриха пръстите ѝ. Гласът ѝ стана поглух.

— Години минаха. Октай почина. Едничката моя страст беше жаждата да запазя престола за своя син. Чак сега разбрах, че дните ми са минали напразно... Но сега е късно. Аз съм стара...

Изведнъж тя тръсна глава. Изправи гордо чело. Зашъпна, оглеждайки се, сякаш зад завесите на шатрата можеше някой да подслушва.

— Джумбуик... Аз ще ти помогна. Искаш ли да си отидеш в далечния роден кът? Ето ти тази гривна. Навсякъде ще ви пропускат с нея...

Ханката стана, сне от китката си златна верижка със закопчалка от едри изумруди във вид на змийска глава. Подаде я. Младата жена я пое със страхопочитание, изтръпнала в безмерно удивление.

Туракина бе казала: ще ви пропускат...

* * *

Плъстените шатри бяха затихнали в дълбок покой сред тишината на лунната нощ. Стражите се разхождаха с равни стъпки нагоре-надолу. Черните им копия се изрязваха връз белотата на шатрите, тънки и заплашващи. Две дебнеци сенки се промъкваха между тесните пространства, които отделяха палатка от палатка, снишаваха

се, заставаха в сянка неподвижни, замръзнали, изтръпнали, после отново почваха плахия си набег.

Двата коня бяха там, под вярната окрила на предан на Туракина татарин. Тишината ставаше все по-ясна, прозрачна, сякаш стъкло, което ще се счупи. Разтърсен от тревожни тръпки, майсторът се заслушваше да чуе тихите познати стъпки. Дишането му чезнеше. Едри капки пот се трупаха над веждите му. Най-сетне долови едва чуто шумолене. Тъмна сянка се плъзна между две шатри.

Той протегна ръце. Януда притисна глава до сърцето му. Най-сетне. Нима нямаше да се събудят от този страшен чуден, невероятен сън? Той погледна жадно лицето ѝ. Тя беше, тя беше... И светът отново заблестя в чудни светлини. Звездите отново затрептяха тъй близо, тъй ярко. Двата коня пръхтяха нетърпеливо. Той я дръпна към тях.

— Няма време за губене...

Януда не мръдна от мястото си. Скри още по-плътно лице в дрехите му, разтърсена от страшни хълцания.

— Не мога, не мога...

Добрил я пусна, дръпна се жегнат, сякаш не вярваше на очите си. Черни мъгли премержиха за миг зора му.

— Губим време, Янудо... Ела!

Шестата жена на хан Хулагу поклати глава:

— Най-малкият ми син ще ме дири и ще плаче... Децата ми са татарчета...

Простря ръце, прегърна го крепко, отчаяно, обля със сълзи рамото му:

— Сбогом, Добриле... Сбогом... Аз още те обичам... Само тебе... Ала не мога... Сбогом...

Тъмна сянка трепна връз облените в лунна светлина бели шатри, изчезна. Отнякъде се издигаше тънък жаловен писък. Сякаш гласът на малкото татарче, което зовеше майка си. Едва чуто се разнесе в далечна шатра тих звън на арфи, сподавен смях, проточена песен...

Магията се беше свършила. Какъв бе този чуден град. Дали наистина жената, която преди малко бе притискала чело до гърдите му, бе наистина Януда? Може би всичко бе само сън. Двата коня и татаринът пред него бяха измама, мечтание. Ако посегне с ръка, няма да ги докосне.

Нима затова трябваше да преброди толкова земи, да изживее най-чудното, най-невероятното, да намери Януда, за да я загуби отново завинаги...

Нямаше преграда пред волята на този, който обича. Нито времето, нито далечината можеха да скършат копнежа и надеждата.

Ала сега между тях бе застанала сила, по-страшна от вихрите на степната равнина, по-мощна от ятагана на несметната татарска конница, по-непобедима от мрачевината на вечната нощ, която се простира до края на света.

Само любовта на майката може да сломи копнежа по родния край, верността към обичания човек...

Добрил тръгна сам, пеш, отправен без да знае накъде. На рамото му бе кацнал снежният сокол. Излезе от татарския стан. Копринените му дрехи бяха пълни с безценни камъни и китайски книжни пари. Златен обръч прибираще на челото му буйните къдрици, които слизаха до раменете.

Сърцето му бе изгоряло. Светът бе празен.

Цвилене на коне, тропот на многобройни копита, оживен глъч и весели провиквания изпълниха двора на никейския палат. От време на време бистър женски смях се издигаше над общия, пъстър шум.

Кира Елена остави сновалката връз стана, сбърчи вежди, послуша се в растящия глъч, неволно отправи взор към свекърва си, която беше побледняла и тъжно свела чело надолу.

Който погледнеше новата никейска императрица Анна и наследницата Елена, не би могъл да отгатне коя от тях е свекървата, коя снахата. По-скоро щеше да помисли, че 14-годишната Анна Хохенщауфен е съпруга на наследника на престола, а дъщерята на българския цар Йоан Асен, която караше двадесетата си година, е втората съпруга на Йоан Ватаци. Тъй млада и невръстна още изглеждаше новата императрица, почти дете, с крехка детинска снага и големи очи. Затова Елена се бе почувствувала покровителка и грижлива защитница на Фридриховата дъщеря, която се наричаше нейна свекърва.

Придворните госпожи също тъй бяха побледнели и свели чело с дълбока, съчувствена въздишка. Ала когато чуха бързи стъпки да приближават към вратата, те още повече побледняха и ръцете им леко почнаха да треперят.

Вратата се отвори и на прага застана висока, величествена жена, облечена в синьо и червено, отрупана с искрящи гиздила. Черните ѝ очи блестяха властно и надменно.

Най-видните госпожи на двора, дори кира Кантакузино и кира Палеологина, скочиха и сведоха глава до земята.

Маркизата отиде към младата императрица и небрежно стори предписания поклон.

— Реших да посетя манастира „Св. Григорий Чудотворец“. Искам да видя кой е този безумец, който се осмелява да ми изпраща такива дръзки слова. Игуменът Никифор Блемида ще запомни деня, в който ще ме срещне...

Жените изтръгнаха. Какво бе намислила всемогъщата любимка на император Ватаци? Как щеше да се отмъсти на безстрашния монах, който открито изявяваше недоволството си от нечестивия и разгулен живот на некоронованата никейска господарка?

Защото от мига, когато кир Ватаци бе зърнал хубавата Фрига, наричана още и „маркизата“, която бе пристигнала в Никея като придворна на младата императрица Анна, оттогава застаряващият мъж забрави, че е обичал някога тъй пламенно и предано покойната си съпруга Ирина Ласкарис, че е дал дума за вярност на новата си невеста, и бе понесъл игото на безумна изгаряща страст към ловката и хитра красавица, която твърде умело бе използвала мъжките му слабости.

Анна отвърна тихо:

— Не те съветвам да правиш подобни посещения. Никифор Блемида е свят човек. Не го дразни. Народът го обича и почита.

Маркизата презрително сви устни. Дигна рамене.

— Не се боя от никого. Народът! Бих желала да видя ще му помогне ли народът, като види оръжията на людете ни. Ще го накарам да прочете една молитва за опрощение на греховете ми... — Тя бистро се изсмя, като показва чудните си бели зъби.

Анна поклати глава и нищо не каза. Жените размениха плахи погледи помежду си. Любимката на императора поздрави и излезе.

Само кира Елена не отвърна на поздрава ѝ, извила глава към прозореца, сякаш не виждаше и не чуваше нищо от това, което ставаше наоколо ѝ. Остана така, неподвижна и навъсена, докле заглъхна и последният шум от свитата на дръзката хубавица.

След това стана и без да погледне нито една от жените си, които се бяха унизили да свеждат глава пред всевластната наложница, отиде в стаите на децата си.

Четири деца бе вече родила Елена на съпруга си Теодор Ласкарис, ала и четирите бяха все момичета. Мария, Ирина, Теодора и Евдокия растяха свежи и приятни девойки, ала за мъжка рожба копнееше сърцето ѝ, за наследник въздишаше гръцкият народ. Към личните си грижи Елена трябваше да понася и дръзките своеволия на Фрига, пред която трепереха дори най-видните ромейски велможи. Ала и тревоги за родната България изпълваха Елена с тежки въздишки и скрити сълзи. Застанала между два огъня, тя чувствуваше, че рано или

късно Никея и бащината ѝ земя ще се сблъскат в борба за първенство на полуострова. И най-горещата ѝ молба към бога бе това да се случи колкото може по-късно, в дните на внуци и правнуци. Отдалеч тя трепереше над съдбата на брата си Калиман, който още невръстен бе поел тежкия асеновски венец, между преданите грижи на чича си Александър и тайната неприязън на мащехата си Ирина.

Затова, когато преданата ѝ прислужница Евлогия дойде да съобщи, че някакъв българин искал да бъде удостоен с допуцането му пред светлите ѝ стъпки, тя веднага забрави всичките си грижи и с радостно вълнение отиде да посрещне пратеника от далечната родина.

Пред нея подви коляно и сведе чело млад момък с обжурено от много ветрове лице и чудна тугинска носия. Тя го изгледа учудено.

— От България ли идваш, драги гостенино? И каква орис те води към мене?

Непознатият целуна края на наметката ѝ.

— Аз съм майстор Добрил, от хората на превисокия господин Александър, благочестива дъще Асенова. Ала не ти нося поздрав от твоите близки, но ида от най-далечни страни. Чак от земите на татарите. И понеже се връщам в родината си, осмелих се да се явя пред тебе. Ако имаш вест или дума да изпратиш на христоролюбивия севастократор, аз с драгост ще му ги занеса, защото пътувам към славната крепост Бояна.

Майстор Добрил остана няколко седмици в Никея като гост на кира Елена. Когато си заминаваше, носейки със себе си писмо от никейската наследница до чича ѝ заедно с дарове за брата ѝ — малкия цар Калиман, — той срещна в двора на палата дружината на Фрига, която се връщаше от пътуването до манастира.

Издадена в яростен гняв, маркизата веднага отиде в покоите на императора, следвана от цялата си свита. Кир Ватаци посрещна загрижен любимата си, отрупа я с въпроси, разпита хората ѝ. Кой бе дръзнал да оскърби неговата многообичана?

— Когато стигнахме в манастира, Никифор Блемида тъкмо служеше в църквата „Св. Григорий“ — извика Фрига извън себе си, — поискаме да влезем и ние, за да присъствуваме на светата служба, а онзи нещастник какво мислите, че се одързости да стори, светлий господарю?

Ватаци промени лице. Впи тревожно взор в лицето на красавицата. Привлечени от плаحوвете и виковете ѝ, от яростните възклицания на хората ѝ, целият двор полека-лека почна да се събира наоколо и да се трупа край тях. Дойде и императрицата. Дойде и Елена заедно със съпруга си.

— Блемида заповяда на монасите да затворят портите на църквата пред лицето ни! Такова оскърбление за императора! Един прост монах да връща хората му и да се подиграва с тях!

Маркизата падна на колене, обляна в сълзи, и през ридания извика:

— Искам отплата за поруганието!

Гневни викове се присъединиха към плаховете ѝ.

— Мъст за оскърблението! Да се накаже дръзкия монах!

Елена и Теодор прехапах устни, изтръпнали за съдбата на светия старец. Докъде щеше да стигне заслепението на Ватаци? Всички впиха очи в него. Някои със злорадо очакване, други с тайна тревога.

Императорът на Никея затвори за миг очи. Когато дигна клепачи, всички останаха поразени. Едри сълзи течеха по бузите му. Той падна тежко връз едно широко кресло, поклати глава, въздъхна дълбоко.

— Престанете да ме насъсквате да наказвам един праведник. Ако аз сам се почитах, и той щеше да ме почита. Сега жъна това, което съм посял...

И закри лице с ръце.

В тежката тишина, която падна над всички хора, вцепенени в почуда и изненада, два погледа се срещнаха, единият със злоба и омраза, другият с тиха радост: погледите на Фрига и Елена.

Двете момчета внезапно и бързо израснаха. За едно лято те отхвъркнаха една педя височина, раменете им се разшириха, косите им станаха гъсти и лъскави, над устните им пободе мъх. Промениха и нрава си. Калиман стана буен, приказлив. Почна да се меси в разговорите на възрастните, да взема участие в държавните грижи, да схваща значението на своя висок сак и тежките му отговорности. Калоян, напротив, изведнъж стана кротък и замислен, възпламенен от горещо и усърдно благочестие, угълбен в несвойствени за възрастта му мъдри мисли. Народът с доволство забеляза промяната и с радостни приветствия почна да обгражда двамата юноши, всеки път когато се явяваха между него.

Пъстра ловджийска глота се зададе откъм друма, който водеше към Света гора. Начело язدهа тръбачи, които зовяха да се стори път. Подир тях веднага идеше великият соколник, следван от шумна тълпа песяци и крагуяри. Есенният мек въздух се изпълни с многолика глъчка: конски тропот тежко отекваше връз плочите на Асеновата махала, загарите възбудено лаеха, тръбите високо и тържествено ечаха. Ала очите на бързо трупация се народ бяха отправени само към трима ездачи: двама младежи и една девойка. Леко накривено самурено калпаче с три паунови пера отстрани закриваше черните къдри на младия цар. Връз лявата му ръка стоеше гордо закрепен едър сиво-бял сокол, забил нокти в ръкавицата му. През рамото му бе праметната верижка от железни халки, на която висеше меч в капия от червена кожа. Със самур бе поръбено и късото му джубе от румена свила. Калиман весело махаше с десница и се кланяше на тълпите, които възторжено го поздравяваха, докато Калоян се усмихваше с благите си тъмни очи, които привличаха обичта на хората.

Между тях Десислава биеше в очи с гиздавостта на кръшната си стойка. Ослепителната красота на младото момиче караше хората да гадаят: кой от двамата братовчеди ще я вземе? Отдавна не бяха я

виждали в Търнов, та сега не можеха да се надивят на възбуялата ѝ младост.

С горещ възторг людетe почнаха да се притискат край тях. Издигнаха се ръце и гугли за поздрав, девойки поднесоха цветя. Любовта към сирака, който събираше всички надежди, всички упования на народа, преля като пълноводна река.

— Да си ни жив, сине Асенов!

— Злото да те забрави!

Напетият юноша палаво размаха калпака си, дружелюбно засмян. Людетe се сбутваха с лакти, разменяха възхитени погледи, тихо си шушнеха:

— Колко е порасъл, колко е възмъжал!

— Та ние си имаме вече цар!

— Не ни е вече дете Калиман!

— Бог да те пази, сине!

— Да живееш и се чедиш!

Заобиколиха коня му, обсипаха ръцете му, седлото, чула на коня с благоговейни целувки. Малкият венценосец разпръсна всичките си пари, свали от себе си скъпите камъни, раздаде дивеча, който бе уловил. Той имаше милостивото сърце на покойната си майка, благочестивата Анна.

Много ехтя след него реvät на тълпите, които радостно възбудени напиряха под Царевец. За пръв път търновци този ден бяха почувствували, че в тях се възвръща старата самоувереност, предишната ведрост на страната.

Този млад момък щеше да поеме отново царството на великия баща, да продължи делото на славните си предци. С облекчение те можеха вече да гледат доверчиво на бъдещето.

Тримата младежи изспираха Боярския рът с буйни и радостни смехове. Бяха тъй млади. Свежа кръв кипеше в жилите им. Животът се разгръщаше пред тях, пълен с измамни обещания, тайнствени нашъпвания, пълен, недокоснат.

Калиман остави двамата долу, в градината, а сам той отиде в престолната, където трябваше да присъствува на разни приеми. Вторият наместник, патриарх Игнатий, всеки петък допускаше при себе си пратеници с най-различни искания и молби, от цялата страна. Този път напливът на посетители бе извънреден.

Калиман зае мястото си на престола. От дясната му страна седна патриархът. Лявата страна бе празна. Севастократор Александър бе отишъл към Средец, за да следи отблизо движенията на войските на кир Ватаци, който се канеше отново да преплува Хелеспонта, за да споходи земите си на полуострова. А те се простираха чак до Зихна, близо до Сер, който бе в български ръце.

Първата дружина пълномощници бе на една богомилска община от Лисечко краище. Дедецът на богомилите, облечен в черна наметка с качулка, бос, превързан с въже през кръста, пристъпи напред, падна на колене пред патриарха:

— Отче свети... От два месеца насам войскарите на боляр Диман ни забраняват да се събираме в нашата община, разтурват ни празничните молитви, карат ни насила да ходим във владишките църкви. Защо ни се отнемат свободите, които ни дари присноблаженият велик наш господар Йоан Асен?

Дружината богомили пристъпи напред, поклони се дълбоко, простря ръце в оплаквания и молби. Патриархът сви презрително устни. От лицето му вееше суденина и неприязън. Той отвърна полека:

— Наместничеството реши да отнеме правдините, които някога сте имали при Калояна и наследника му. Причините, които са ги карали да ви покровителствуват, вече не съществуват. Аз обявявам богомилските общини за разтурени.

Пратениците се спогледаха побледнели. Очите им живо заблестяха. Дедецът скочи пръв, горд, изпълнен с достойнство. Гласът му бе рязък:

— Твоя воля, отче свети... Ала не е този пътят, по който ще ни докажеш своето право. Ти знаеш защо ние отказваме да ходим в църквите ти, защо изповядваме пречистеното християнство... Върни църквата към истините на Христа, направи от духовните князе истински народни пастири — и ние сами ще се върнем при тебе... Със сила нищо не можеш да сториш. Можеш да разтуриш общините ни, ала как ще изтръгнеш богомилското учение от сърцата ни?

Патриарх Игнатий задиша тежко. Гняв сгърчи лицето му. Той дигна десница. Посочи.

— В тъмница...

Войскарите се спуснаха, обградиха богомилите, завързаха ръцете на дръзкия деец. Тогава стана нещо неочаквано. Калиман скочи.

Протегна ръка.

— Освободете ги. Те са прави...

Всички замръзнаха на местата си. Хвърлиха изплашени погледи към Игнатий. Настана тежка тишина, пълна със съдбовни, затаени въпроси. Кой щеше да отстъпи?

Наместникът извърна взор към своя питомец. Калиман стоеше гордо изправен, смело отметнал назад чело, с горящи като на младо лъвче очи. Това бе Калоянова, асеновска кръв. Нямаше да отстъпи. Патриархът полека стана. Слезе с величествена бавност трите стъпала от престола си. Излезе, без да продума дума.

Богомилите обградиха младия цар, обсипаха го с благословии, целунаха с обич и преданост сърменовезаната му пола.

Приемът продължи. Калиман изслушваше внимателно всекиго, отдаваше справедлива присъда на желанията му, учудваше всички с ранната си мъдрост, с обилната си щедрост. Особено богато той обдари царския български манастир Зограф в Атон. Даде му воденици, ловища, метоси, храмове и махали в Сер, Солун, Струга, Охрид и Никопол заедно с всичките им люде и околни села. А от славния град Средец, наречен още и София, той им дари митрополитския храм на светия великомъченик Георги, църквата „Свети Никола“, медния и говеждия пазар, както и селата Челопеч, Горни Лозен и Долни Лозен заедно с метосите им. Дарът се скрепи със златопечатна грамота и подпис: Калиман — внук на царя Асена и син на Йоана царя велики, самодържец търновски и на цялата земя на българите и гърците, както и на угровлахийската.

Монасите се оттеглиха, замаяни и поразени от благоволенията, с които бяха отрупани. И веднага целият град научи за делата на младия венценосец, струпа се под бойниците на Царевец, дълго и горещо ехтяха виковете му в похвала и благодарност, в почуда и възхита към тоя, който щеше да продължи великото дело на славните си прадеди.

В това време Калоян и Десислава се разхождаха из нацъфтелите градини около палата, углъбени в свенливо мълчание. Ала вместо тях говореше уханието на едрите бели и черни трендафили, шепотът на горещия вятър, бързият трепет на дългите мигли на девойката, кръшността на походката ѝ, взорът, който младежът тъй често отправяше към нея. Говореше свежата им кръв, за пръв път докосната от великата тайна.

Да можеше никога да не свърши тая сенчеста пътека, да няма край тоя хубав ден...

На другата сутрин Десислава трябваше отново да се върне в Батошово. Детската възраст бе вече минала и младата мома готвеше вече богатата си прикя в бащините чертози.

Когато латинският кораб се откъсна от брега при Лампсак, започна да духа благоприятен южен вятър. Твърде скоро дружното и леко гребане на веслата престана, корабът изду червени и жълти платна и заплува с чудна лекота връз трептящите сини води. Добрил пътуваше с приятни и весели другари: персийски шаръчии, избягали от татарите; гърци, които се връщаха в Константиновград след дълги години прекарани в Мала Азия като изгнаници; рицари-кръстоносци, които се прибираха в родните земи... Площадките на носа и кормилото бяха накичени с всякакви видове щитове, които войските бяха закрепил по външната им страна.

Към обяд вятърът промени посока, платната почнаха да трептят по-силно и по-силно, дорде заплющяха като огромни пряпорци. Веселият глъч и песните спряха. Откъм посоката, по която духаше вятърът, се явиха тъмни, тежки облаци, които закриха слънцето. Вятърът надигна водите, които почнаха да се блъскат в стените на кораба. Опнатите въжета свиреха като разсърдени змии. Щитовете звънтяха глухо и зловещо. Пътниците се изпокриха на завет, смълчани и тревожни. Чуваха се само дивите и груби викове на моряците, които си предаваха заповеди. Свиха няколко платна, провериха въжетата и главната мачта. Падна сумрак. Кръгозорите изчезнаха. Водите пръскаха облаци воден прах в лицата на изплашените пътници. Само Добрил не се скри, не зададе нито един въпрос. Върза се с въжетата около една мачта и зачака примирено съдбата си. Водите почнаха да премятат кораба, който летеше по вълните, сякаш искаше да стигне небето или да се срине в зиналите бездни. Вятърът и гръмотевиците заглушаваха отчаяните викове на людете. Всички платна бидоха свалени. Изхвърлиха тежестите на кораба. С мъка изтребваха нахлуващите води.

И докато всички, изгубили сякаш разум и всяко упование, се блъскаха един в други като стадо подплашени животни, едничък майстор Добрил не се сепна, не загуби яснотата на духа си. Някакъв

таен глас непрестанно го насърчаваше. Той коленичи на мокрия под, скръсти ръце, вдигна очи нагоре. Вятърът развяваше сплъстените му от водата коси, залепваше ги по челото, по очите. Вълните се блъскаха в стените на кораба, виеха, ревяха и стенеха като диви зверове, като зов на умиращи същества, като се мъчеха да заглушат силния и упорит глас на човека:

— Свети Никола, Чудотворче, закрилнико, помогни, спаси...

Зората ги завари всички бледни и помръзнали, с посинели лица и изцъклени от студ и страх очи. Небето се изчисти от облаците. Отново се появи попятният вятър. Изопнатите платна го поеха и трепнаха. Корабът се плъзна по улегналите води. Слънцето изникна с чисто чело, покривайки с розово сияние небето и морето. Опрян на перилото, майстор Добрил поглъщаше зачарован хубостта, която се разстиляше пред него. Жадно и широко се повдигаха гърдите му и вдъхваха соления въздух, очите му ненаситно пиеха нежните багри, просторите, слънчевия блясък. А когато из сънните прозрачносиви води бавно се очерта „Царицата на градовете“, дълбока въздишка се откъсна от него, като пред въплътен, жив блян...

Цариград...

Това бе мечтата на дедите, това бе дългият, вековен копнеж на народа му. Тъй близък и непостижим. Като измамлива хубавица той лъстиво бе привличал жаждата на българите, от Кубрата до Крума, от Симеона до Калояна и Асена. Не бяха успели. Може би младият Калиман щеше да увенчае делото на предците.

Подпрял ръка на дланта си, облегнат връз високата кормилна част на кораба, Добрил ненаситно поемаше приказната гледка, която бавно се издигаше в далечината. Край брега се източваше в непрестанна, сменяща се редица от назъбени бойници едрата снага на крайморската стена. Зад нея се извисяваха полегати, вълнообразни хълмове, обсипани с високи камбанарии, блеснали в златни отражения кубета, колони с каменни изваяния, високи мраморни дворци. А в тихите води, прострени като многобройни ръце, се белееха пристаните, които чакаха да приберат пристигащите галери и триреми.

Вятърът спря. Генуезците свалиха платната, а робите, в туники с къси ръкави и с бели шапчици, привързани под брадата, завъртяха гребла по посока на елефтерския пристан, който се намираще в средата на голямата дъга, която градската стена извиваше от огромното кубе на

„Света София“ до Седемте кули. Статуята на патриций Елефтерий, който бе построил пристана, се издигаше връз бяла мраморна колона до самите води.

Гласове отекваха до ухото на майстора, ала той забравяше да отговаря на въпросите, които не можеха да го изтръгнат от съзерцанието му. Той чакаше с нетърпение мига, когато кракът му щеше да стъпи на твърда земя, за да изчезне, да се изгуби в този чужд, непознат град, алчен да насити очите си с нови, невиждани неща, копнеещ да се скрие някъде с горящата болка на сърцето си, като ранен звяр, като прокълнат.

Той остави другарите си да се погрижат за нещата му, запомни само името на хана, в който щяха да отседнат, и с жадна и лека стъпка прекрачи градската порта на Елефтера.

Веднага потъна сред море от люде с чудни, непознати носии, неразбрана глъчка го замая, сякаш бе попаднал във втори Вавилон. Татари с широки жълти скули се блъскаха в тъмнолики нубийци, странници, рицари, с веещи се пера на шлемовете, говореха високо и оживено. Източни търговци караха коли с железни решетки, в които имаше лъвове, натоварени с вериги. Сарацини с пъстри чалми предлагаха скъпи и редки стоки, островитяни хвалеха рядката хубост на млади робини за продан. Клепсидрата сочеше петия час на деня. Като насън той вървеше, прекосяваше шумни и ширни площи с високи обелиски, с колони и паметници, портики и колонади. Той дълго съзерцава очарован бронзовата врата на двореца Халке, със златокованата икона на спасителя Христа над нея.

Христос Халкитис благославяше света с бледа, прозирна десница.

И още веднъж художникът спря поразен пред образа на Исуса в манастира на Христа Евергет. Той застана като омагьосан пред чудотворната икона, която разрешаваше най-скритите му помисли, най-дълбоките му вълнения. Тъй щеше и той да изпише лика Исусов в севастократорската църква на Бояна. Ала все пак не, не точно същия. Малко по-близък до образа, който Добрил носеше отдавна в сърцето си. Понякога той го виждаше да оживява като трепкаща сянка, нощем, под запаленото кандило, с властни и тъжни очи и вдигната десница.

Вечерта, когато се прибра в хана, капнал от умора, Добрил забеляза, че някой е откраднал кесията му, която бе закачена за кожен

ремък над лявото му бедро. Ловък крадец бе отрязъл ремъка и отнесъл богатата плячка. Все пак Добрил не остана на пътя. В дрехите си носеше скрити скъпите камъни, донесени от Далечния изток.

Другарите му ядяха и пиеха край една дълга маса, насядали връз дървени пейки. Някакъв рицар, избягал от сарацински плен, им разправяше теглата си, разгръщаше парцаливите си дрехи и показваше следите от мъченията, белезите от железата. Виното сладко тежеше в жилите. Песни екнаха. Избухнаха крамоли. Празни купи звъннаха заканително. Добрил пи и яде пържена риба, отново пи. Скочи, изправи се върху масата. Държа дълга реч, примесена с вопли и сълзи, закани и молби. Една след друга пълните купи се изпразваха в устата му и после отхвъркваха, запокитени на земята. Всички викаха в един глас и никой никого не слушаше. Двама арменци се сбиха. Ханджията повика стражи. Глъчката позатихна. Незабелязано Добрил отпусна ръце на една отдалечена маса, склони чело връз тях, унесен в лека дрямка. До ухото му долиташе непрестанно жужукане, сякаш хиляди пчели се виеха около него. Той запомваше чудновати думи, откъслечни слова, леки шъпоти, които прелитаха край него в пееща преvara. Неволно той се заслуша в гърлените, глухи звуци, които двама татари издаваха близо до него, на съседната маса. Той наостри внимателно ухо, макар че се престори отпуснат в още по-тежък сън. През преплетените си пръсти той бегло отправи взор към монголските търговци.

Двамата пътници се огледаха подозрително наоколо си, ту снишаваха, ту издигаха гласовете си, особено когато единият искаше да убеди в нещо другия.

— Това е тъкмо работа за тебе... От тоя прах си купуват млади невести, кога искат да се отърват от старите си съпрузи, зли свекърви, които ненавиждат натрапените си снахи, нехвелити синове, които искат да получат по-скоро наследство... Бърза и чиста работа. Никой не може да разбере от какво е дошла смъртта... — Татаринът късо и дрезгаво се изсмя. — Хе... От тоя прах съм продавал даже и на високи особи... От него си купи скоро и...

Той пак се огледа наоколо си, спря за миг дребните си очички връз заспалия чужденец край тях и тихо добави някакво име. Все пак не дотам тихо, че да не може да го чуе пътникът, който бе наострил целия си слух под привидно отпуснатата си в дълбок сън снага.

Когато двамата татари свършиха сделката и изчезнаха в мрака на нощната улица, Добрил дигна чело, блед като платно.

Защо царица Ирина си бе купила от този чуден прах? В чия чаша невярна ръка щеше да го изсипе.

Той усети как ледена пот избива по челото му. Мисълта му трескаво работеше. Когато стана, залюлявайки се в безумна тревога, другарите му го изгледаха насмешливо. Един от тях се провикна:

— Хей, майсторе, ти не пи много с нас, ама ни се виждаш по-слаб в краката от всички други!

Добрил не отвърна. Обладан от една-единствена мисъл.

Още преди да съмне, един припрян пътник чакаше нетърпеливо да отворят някоя от северните порти на градските стени.

В развиделяващия се здрач четири бързи копита отекнаха всред утринната тишина.

Подир душната августовска нощ, сред напечените крепостни стени на Царевецката твърдина, бистрата утрин мамеше навън към зелени, свежи простори и ширни кръгозори. Докато строгата ръка на първия наместник все още успяваше да покорява буйния нрав на малолетния Калиман, твърде често палавото момче успяваше да се изтръгне от надзора на патриарха и това бе едно от най-големите му удоволствия. Този ден младият цар се събуди много рано. Скочи, изтича към прозореца. Пресният въздух лъхна в лицето му, той пое с жадни гърди, дълбоко, ненаситно. Очите му се забиха в светлото небе, по което се рееха снежни облачета, подириха в далечината тъмната сянка на Света гора, пребродиха уличките на затихналия в спокоен сън град. Птици цвъртяха лудо, възторжено.

Калиман се усмихна. Бързо и лукаво. Облече се набързо, прескочи безшумно тялото на великана телохранител, който спеше до прага на спалнята му, тихичко прекоси здрачните покои, изтича по стълбите надолу.

В соколджийницата птиците бяха будни, всяка кацнала връз своята подставка. Когато зърна царя, любимият крагуй на Калимана радостно запляска с криле. Ала след малко гордо отказа да забие нокът в ръкавицата му. Соколът бе подушил, че на тази мека жълта кожа е стояла друга птица, и не искаше да дели благоволенията на господаря си. Тогава Калиман си избра друг крагуй и отиде към конюшните, където новият му венгерски жребец, подарък от вуйчо му крал Бела IV, го посрещна с радостно цвилене. След като препусна няколко пъти по широката каменна пътека между двете крепостни стени, Калиман се отпрати решително към Малката порта. Изпълнени от сляпо обожание, стражите с мъка устояваха на буйния напор на момчето. Само страхът от севастократор Александър им даваше дързост да не му се подчиняват.

— Заповед от патриарха, царю честити! Не смеем да я пристъпим!

Калиман недоволно вдигна рамене.

— Патриархът е един изумял старец! Дигнете решетката, отворете портите!

— Високият господин Александър ще ни обеси, ако се научи, царство ти! Имай милост към нас. Почакай да стигнем дружина стрелци, да повикаме пазача ти...

— Тъкмо това не желая! Сам искам! Дори братовчеда си Калояна не разбудих...

Орлето разперяше криле в тесния си затвор, жадно да политне на свобода. Зад портите се зачу глъч. Екнаха звуци от рог. Бе пристигнал керван мулета с дърва от царския забел. Време беше вече да се палят пещите и да се метне хлябът за многобройната тълпа стражи, прислужници и придворни. Двама войскари почнаха несмело да изтеглят лоста зад гърба на вратата, теглейки го чрез една желязна халка, към улея на крепостния зид. Калиман се отдръпна, за да отворят портите, ала след миг, дорде се опомнят, блюстителите с ужас видяха как пъргавият жребец подскочи във въздуха, пролетя край смаяните магаритари и се спусна надолу по стръмната пътека, която слизаше към „Свети четиридесет мъченици“. От кулата над портата отекнаха тревожни викове. Затропаха тревожни стъпки. Звъннаха щитове. Войскари се спуснаха подир беглеца. Ала младият цар весело им размахна калпака си. Лъкът и колчанът стройно се отмятаха на кръста му. В бойницата над малката порта настъпи невъобразимо смущение. Набързо приготвен отряд копиеносци се спусна по следите на палавия беглец, който летеше по посока към Света гора.

Ливадите блестяха в утринната роса с хиляди пъстри отражения. Връз всяка тревичка искряха дребни безценни камъни: сини, жълти, червени. Небето се разстилаше в чудна синева, бистро и ясно, от край до край. Остри миризми лъхаха от ливади и бостани. Калиман вдъхваше опиянен пресния въздух. От време на време волно и радостно се изсмиваше и се обръщаше назад. Коланът от сребърни точки весело дрънкаше на талията му.

Но когато зърна облака прах, който копиеносците дигнаха по друма, очите му гневно засвяткаха, той шибна безмилостно благородното животно, заби бодовете на ботушите си в корема му и още по-лудо препусна към приближаващата гора.

Там бе тихо, хладно. Слънчеви петна играеха по мъхестите камъни, хиляди плахи, непознати звуци отекваха и заглъхваха, нейде се издигаше и чезнеше плясък от води. Невидими гадина шумоляха между клоните, из шумата, в леговищата си. Високо и далече от време на време просветваше синевата на небето. И отново тишина и самота, зелен полумрак, влажна топлина.

Калиман бе щастлив. Горещият му копнеж по свобода и независимост бе изпълнен. Колкото и да обичаше чича си, гордият му нрав с мъка понасяше покорството пред оная силна воля. С алчно нетърпение царят чакаше деня на своето пълнолетие, за да може най-сетне сам да разпорежда със себе си и делата си. Отдавна той бе отхвърлил подчинението си пред втория наместник. Сам патриархът, мекосърдечен и тих старец, чувствуваше, че няма вече власт над необуздания младеж. Единствен още севастократорът можеше да му наложи волята си. Ала докога?

Младият цар скочи на земята, поведе коня за юздите и самодоволно се заразхожда из потъналите в ланшна шума пътеки. От време на време жребецът наостряше уши и неспокойно пръхтеше. Той усещаше дебнещото внимание на стражите, които отдалеч следяха и най-малкото движение на момчето.

Калиман си имаше стара мечта. Да улови малък рис и да го опитоми. Затова той сега се ослушваше дали няма да дочуе в далечината късия, нисък рев на майката, дали няма да я зърне да лази по скалите. Откак се бе пръснал слух, че дивите кози в Света гора са напуснали старите си обиталища, прогонени от алчната кръвожадност на някакъв едър рис, оттогава Калиман не ядеше и не спеше, обладан от неумолима ловджийска треска. Ала колкото и да се мъчеше да намери гнездото на хищника, младият цар не успя да открие и най-малката следа. На два пъти той се подхлъзна по насипите, издраска се по наклонените скали, веднъж едва се закрепил край една стръмна урва.

Най-сетне той отвърза коня си от буката, за която бе увил юздите му, рипна пъргаво върху седлото и тръгна назад, като си даде дума, че други път ще дойде много по-рано, преди да съмне, защото бе чувал, че рисовете излизат нощем на лов. Стражите си отдъхнаха. Оставиха смелото момче да вземе преднина и потеглиха по-късно подире му, за да не ги забележи. Защото после щяха да си патят от гнева му.

Радостен, че е издебнал бдителността на втория си настойник, Калиман тихо си подсвиркваше, яздейки в лек раван, без да бърза да се прибира в калето, ненаситен на въздух и простори. Вниманието му се спря върху една свлечена в рова кола, която пресичаше друма. Настрани, край рова, лежеше един мъж, който глухо охкаше и се мъчеше да стане. Ала навехнатият крак не му даваше покой и побледнялото му от болки лице се извиваше в мъчителни кривения. До колата се бяха смъкнали в безреден куп едри, хубави дини.

— Хей, побратиме, каква беда те е сполетяла? — извика Калиман, като скочи от коня си, доближи пострадалия и се помъчи да му помогне да се вдигне.

— Тия проклети кранти се подплашиха и ми обърнаха колата — изстена отрокът, като сочеше двата коня, които още цели трепереха, със запенени уста и плахо святкащи очи. — Чакам да почнат да минават коли за пазара, та да ми помогнат... Що излязох толкова рано, уж все да угодя на господаря си... А сега, като останат дините непродадени, ще си изплатя скоро дълговете от миналата суша! Ох, момче, недей, остави ме... Не може, виждаш, не мога да мръдна оттук... Какво ще правя сега с тоя крак?...

И продължи да пъшка и проклина съдбата си. Ала с помощта на якото момче той все пак успя да се вдигне и да се качи на коня му.

— Ами стоката? — изохка отчаяно отрокът. — Какво ще стане с нея? Кой ще я продаде на пазаря? Ще задлъжняе още повече... Да те поживи господ, милостиви момко! Заведи ме сега на пазаря, ще ти покажа дома на коняря Недко, той ми е род. Ще ме прибере и ще дойде да вдигне дините. Ех, ако остане нещо от тях...

— За стоката си не се бой, побратиме. Чакай сега да подвикна на конете ти, за да издърпат колата.

Смелото момче улови двата коня за юздите, силно им викна, шибна ги с камшика си. Укротени и покорни, животните се подчиниха на яката му десница, напрегнаха всичките си усилия, изтеглиха колата посред друма.

Калиман радостно се изсмя. След това запретна ръкавите на туниката си и почна да подхвърля дините в колата. Хубавото му лице цяло се зачерви. Пот изби по челото му. Той подхвърли с десница калпака си на отрока, с лявата изтри влажния си перчем.

— Дръж, болярино! Така. Сложи си тоя самур на главата. Виждаш ли колко ти прилича? Не вярвам да си яздил такъв кон досега... Сам цар Калиман едва ли има такъв... А сега гледай какво ще стане...

С пъргав скок момчето се метна на каруцата, подкара бързо конете.

— Довиждане на пазаря, болярино! — И то се заля отново в бистър смях. — Там ще ме намериш... Не бой се за дините, не ще струват повече от моя кон!

Изуменият отрок разбра истината, която бе почнала да гложди сърцето му чак когато край него профучаха дружина конници, които извикаха с тревожен глас:

— Не е той! Не е той! Хей, момко, къде намери коня и калпака на царя? Къде е Калиман? Накъде отиде царство му?

Мина доста, дорде бедният бостанджия можа да отвори вцепенената си от изненада уста и да им разправи чудната случка, гладейки с разтреперани пръсти царския самур, който гореше челото му.

В това време Калиман нареждаше с голямо удоволствие дините си на пазаря и хвалеше стоката с ясен и весел глас. Кесията му бързо се изпълни с червени аспри. Купувачите се трупаха край него, заглеждаха се в богатата премяна на бостанджията, вираха се в лицето му и купуваха. Дините бяха едри и евтини. Купчината бързо намаляваше.

Кой каза първи думата не се разбра. Ала отведнъж людете започнаха отвсякъде да се стичат, да се блъскат, да викат, да се надпреварват да купуват.

— Калиман! Калиман е тук!...

— Ами! Що думате?

— С очите си го видях... Кълна се в свети Пантелеймон!

— Царчето... Царчето... Дини продава...

Мълвата полетя като мълния и за миг целият пазар узна за милостивото дело на детето цар, целият пазар се събра около чудния продавач.

Калиман весело продължаваше да вика и да размахва ръце.

— Дини! Хубави дини!

Край него се трупаха смаяни людетe, сякаш не можеха да повярват на очите си. И всеки се надпреварваше да си грабне диня от малкия цар. Край белите и червени аспри почнаха да падат сребърни грошове, едри златици. Бостанджията бе изплатил вече всичките си дългове. И стана нещо чудно. Пред краката на Калимана почна да се издига планина от дарове. Всеки тичаше да му поднесе най-хубавата си стока: грозде, кошничка едри яйца, тлъста патица, едри ябълки, младо прасенце... Сгорещен и изморен, той приемаше всичко, благодареше от сърце, изтриваше пламналото си лице, зобваше си от едрото грозде, отхапваше ябълка, услужлива ръка му подаде канче мътеница, той я изпи на един дъх, други метна на рамото му чифт везани сватбарски ръкави, трети му подари шарена бъклица...

С горещ възторг народът се притискаше около своя любимец, около своята най-скъпа надежда, задаваше му въпроси, разпитваше го като галено чедо, като собствена рожба. Тъй дълго бяха жадували да видят по-отблизо строго вардения питомец на суровия севастократор. Някои, по-дръзки, приближаваха до него, целуваха насълзени ръцете му, погалваха дрехата му. Някои стари жени прегръщаха с дълбока въздишка сирака и спомняха майка му и баща му.

— Бог да ги упокои! Триблажената царица Анна и великия наш самодържец Асен!

Ненарадвал се на свободата си, Калиман с мъка склони на молбите на стражите, които го подканваха да се прибира. Чак когато на пазаря се яви великият боляр Стефан и отведе палавото момче, едва тогава народът почна да се разпръсва и всеки си спомни, че има стока за продан.

Калоян посрещна братовчеда си пред спуснатия мост на Голямата порта и го обсипа с укори и възхищения:

— Как отиде без мене! Как можа да ме забравиш! Да вярвам ли това, което разправят! Сам ли покачи отрока на коня си? Я дай да пипна ръката ти... Колко си бил силен!

Калиман небрежно разправяше за подвизите си, щастлив и доволен. Отиде в конюшните да провери прибран ли е жребецът му, разпита за крака на отрока, дали врачът му го е наместил добре, заповяда да му предадат събраните пари, после с леко сърце отиде да слуша заедно с Калояна уроците на абат Витлеем.

Никой не посмя да разправи на втория наместник подвизите на буйния му питомец. Ала когато минаха три-четири дни и младият цар не се оплака от нищо, всички отдъхнаха с облекчение. Какво би сторил с тях севастократор Александър, ако на момчето се бе случила някаква беда? И отново, още по-трепетно почнаха да бдят над всяка негова стъпка. Защото всеки отговаряше с главата си заради него.

* * *

Нощем и стените на Боянското кале излъчваха непоносима жегга. Александър изстена няколко пъти в съня си, обърна се неспокойно и изведнъж се сепна и отвори очи. Изтри потта от лицето си, помъчи се да си спомни нещо. Сънят изплува в паметта му, чист и ясен като наяве. Пред него бе изникнал от мрачевината брат му Асен, ала без да го доближи много. Застанал на седем-осем стъпки от него, покойният самодържец го бе изгледал с дълъг, упорит, пронизващ взор, сякаш искаше да му каже важна вест. Много нещо имаше в този поглед: страх, молба, укор.

Александър се помъчи отново да заспи, ала погледът на брат му не го оставяше спокоен. Какво го предупреждаваше покойният? Никога дотогава той не го бе сънувал. Сърцето му биеше тежко и тревожно. Сънят отлетя от клепките му. Той седна връз ложето си, подпря чело на ръката си. Долу в селището се обадиха първи петли. Хор от птици се издигна из дърветата. Задрънчаха хлопотарките на стадата. Студена светлина избистри прозорците.

Александър посрещна с отворени очи първите лъчи на слънцето.

Все по-високо и по-високо се издигаше радостният привет на птиците към светлината.

Не, не трябва да оставям Калимана вече сам в Търнов, се укоряваше той, трябваше да го взема заедно с Калояна в Бояна. Вече няма да ги оставям на грижите на Игнатий. Те избуяха много и се изплъзват от опеката му...

Ала грижите зовяха често севастократора към южните предели. Ето и сега той следеше внимателно движението на Ватаци, който с многобройна войска бе отново преминал Хелеспонта и обикаляше земите си на полуострова. С каква тайна цел? Щеше ли отново да

насочи вниманието си към Солун? Или щеше да дръзне, както някога кир Теодор Комнин, да нападне българите?

Понякога Александър чувствуваше как силите напуцат якото му челичено тяло. От ранни години израснал сред тревога и тежки борби, сега, когато беше почнал да приближава шестдесетата си година, той изпитваше нужда от покой и отмора. Но можеше ли той да помисли за себе си, когато брат му Асен бе поверил нему грижите за малолетния си син? По-скоро своя живот и този на собствения си син би пожертвувал, само да не падне косъм от главата на малкия цар.

И отново тревога го загриза. Веднъж Калиман да стане пълнолетен, да остави потомство — чак тогава чичо му щеше да си откъдне. Той стана, закуси набързо и заповяда да оседлаят коня му. Бе намислил да обиколи Сер и южната граница, край която щеше да мине Ватаци с войските си. Добре беше гръкът да забележи по-ясно бдящата охрана на българите.

Навън се зачуха оживени провиквания, възклицания на почуда и Александър усети как сърцето му застина за миг, вледенено от остра болка. Какво се бе случило? Погледна през прозорчето. Стръмната пътека, която завиваше край църквата „Св. Никола“, се изпълни с ръкомахащи люде. Всички се трупаха около един морен, пращен пътник, който поглеждаше нагоре, към прозорците на палата.

На севастократора се стори, че лицето на пътника му е странно познато. С пъргави стъпки излезе в трема да го посрещне. Когато зърна пред себе си нечакания гост, изненада и смайване се изписа по лицето му. Той протегна ръце, извика развълнуван:

— Добрил е! Ти ли си, Добриле?

И го прегърна крепко до гърдите си. След това се загледа поразен в измененото лице на момъка. Бели косми бяха прошарили буйните му коси.

Разбра. Ала все пак попита:

— Научи ли нещо за Януда?

Добрил сведе клепачи. Безмерна скръб обезцвети лицето му. Пошъпна едва чуто:

— Януда е мъртва.

Тишината, която настъпи между двамата мъже, изтри завинаги това име от устните им.

Изведнъж лицето на майстора се оживи. Безпокойство изпълни очите му. Той извика:

— Къде е малкият цар?

Бръчки изпълниха челото на севастократора. Пресекнато и глухо прозвуча отговорът му:

— Защо питаш? Какво има?

Добрил подаде писмото и даровете на кира Елена и разправи за дочутия разговор в цариградския хан.

— Царица Ирина си купила от онази отрова, която действувала скрито и без никакви признаци, дордето някой нечакан ден, без никакъв повод, лицето умирало, без да може да се познае от какво... За какво ѝ е тази отрова? Нима за добро дело?

Александър задиша тежко. След това внезапно изтича към прозореца.

— Оседлан ли е коня ми за Сер? Добре. Веднага потегляме за Търнов!

И се спусна по стълбите, следван от приятеля си, който, без да си почине и без да се подкрепи, се присъедини към людете му, в бесен галоп към престолнината.

Нито един миг вече Калиман не биваше да остава далеч от будното и тревожно око на чича си.

* * *

Калиман обиколи няколко пъти всички дворчета и пътеки, след това ядосано скокна от жребеца си и го поведе към една пейка, на която Калоян се бе задълбочил да чете някакъв псалтир.

— Когато други път вуйчо Бела ми праща дарове, първом да се помъчи да узнае дали ще мога да ги използвам. Този кон иска широки ливади, иска безкрайни друмове... Не е кон за затворник! — извика царят и тропна с крак.

Калоян вдигна умните си черни очи и с укор погледна братовчедата си.

— Защо се гневиш? Нали всичко е за твое добро?

— За мое добро! Баба ли искаш да сторят от мене? Ти можеш да станеш монах, ако искаш, ала аз ще стана бранник! За бран жадувам,

кон да яздя, стрели да пуцам, копие да мятам в кървави боеве! — Очите на Калимана заблестяха, руменина избликна по бузите му. — Това, което баща ми не можа да довърши, аз ще го сторя.

Калоян изгледа възхитен буйния младеж. Но поклати глава.

— Та с кого ще се биеш? Ние нямаме врагове. Никейската наследница ти е сестра. Венгерският крал ти е вуйчо. В Солун са братята на майка ти. За да вземеш Цариград от латините, трябва първо да премериш сили с никейците.

Царят сви вежди, дигна презрително рамене. Подсвирна. Поглади обраслите си с тъмен мъх бузи.

— Първо, Ирина не ми е майка и за братята ѝ не давам пукната аспра. Ще помни Йоан Комнин кога е отмятал върховната власт на българския цар, за да се подчини на никейския! Потъкмиха се двете гръцки лисици, ала все за нашата сметка! Все дело на оня стар доброненавистник — кир Теодор! Дорде Елена царува в Никея, малоазийците няма да ги закачам. Ала тежко им, дръзнат ли те първи! Колкото за венгрите... Бела е казал на папата: „Не мога да нападам българите, защото там царува сестриният ми син...“ Празна работа! Вуйчо ми знае много добре, че венгрите винаги са яли бой от нашите и пак ще ядат. Нали са ме кръстили с венгерско име, само да се затвърди най-сетне мирът между нас. Ала на мен не ми се харесва тяхното настаняване отвъд Истъра... Ще си имаме някога работа по тоя въпрос... Пък и те не са си дигнали още очите от Белград и Браничево...

Калоян изгледа с нескрито обожание любимеца на целия народ. Чудно момче бе Калиман. Сякаш събрало наведнъж в себе си всички най-хубави качества на родовете, от които произлизаше.

По сърце бе милостив като майка си Анна и сестра ѝ света Елисавета Венгерска. Имаше дързостта на Асена стария, мъдростта на Калопетра, бранните достойнства на Калояна, величието на духа на баща си Асена втори. А растеше по-хубав дори и от покойния си брат, който бе умрял от чума.

Какво щеше да стане с България в ръцете на тоя изключителен момък?

Бъдещият севастократор отново сведе чело над копието от един ромейски псалтир, загледан в миниатюрата, която представяше Василий II, заграден с шестима светци войници.

— Виж, това ще ти хареса! — посочи той на братовчедата си. — Когато направим новата църква в Бояна, ще искам да ми изпишат наедно, на стенописи, няколко от тия миниатюри...

Той се замисли, въздъхна.

— Майстор Добрил замина за земята на татарите и не се върна вече... Кой други може да рисува тъй добре? Кой ще зографиса новата църква? Викахме и други майстори, ала никой не може да се мери с него...

Младият цар погледна през рамото на братовчедата си хубавите миниатюри, сви вежди и продължи някаква своя вътрешна мисъл:

— Сега Ватаци пътува край южната ни граница... Твърде често взе да обикаля земите си този мъж... Това съседство взе много да ми дотяга... Как можа баща ми да извади това нищожество от тинята, в която бе затънало? Хубаво се бяха натикали в Мала Азия! — Той се изсмя. — Ала пак ще се върнат там, откъдето са дошли! Мисля, че през мое време най-сетне ще се разреши тоя възел: или гърците, или ние ще бъдем господари в тази земя! Едно време Василий Българоубиец си бе помислил, че е разчистил старата сметка... Но аз няма да бъда като баща си! За победения враг няма милост... Защото, когато той стане по-силен, няма да има милост за нас...

Калиман припряно удряше с камшика по ботушите си, подчертавайки всяка своя дума. Братовчед му прелистяше псалтира, заслушано унесен в горещото му, възторжено слово. Слънцето залезе и веднага задуха свежият вечерник.

Калоян внезапно почувствува странно да натезжава мълчанието около него. Вдигна очи. Изтърва псалтира.

По-жълт от восък, младият цар притискаше с две ръце гърдите си, ловейки задъхано въздух с побелелите си устни.

Когато преваляха Хемските висоти и зърнаха в далечината бойниците на богоспасния град Търнов, севастократорът неволно отдъхна от тежката си грижа. Тъй спокойно изглеждаше всичко. Търговски кервани кротко се разминаваха по друма за престолнината, из ливадите мирно пасяха огромни стада, отнякъде долиташе ясен, проточен звук на овчарски кавал, край реката моми белеха платно и звучно се смееха.

Севастократорът и Добрил се спогледаха с една и съща мисъл. Още не беше късно. Нищо не се бе случило. Отпуснаха конете в бавен раван. Ала вниманието на севастократора бе привлечено от едно необикновено явление. Колкото повече приближаваха, толкова по-ясно личеше, че бойниците на крепостта са претъпкани с войници. Шлемовете и щитовете им святкаха на слънцето. Копията се издигаха като настръхнала, тъмна гора.

Александър прехапа устни. Спря за миг коня си. Засени с длан очи. Соколовият му взор различи дълга върволица стрелци, които приближаваха градските порти.

— Какво става там, за бога? — извика той побледнял. — Венгри ли, татари ли заплашват Търнов? И никой не ми вестява нищо?

Той шибна коня си и дружината полетя в лудо бягство към престолнината.

Пред градските порти вардеха двеста конници. Катепанът им приближи и извика:

— Забранено е да се влиза в града!

Александър погледна съпроводачите си, сякаш се боеше, че не е чул добре или че е внезапно обезумял. И продължи пътя си уверен, че не са го познали. Ала катепанът повтори с разтреперан глас:

— Забранено е, господство ти...

Двеста копия снишиха към земята остриетата, насочени към първия наместник на царството. Тогава севастократорът избухна. Той извади меч и яростно изкрещя:

— Какви са тия глуми, катепан Пройко? Или не ти е мил животът? Да не си загубил сваят и разум? Кой смее да повелява да не ме пушат в града?

— По заповед на светлата самодържица Ирина!

Черни мъгли паднаха пред очите на севастократора.

Той се залюля на коня си. Лицето му стана жълто-зелено.

— Какво означават словата ти, безумецо? — извика майстор Добрил. — Я говори по-ясно! Какво смотолевят там?

Бедният воин пое дъх и отговори бързо:

— В Търнов пое власт новата наместница на царството, майката на малолетния цар Михаил Асен.

Александър се окопоти бързо.

— Къде е цар Калиман? — попита, тежко дишайки той.

Войниците сведоха глава. Никой не отговори. Копията паднаха пред буйно издигнатите предни копита на Александровия кон. Дружината префуча из стихналите улички, по които сновяха нагоре-надолу въоръжени конници и не позволяваха никому да излиза от къщи. Изведнъж тихо отекна църковно клепало. Първо се обади „Св. Димитър“. После „Св. Ив. Рилски“. След това „Св. Петка“, „Св. Спас“, „Св. 40 мъченици“...

Тогавя целият град наизскочи из стъгди и улици. Нищо не можеше вече да го спре. Тъжно и плахо предчувствие свиваше сърцата на всички. Какво се бе случило? Рат ли нападаше града? Кой бе умрял? И изведнъж мълвата се надигна, преля, стигна и до най-последната къщурка.

Калиман бе починал.

Яростно се наежиха тълпите. Всеки тичаше към Царевец, жени високо плачеха и нареждаха, мъже грабваха оръжие. Неясен грохот забуча като приближаваща буря, смеси се с общия хор на клепала и камбани, под бойниците на калето отекнаха писъци и гневни закани, защото всеки таеше дълбоко в сърцето си увереността, че се е случило тъмно и зло дело. А в палата бързо се събираха войводи и боляри, плахи и смутени.

* * *

Сред молитвения шъпот на монасите едри воценици трептяха и свличаха бели сълзи по правите си стъбла, заливайки с бледи сенки мраморното чело на малкия мъртъв цар, кротко скръстените му ръце, неподвижната, замръзнала усмивка върху безкръвните устни. Проснат в безмерна скръб, Калоян полулежеше на стъпалата, които водеха нагоре към смъртното ложе, сложил десница връз студената десница на братовчеда си. Когато зърна баща си, той високо извика и се спусна към севастократора, който приближаваше с тихи бавни стъпки, хвърли се в прегръдките му цял разтреперан, задушавайки се в сълзи и хълцания.

Александър обви десница около Калояна, притисна го до себе си, заедно с него приближи още повече. Белите му коси обкръжаваха изпитото му сякаш на призрак лице. Очите му бяха втренчено впити в онова младо, безжизнено лице, в ония затворени клепачи.

Всичко се завъртя около него. Изчезна в някаква пепелява мъгла: тъжното чело на патриарха, уплашените лица на болярите, гневния блясък в очите на войводите.

— Не можах да те опазя... Прости ми... — пошъпнаха с мъка устните му.

В гърдите му проехтя страшен стон, ала никой не го чу. Когато се опомни, мъглата се бе разпръснала около него и Александър видя само едно-единствено нещо: хубавото лице на Ирина, която държеше за ръка малкия цар Михаил. Новата наместница бе вкаменила чертите си в безмерно отчаяние, смирено свела клепки надолу, цяла облечена в тънмораво. С бавно, ала решително движение севастократорът отстрани сина си от себе си и пристъпи към новия цар. Очите му святкаха застрашително. Неволно Ирина дръпна детето по-близо до себе си, вдигна големи, уплашени очи, прежълтя.

Александър се наведе, целуна малката ръчица на Михаила.

— Бог да ти дари почит и слава, сине Асенов...

След това се изправи. Бялото му лице се изпълни с кръв. Взорът му прониза наместницата.

— Ирино, прибери се в покоите си. Не ти е мястото тука. Аз отстъпвам. Вече наместник на царството ще остане само патриархът.

Царицата надменно отметна глава назад.

— Ти право каза, Александре. Време е да отстъпиш. Заповядвам ти да напуснеш Търновград и да се прибереш в Бояна. Там ще стоиш

до втората ми разпоредба. — Трепкащ лъч от вощениците падна в зениците ѝ, две езера зелено злато, разливащи мъст и тържество.

Севастократорът сложи десница на меча си. Гласът му бе спокоен.

— Тук гъркиня няма да управлява. Не е дъщерята на Теодор Комнин, която ще заповядва съдбините на Асеновата държава. Болярският синклит никога няма да се съгласи на това. Аз слагам наместничеството си. Дорде се свика синклитът, власт ще има само патриарх Игнатий.

Той се огледа. Ала видя само смутени лица, боязливи, избягващи да го срещнат погледи. И батошовският! И несебърският! И чървенският! Всички мълчаха. Никой не издигна глас в негова защита. Как бе възможно? Кога бяха успели да пристигнат в Търнов? Значи там бе известно, преди той да узнае? Или може би само бяха чакали да склопи очи Калиман, за да се явят в престолнината? Седем дни се мъчил бедният младеж в пристъпите на чудна, непозната болест, на всички велики и мали власти бе съобщено да се притекат към царския град, само гончиите за Бояна не бяха стигнали дотам... Ето, един по един пристигаха поразени, морни, отчаяни, дори болярите от най-отдалечените хори...

Гневно проехтя гласът на севастократора:

— Мълчите! Вие, най-верните! Или може би вие сте верни само томува, който раздава блага и почести? Нима се върнаха времената на Самуила и Владислава? Нима както някога Василий купи верността на войводите от Охридското царство, сега и този път гръцко злато ще заслепи очите ви? Безумни ли сте? Да оставите гъркиня връз Асеновия престол? Забравяте ли чия дъщеря е тя? Не беше ли доскоро тук пленница от боя при Клокотница? Между толкова измяна не ще ли се намери поне един Ивац, един Николица, един Кракра? Кой е с мене?

Той обиколи с острия си взор лицата на болярите. Тихомир Скопски заедно със снажния си син Константин, синеокият Светослав Бдински, ниският плещест Стефан Щипонски, мургаволикният Елтимир Крънски се изстъпиха до него. Задрънча оръжие. Глух ропот се разля.

Александър вдигна ръка.

— Не е тук място за разправа, братя мои. Ще дойде и тоя час. Ала кълна се тук, пред тялото на моя братенец, нека бог упокои невинната му душа, че смъртта му ще бъде отмъстена. Ако аз не успея,

то моят син ще изпълни клетвата ми. Защото ние знаем чия нечестива ръка съкрати хубавата Калиманова младост...

Севастократор Александър се извърна рязко и придружен от верните си люде напусна залата.

Докато вцепенените в уплаха боляри дойдат на себе си, един от Александровите люде се върна назад, дръзко пристъпи няколко крачки към царицата и каза високо:

— Убийца!

Двама стражари се спуснаха, завързаха ръцете на майстор Добрила и отправиха взор към самодържицата.

Майката на новия цар простря ръка, отвърна кратко:

— В западната тъмница.

Последната цел на Ватацовата обиколка бе да стигне до Зихна, близо до българската граница край Сер. Никейският император обикаляше земите си на полуострова, подсилваше калетата, надзираваше войводите. Това, което сега държеше в ръцете си, трябваше да бъде основа, непристъпна и яко укрепена, за бъдните му завоевания. Защото, макар и сроден с българския двор, кир Ватаци не изпускаше из око всичко, което ставаше в българската държава. Слабостите трябваше да бъдат подкрепяни, раздорите засилвани, недоволствата раздухвани. Дорде младият Калиман не е още възмъжал, не е още поел в ръце кормилото на властта. Защото, ако младежът бе наследил поне половината от високите качества на баща си, никейските гърци трябваше още за дълго време да отложат честолюбивите си кроежи: да възвърнат старата мощ, старата сила на ромейската империя.

Горещината на южното лято обливаше в пот морните войскари, които крачеха с отмаляла стъпка подир войводите си. Бяха минали вече Хебъра близо до манастира Вирос. Начело на войските яздеше императорът, който разговаряше с великия domestik Андроник Палеолог и писаца си Георги Акрополита.

— Тия нещастници в Тесалоника... — казваше Ватаци — нямат късмет... Загубиха добрия си господар Йоан Комнин в разцвета на младостта му, а сега бял ден не могат да видят от своеволията на младия Димитри. Людете в града с нетърпение ни чакат. Спартен и Кампан са начело на заговора, уредили са всичко и на уречения час ще ни отворят портите.

— Само да не ги издаде някой на Димитри... — каза замислено Палеолог.

— Не, не се боя. Всичко е нагласено и обмислено до най-малките подробности. Когато стигнем пред портите, аз ще проводя, както му е обичаят, пратеници до деспота и ще поискам да ми отдаде дължимите почести като мой васал. Спартен и Кампан като негови най-добри

съветници ще му кажат да откаже да стори това. Какъвто е лекомислен и суетен Димитри, сигурно ще ги послуша. Тогава аз ще имам приличен повод, за да нападна града. И нашите хора вътре ще ни отворят портите...

Ватаци внезапно прекъсна думите си. Загледа се в прашния, морен конник, който пресичаше друма им, спущайки се по една стръмна пътека надолу.

— Каква ли вест ни носи тоя гончия? — пошъпна императорът, като тревожно поглади брадата си.

Конникът бързо се изравни с челните редици, които го чакаха, спрели на сред друма, бързо скочи на земята, приближи до Ватаци и извика задъхано:

— Българският цар починал!

Смаяни и поразени, гръцките войводи нададоха високи възклицания, разменяйки многозначителни погледи. Но повече радост се четеше в тия погледи, отколкото скръб. Ватаци запази спокойствието си. Каза полека:

— Бог да го прости... Той бе брат на моята снаха Елена. Невесела вест ще трябва да й проводим в Никея. И от какво е умряло бедното момче?

— Отровен! — каза кратко гончията.

Още веднъж се спогледаха всички. Ясно бе кой можеше да желае смъртта на малкия цар. Из войската се разнесе оживен шъпот. Много зеници заблестяха, много чела се вдигнаха ободрени в дръзка, невероятна мисъл.

— Какво смяташ сега да предприемеш, господарю? — попита тихо великият доместик.

Ватаци дълго мълча замислен. След това придърпа юздите на коня, бодна го припряно.

— Във Филипи ще разпънем шатри и там ще решим.

По целия път вече никой не проговори. Всеки таеше в себе си своите кроежи и надежди. Но когато императорът свика войводите на съвет в шатрата си край Филипи, тогава всички се изплашиха от дързостта на желанията си. Мнозина посъветваха предпазливост и благоразумие.

Единствен Андроник Палеолог подкрепи решението на Ватаци, който искаше да обсади Сер.

— Сега е време и сгода да използваме слабостта, в която са изпаднали българите! — извика пламенно великият domestik. — След младия Калиман сега там царува още по-невръстният Михаил. Ние ще бъдем безумни, ако не нахлуем в България и не обсадим първия крепостен град, който се изпречи по пътя ни!

— Ще обсаждаме! — отвърна Йоан Кантакузен. — С какво? Нима сме тръгнали в боен поход, с обсадни машини и силни войски? Ако в Тесалоника има кой да ни отвори портите, нима в Сер имаме свои люде? На какво разчитаме? Или трябва да хвърляме в опасност бойната си чест, спечелена с толкова мъки и жертви? Нима не познавате кои са българите? Повтарям: на какво разчитаме?

— На случая... — извика отново Палеолог. — На благоприятния, единствения случай... И не трябва да го изпускате. Българите сега са смутени, залисани. Вътрешни ежби ги разкъсват. Привържениците на покойния Калиман ще искат да отмъстят на Ирина. Защо да не използваме размирията им? В краен случай какво ще изгубим? Ако не спечелим Сер, най-много ще трябва да вдигнем обсадата и да си отидем. Нима на българите им е сега до бран? А ако падне Сер, ще сложим око и на Мелник, и на Просек. Каквото можем да вземем, няма да ни бъде излишно.

— Но това ще бъде грабеж, а не честна бран... — каза презрително Алекси Стратегопул.

— Кръвта измива всичко... — отвърна надменно Палеолог.
Беше 4 септември от 1246 година.

21

И отново дете стана цар на българите. Невръстно дете щеше да вземе в неопитна ръка тежкия скиптър на търновските венценоосци. Докога страната щеше да се огъва под ежбите и омразите на регенти и алчни за власт боляри? Нямаше вече силната Асенова десница, която водеше, крепеше, свързваше в едно, спояваше различните честолюбия, разнородните държавни грижи, разпръсваше мъглите над границите, прогонваше алчните чужди домогвания. Днес всеки можеше да ламти за първенство, да надмине другите, да угодничи на честолюбците, като в замяна на това разслабваше държавното единство, подхранваше ламтежите на враговете.

С нерадост и скрита тревога търновци се тълпяха из улиците, за да гледат пищното тържествено шествие по увенчаването на новия малък цар. Сякаш вчера се бяха събрали за чествуването на малолетния Калиман, а сега отново трябваше да приветствуват дете венценосец. Все пак при Калимана българите усещаха над себе си мощната и сигурна десница на регента севастократор. Ала сега? Ненавистната гъркиня щеше да управлява страната от името на сина си.

Ирина!

И всеки таеше в сърцето си тръпно недоволство и затаена грижа.

Клепалата и камбаните отекнаха в чистия септемврийски въздух. Бе топло като през лято. Откъм Царевец се зададоха първите редици на духовенството. Патриархът напущаше палата си. Боляри от най-отдалечените хори се събираха в тясното дворче на старата асеновска църква „Св. Димитър“, където се увенчаваха българските царе. Конници препускаха и размахваха дълги копия, за да разширят тясната пътека, която напиралците люде бяха оставили за тържественото шествие. Хората се заблъскаха, натиснаха задните редици, за да сторят път.

В това време, в голямата престолна зала на двореца за последен път царицата и близките ѝ уговаряха подробностите по увенчаването.

Ирина настояваше да бъде увенчана заедно със сина си като съуправителка, а не да бъде само негова наместница. Някои от близките ѝ боляри веднага бяха приели предложението, други упорствуха, като смятаха, че в българските закони няма подобно положение.

— У нас, в Константинопол, това ставаше твърде често, когато гърците управляваха там... — упорствуваше царицата. — Имало е случаи да се увенчават едновременно двама василевси: баща и син или двама братя... Както Василий II и брат му Константин VIII, както Исак Ангел и сина му Алекси IV...

— Да, но за това е имало други причини — се обади батошовският боляр, ала веднага млъкна, закован на място от един яростен поглед на сина си Петър.

— Освен това аз настоявам да бъда коронясана първа, а после сина ми... — заяви твърдо Ирина.

Избухна крамола, която изглеждаше, че няма да има край, ако не се бе втурнал, запъхтян и зачервен, великият столник:

— Всичко е готово! Шествието потегли...

С любов и преданост тълпите поздравяваха малкото момченце, което седеше в скута на майка си и протягаше ръчички през отворите на каляската. Есенни цветя обилно падаха пред нозете на трите чифта бели коне, гугли и кърпи се развяваха, ала нямаше радост в тия поздрави. Тъгата по Калимана, глухата неприязън към гъркинята, тайната мълва, която се носеше за участието ѝ в смъртта на любимия юноша, не даваха на търновци да отпуснат сърце, да проявят с повъзторжен изблик чувствата си към последния син на Йоан Асена.

Същото потиснато чувство лъхаше и под сводовете на малката църква, в която бяха получили венец всички Асеновци. Чудновати слухове се носеха от ухо на ухо, биеше в очи липсата на севастократор Александър, явно се четеше по лицата на великите боляри тревога и загриженост. Вълнението и неспокойството достигнаха своя връх, когато вместо малкия Михаил пред патриарха застана царицата и сведе чело, за да бъде увенчана като първа съуправителка и владетелка на страната. От всички страни се издигна глухо шушукане, сподавен ропот. Сам патриархът застана поразен и учуден от тази внезапна промяна. Поклати глава и отказа да положи царския венец връз косите на гъркинята.

Тогава несебърският велик боляр пристъпи към патриарха и нещо му пошушна, с тръпнещи и пребледнели устни. Ала упоритият старец отново отказа:

— Първо малкия цар... Нека дойде Михаил, та после ще видим...

Блеснаха мечове. Разля се гневно роптание. Петър, Мицо, Смилец, Владислав и още неколцина други предани на Ирина боляри застанаха край нея с оръжие в ръка. Константин Тихов, Владимир Крънски, Светослав Бдински и мнозина още верни на Асеновци велможи напуснаха църквата. Под заплахата на лъскавата стомана патриархът се видя принуден да отстъпи. Жълт като иглика, с треперещи от гняв ръце, той сложи владетелския венец връз главата на Ирина. След това увенча и детето цар.

Сред шумните викове на Иринините привърженици, които поздравяваха своята нова господарка, заглъхнаха възклицанията на недоволниците. Тържественото шествие се раздвижи към изхода на църквата. Млади юноши хвърляха на народа шъпи жълтици, сребърни грошове и медни аспри. Викачи разгласяваха, че вечерта ще има безплатен пир на поляната под Света гора. Всеки можеше да яде и пие до насита за здравето на царица Ирина и цар Михаил...

Царските златари в престолнината бяха успели да насекат доста много от новите пари с образите на Ирина и Михаила, ала все пак сърцата на търновци останаха хладни към обилната щедрост на новата господарка. Те гледаха поразени непознатото дотогава за България събитие: жена да стои изписана връз пари... С високи, тризъбести корони на главите Ирина и Михаил заедно държаха двоен кръст, а от опаката страна бе представен Исус, седнал на престол, придържащ Евангелие на скута си. Гледаха, цъкаха с уста, поклащаха глава. Тук-таме се издигаха слаби викове. Неколцина размахваха гугли.

Но безброй любопитни очи пламнаха от злорадо доволство, когато зърнаха как снежният кон на царицата се дърпа в буйна упоритост и се изправя на задните си крака, отказвайки да поеме новата владетелка. Много стари люде видяха в този знак някакво зло предзнаменование. Най-сетне яката десница на батошовския Петър укроти неспокойното животно и царицата премина с надменно вдигната глава между двете крила народ, който поздравяваше малкия цар, храбро яхнал бялото си конче отляво на майка си.

Вечерта, когато търновци излязоха на открито да се изприкажат и да похапнат от царските трапези, неочаквана вест ги смрази в ледена болка и уплаха:

— Ватаци нахлул в страната и обсадил Серската крепост!

* * *

Севастократорица Зорка направи знак на сина си да мълчи и двамата скриха плана на новата църква, която току-що разглеждаха. Тъй ядно навъсено бе челото на съпруга ѝ, който бързо приближаваше към тях. В ръката си той размахваше няколко писма и сам говореше на себе си неразбрани слова. Зорка дочу последните думи:

— Да прощава... От мене помощ няма да види — той се обърна към жена си. — Представи си, оная ехидна има дързостта да ми пише и да иска прощката ми. Ватаци обсадил Сер и сега в Търнов си скубят косите. Нека батшовският Петър дигне войски да отиде да се бие... Нека Мицо запаше меч... Какво искат от мене? Нека баща ѝ и брат ѝ дойдат на помощ... — Той се изсмя. — Ума си загубили... Не разбират, че Ватаци само си дири белята. Хвърлил око на Сер! Драгота сам ще му устои. Без да му се праща помощ дори... Пък ако много им се иска бран, можем да слезем на юг, да ги разгоним до Чорлу! Но не им е дошло още времето...

Калоян доближи баща си. Улови го за ръкава, попита тихо:

— Защо не ѝ простиш? От вашите крамоли ще се радват само враговете ни...

Александър бързо се извърна и изгледа сина си:

— Аз? Да простя на Ирина? А Калиман... Забрави ли?

Момчето обори тъжно чело. След това във внезапен порив дигна лице към тясното кубе на „Свети Никела“, впи очи в малкия сребърен кръст. Остана дълбоко замислен. А там, в далечния Търнов, бе останала малката Десислава, която никога нямаше да види... Но в тия смутни и тежки времена кой мислеше за нежното чувство, което цъфтеше в тия две млади същества. В справедливото му сърце се бореха християнското смирение и омразата към отровителката на непрежалимия братовчед. Откъм главната порта на Боянското селище

се показва гончия, сведен почти до шията на коня, чиито юзди бяха потънали в пяна.

Ново послание на Ирина.

Венгрите бяха нахлули от север.

Тя заклинаше чичото на сина си да прости и забрави миналото пред днешната угроза. Да спаси великото дело на брата си Асена и предците, което бе застрашено да рухне.

Без да се колебае нито за миг, севастократорът Александър даде повеля: всички войски от Средецката област да се вдигнат против венгрите, в усилен поход към север, а на войводата Драгота да се извести, че ще трябва на всяка цена да издържи обсадата на Ватаци, докато се разправят с крал Бела и хората му.

Преди да се метне на коня си, Александър сложи тежко десница връз рамото на сина си, изгледа го пронизително с острия си изпитателен поглед и каза:

— Помни Калимана...

* * *

Явяването на храбрия севастократор срещу венгрите отне дързостта на Бела IV да си подели България с кир Ватаци Nikeйски. Ала близо до Браничево смелият брат на Асена II падна убит, с копие в ръка, като дързновен защитник на бащинията си.

Сякаш неговата смърт отне всяко желание за борба у изплашените Иринини велможи. Те побързаха да сключат мир с венгрите.

Тогава, отчаян и изоставен, войводата Драгота прие големия паричен дар, който Ватаци тайно му изпрати, и отвори портите на крепостта Сер в срамно и позорно предателство, обещавайки да му даде и Мелник.

Лошият пример заразяваше.

След Мелник почнаха да се предават останалите крепости от Родопската област и Северна Македония: Станимака, Цепина, Велбужд, Просек, Скопие... А в това време деспот Михаил Епирски нахлу в Албания и Западна Македония.

Колко бързо се рушеше иззиданото с толкова мъка...

Невръстно дете държеше славния асеновски скиптър.

Честолюбиви боляри не можеха да си поделят първите места на властта.

А в това време гъркинята забравяше да се погрижи за крепостта на собствената си държава, изтръпнала в тревожна боязън за съдбата на братовото си деспотство. Защото сега пътят на кир Ватаци към Тесалоника бе вече очистен от съперници.

Накъде щеше да тръгне никейският император? Към Търнов или към Солун?

Тъй започна царуването на Ирина Комнин.

* * *

Елена изтича при мъжа си. Променена, с трепетно стиснати в умолителен въпрос ръце.

— Какво е сторил баща ти!

Теодор се навъси. Не посмя да погледне жена си в очите. Отвърна лице.

Елена приближи към него, извърна главата му, погледна го дълбоко.

Не очаквах това от татко Ватаци... Но ти ще му пишеш веднага. Още сега. По-скоро. Да не прониква нито педя по-нататък в братовата ми земя. Чичо ми Александър е убит... Михаил е невръстен... Ирина мисли само за, Тесалоника... Ще бъде позорно да се напредва в една беззащитна страна... Нека баща ти се съгласи на предложението за мир... Нека отправи погледа си към Тесалоника, към земите на Ириникия брат... Дано тогава я заболи малко сърцето на тази коварна змия... Тя нехае, че държавата ѝ погива... О, аз знам, че тя е отровила Калимана...

Елена избухна в горещи, несдържани хълцания, падна на колене край една ракла, закри лице с лакътя си.

— Горкото момче... — стенеше Асеновата дъщеря, сломена в безмерна болка и гняв. — Злочестото сираче... О, Калимане, Калимане...

Теодор Ласкарис погали жена си по главата, помъчи се да я вдигне, крепко я притисна до гърдите си:

— Не плачи, Елено... Успокой се. Разбирам мъката ти. Ще пиша веднага на баща си.

Благородният момък не одобряваше постъпката на императора. Незавидна слава беше тая: да нахлуеш в една незащитена страна, да използват слабостта на управниците ѝ. Ала стореното бе сторено. Но той щеше да употреби всичкото си влияние да ограничи злото. Веднага трябваше да се склучи мир.

И Теодор се запъти към работната си. След малко бързокрил гончия препусна към брега при Лампсак, за да завари галерата, която щеше да отплува към Чорлу.

Четирима яки и снажни боляри носеха позлатената носилка на царицата.

Такава бе заповедта.

Мнозина велможи бяха отказали възмутено да станат носачи. И за да запазят главата си, бяха избягали в изгнание. Ала на тяхно място веднага Ирина бе възвисила в болярско достойнство неколцина предани ней кумански войводи и по-незначителни български власти. Тя диреше слаби души, покорни сърца, безропотни воли. Тях отрупваше с блага и дарове, за да ги привърже по-яко към себе си, като крепители на нейната власт.

Със стиснати в немощен яд челюсти, премрежили клепачи да не видят позора си, отразен в очите на любопитните зяпачи, които се трупаха из улиците, болярите гледаха право пред себе си. Ала никой не дръзваше да се засмее или да изтърве глумлива дума. Всеки се озърташе тревожно да не би някой преоблечен Иринин страж да слухти наблизко, за да доложи името му в съвета на тайното разследване. Колцина вече гинеха из тъмниците за някоя случайно казана невинна дума.

Ето и тази сутрин глашатаи бяха разгласили из целия град новите наредби:

Който каже за светлата царица Ирина зла дума или клевета, ще му бъде отрязан езикът.

Който повтаря чутото, ще му бъдат иззети имотите.

Който говори против властта на царицата, ще му бъдат ударени тридесет тояги наред пазаря.

Който гласно изразява скръбта си за кончината на малолетния Калимана, ще му бъдат отрязани ръцете.

Който разисква по улици и площи за войната с венгри и никейци, ще бъде обесен надолу с главата.

Полуизтегната върху възглавници от сребровезана теменужна коприна, Ирина кимаше надменно с глава на почтителните и

изплашени поклони, които всички бързаха да сторят вредом, където се явеше позлатената носилка, обкръжена от всички страни с въоръжени до зъби стражи.

Все пак един безумник успя да се промъкне между бдящите блюстителите и бърз като светкавица да дигне нож към тиранката.

Вцепенена в безмълвен ужас, Ирина се дръпна към дъното на носилката, простря ръка пред себе си, изви преbledняло лице. В последния миг бързото копие на предан куманин удари нападаителя по ръката.

Ножът отхвъркна. Падна със звън на плочите сред писъците на жени и деца, които бягаха на всички страни. Стражи повалиха на земята убиеца, вързаха го, отведоха го в тъмница, за да бъде разпитан: дали няма съучастници. Гневна и развълнувана, Ирина отиде веднага в престолната, където я очакваше държавният съвет. Болярите я посрещнаха с ниски поклони, осведомиха се за здравето ѝ, поздравиха я за щастливото избавление, макар че неколцина между тях бяха въоръжили ръката на нападаителя. Затова сега всеки от тях тайно се молеше в сърцето си: дано оня нещастник не проговори, не издаде имена...

Великият логотет Георги подаде два свитъка, които бе получил преди малко от юг.

— Вести от боруйския кастрофилак! Послание от севастократор Калоян!

Ирина сбърчи тънките си вежди. Ноздрите ѝ трепнаха в сдържан яд.

Откак бяха склучили унизителния мир с кир Ватаци, в който му признаваха правото да владее всички завзети земи от Родопите до Вардара, царицата не можеше да понася никаква вест от юг. Какво имаше пак? Не беше ли още доволен никеецът? Или нова беда откъм южните предели щеше да усили роптанието и глухото недоволство на народа към нея. Тя бе побързала да склучи мира на каквато и да било цена, само за да отвлече по-скоро вниманието на българите от неуспеха, с който бе започнало царуването ѝ. Какво искаше още никеецът? Данък? Заложници?

Тя разчупи нетърпеливо печатите. Калоян изпращаше откуп, за да бъде освободен майстор Добрил. Жестока усмивка озари красивото лице на Ирина. Майсторът щеше да остане да служи с дарбата си в

Царевец, а не в Бояна... Тя захвърли презрително писмото на младия севастократор и скъса шнуровите на втория свитък.

Ала отведнъж лицето ѝ стана бяло като вар. Пръстите, с които държеше свитъка, се затресоха. Коленете ѝ отмаляха и тя подири с очи помощ. Няколко чифта угодни ръце се простряха към нея. Подкрепиха я. Отведоха я до престола. От пресъхналото ѝ гърло се откъсваха с мъка разпокъсани слова:

— Ватаци не се върнал към Никея... а се отправил към... Тесалоника... Боруйският кастрофилакт ми препраща тайната молба на брат ми Димитри, който зове за помощ... Отвсякъде били обградени... Горко ми!

Големите ѝ очи почнаха да се местят с молба и тревога по лицата на болярите.

— Да вдигнем войска, да им отидем на помощ!

Тежко мълчание отвърна на думите ѝ. Болярите клюмнаха чело. Забиха поглед в земята. Най-сетне крънският Елтимир се престраши и каза:

— Никой българин няма да тръгне да се бие в помощ на Солун. Ако трябваше да водим бран, това можеше да бъде само срещу Ватаци, за да запазим собствените си земи.

— Тогава събери твоите кумани... — се помоли отново Ирина — те ще бъдат богато възнаградени...

Куманският велик боляр поклати глава:

— Късно е вече... Ватаци приближава портите на Солун...

— Ако Ватаци превземе града и плени брат ми, то няма да има пощада за него! И ще го ослепят като баща ми!

Мъка и яд кипяха в гласа на царицата. Ала и тя самата виждаше, че искането ѝ е неприлично и прекалено. Да, право беше. Никой българин не щеше да тръгне под бойно знаме, за да защитава гърците от Солун, щом не беше тръгнал да защитава братята си от никейските гърци.

На следната сутрин търновци с почуда и възмущение узнаха, че Ирина набързо заминала през Ниш и Драч за Солун, като се надявала да мине незабелязано по море и да бъде край брата си в тежките часове, които го очакваха.

— Да иде, па да не се върне... — кълняха стари жени и се кръстеха. — Дано свети Илия я тресне... Дано зетъве ѝ изедат

имането...

— Дано там да остане завинаги... — шъпнеха момци и старци в плаха надежда.

Ала тиранката бе оставила за свой заместник най-верния си и предан болярин: жестокия несебърски властел Михаил, наречен на разгалено Мицо. Толкова раболепен и мекушав към по-горните от него, колкото безмилостен и суров към стоящите по-долу.

* * *

От два часа вече някакъв мъж се разхождаше тревожно из запустелите улички край двореца на патриций Арсени Франкопул, като вдигаше от време на време очи към блесналите прозорци, зад които пируваше младият деспот Димитри сред кръг от приятели и весели жени.

Дворецът ехтеше от песни и пронизителни кикоти. Тъй щеше да трае до зори. Най-сетне непознатият се реши и пожела да бъде въведен при деспота, за да му каже някаква важна новина. Полупиян, Димитри Комнин изслуша разсеяно почтителния шепот на прислужника и се обърна към най-верния си приятел Кампан.

— Време ли е сега да се слушат важни вести? Нека ме оставят на мира! Утре... Утре... — Той махна с ръка да бъде изпратен неканеният гост.

— Държавните грижи нямат край... — се изсмя весело Кампан, — нека поне в тоя час бъдат спестени тревоги и ядове на любимия ни господар...

— Ватаци може да стои извън стените на града колкото си иска... — добави Спартин, като се спогледа бегло с Кампан — никой досега не е обсаждал Тесалоника, без да си счупи главата...

Прислужникът отново приближи и тихо пошъпна нещо над ухота на деспота — Димитри Комнин отегчено въздъхна и стана.

— Какво може да има толкова? Да не са влезли никейците в града? Щом не можаха в първата седмица да подринат една стена, сега не ми трябват и войските на сестра ми Ирина...

Навън в слабо осветения трем се разхождаше нетърпеливо един висок, тънък мъж, със спуснат наличник. Като зърна деспота, той се

спусна към него, откри лицето си, преви коляно, целуна десницата му.

— Какво дириш по това време тук, Мануил Кортаци, а не бдиш с людетe си в източните бойници?

— Източните бойници не са тъй застрашени, господарю... — пошепна стратегът, като се озърташе безпокойно, — напастта не иде отвън, а отвътре. Тук при тебе е измамата, предателството...

— Какво искаш да кажеш? — попита поразен и изплашен Димитри.

— Тази вечер един приятел ми откри, че до днес е бил член на едно съзаклятие против тебе, но сега се разкалял и поискал да поправи, дорде е време, злото. Мнозина твои най-предани люде били във връзка с Ватаци и чакали уречения час, за да му отворят портите на крепостта. Начело на съзаклятието стоял най-добрият ти приятел патриций Кампан.

Деспотът побледня. Дигна разперена десница, поглади челото, бузите си.

— Невъзможно... Ти бълнуваш...

— Повярвай ми, господарю... Кълна се в пояса на света Одигитрия... Видели са Кампан да излиза тайно от града и да се среща с кир Ватаци още много преди никейците да бяха приближили града ни... Стара работа е тая, отдавна в Тесалоника гризе червеят на измяната...

Димитри Комнин сви вежди. Черните му очи заблестяха в необуздан гняв.

— Ако това е вярно, предателите ще бъдат живи изгорени! Ала ако не е, очите ти ще бъдат извадени!

Той дишаше тежко и бурно. Гъста червенина обля мраморнобялото му чело.

— Като си помисля, че сам Кампан ме посъветва да не се унизявам пред Ватаци и да не му сторя почит като васал!

Стратегът отново се озърна:

— Та тъкмо там е работата... Да отхвърлиш върховната власт на Ватаци, да го оскърбиш, за да му дадеш повод да обсади града и те да му отворят портите... В замяна на това измамниците получавали високи служби при никейския двор... А Ватаци се обявявал самодържец на всички гърци...

Комнин го гледаше с широко отворени очи. Така беше. Колко тънко и лукаво пресметнато...

На разсъмване всички предатели трябваше да бъдат изловени и обесени.

И стените имат уши.

Късно през нощта патриций Спартин поиска да бъде приет в двореца на деспота. Страшно развълнуван, той се извини, че безпокои съня му, ала имало да му съобщи много важни вести. Димитри го прие още облечен. Личеше си, че не бе склапал око в тая безсънна нощ. Черните му очи изгледаха недоверчиво патриция. Вече в никого нямаше вяра.

— Научих страшни неща, светлий господарю... Крои се заговор против тебе! И кой мислиш, че стоял начело на него? Сам Кампан! Не мога да повярвам... Умът ми се отказва да приеме подобно кощунство...

Болката и скръбта на патриция бяха очевидни. Тревогата и възмущението му безкрайни. С гняв той едва поемаше дъх.

— Ах, да ми падне на ръцете този измамник, ще го накарам всичко да признае! Позволи ми, светлий деспоте... Дай ми възможност да го изпитам!

Трогнат от предаността на Спартин, Димитри Комнин заповяда да доведат патриция Кампан. Бледен, треперящ, измамникът не смееше да вдигне очи към господаря си. В порив на ярост Спартин се спусна към довчерашния си другар, обсипа го с укори и закани, връхлетя отгоре му с плесници и жестоки удари, улови го за брадата, смъкна го на земята и извика на деспота:

— Княже, предай ми този мерзавец... Ще го накарам да ми признае всичко и ще ти докладвам думите му...

Десет копиеносци вдигнаха предателя и го отнесоха в дома на Спартин, където домакинът затвори съзаклятника в една стая и почна да го разпитва. От време на време из стаята глухо отекваха жестоки удари, следвани от отчаяни викове. Под прозорците на двореца се събра огромна любопитна тълпа, която слушаше настръхнала изтезанието на изменника.

В това време Спартин и Кампан се превиваха в беззвучен смях, сипваха си по чашка родоско вино, играеха на зарове и се ослушваха в ропота на тълпите по улицата. Когато яростната глъчка позатихваше,

Спартин удряше с всичка сила по възглавниците на миндерите, събаряше по земята каквото му падне подръка, викаше и ругаеше, а Кампан надаваше болезнени писъци и стенания. След това си наливаха нова чашка вино и се чукаха за здравето на кир Ватаци.

Най-сетне Спартин заведе провинения патриций при деспота. Падна на колене пред господаря си и извика:

— Никога по-невинен човек не е бивал по-безсрамно наклеветяван, великий господарю! Кампан е без всякакъв грях. Завистници са сторили това нечестиво дело. Кълна се в главата си, че Кампан е толкова невинен, колкото и аз... А пък ти знаеш, че няма човек на света, който да ти е по-предан от мене...

Отегчен от цялата тази случка, Димитри прие с доволство щастливото разрешение. Прегърна другаря си Кампан и щедро го награди за изживените обиди, а верния Мануил Кортаци накара да го ослепят.

След няколко дни съзаклятниците се събраха на тайна среща.

— Имам нещо важно да ви съобщя... — заяви Кампан. — Тук е пристигнала българската царица Ирина... За какво добро е дошла, не знам, ама тя е хитра и умна жена. Това, което лекомисленият Димитри не можа да долови, няма да избегне от очите ѝ. Трябва да се побърза...

През нощта издайна ръка отвори крепостните порти и войските на Ватаци нахлуха в Тесалоника. Изплашен и треперящ, деспотът се затвори в непристъпната си твърдина. Защото знаеше, че Ватаци няма да има милост към него. Ала невярна ръка предаде и това последно убежище във властта на никейците.

Когато кир Ватаци пристъпи прага на калето, пред нозете му падна на колене стройна жена с ненаказана хубост. Тя издигна към него обляното си в сълзи бяло лице, простря нежни ръце, позова милост и пощада.

— Прости на неразумната младост... — изхълца красавицата — той е още невръстен младеж и не е знаел какво върши... Ако искаш да го накажеш, поне не му отнемай зрението...

Ватаци позна изумен в лицето на коленичилата жена българската царица.

С рицарска учтивост той ѝ помогна да стане и я обсипа с почести.

Неразумния младеж изпрати на заточение в Азия, в замъка Ленциана. А в Тесалоника остави великия domestik Андроник Палеолог като свой наместник.

Тъй Ирина спаси брата си, след като не съумя да заварди собствената си държава.

Бяха много хора. Ядяха, пиеха, играеха на зар. Потънали в здрача на някаква обширна стая. Изведнъж някаква врата се полуотвори. Връз светлата ивица, която се образува между вратата и стената, застана стройна женска осанка. Сякаш диреше с жадно любопитство някого. Добрил изтърва заровете, чашата му се търкулна на земята.

Януда...

Тя беше... Затаи дъх, сякаш да не изплаши чудното видение. Ала изведнъж младата жена го позна, спуска се с бързи стъпки към него, бързо се наведе, обви с десница шията му. Горещ, уханен дъх опари лицето му. Протегна ръце, за да я задържи вече завинаги при себе си. Ала край него нямаше никой...

Горчива болка го прониза. Сепна се, отвори очи.

През отвора на малкото прозорче се промъкваше кротката светлина на сияйното небе. Сън и действителност се смесиха. Добрил отново простря ръце в неугасим копнеж, в неизбледнял порив към тая, която живееше победно в сънищата му. Дори и тогава, когато смяташе, че вече наистина я бе забравил, Януда неизменно се връщаше в спомена му от някое случайно споменато име, от някоя бегла прилика. Тържествуваща, несломима.

Той се залута от стена до стена в звездната мрачевина, с пламтящо чело, с трескави длани. Докога, цял живот ли щеше да чезне по една сянка?... Януда бе вече мъртва за него. Всичко ги бе разделило. И все пак времето, разстоянието бяха нищо. Сякаш я бе срещнал на празника в Света гора. Сякаш вчера още бе усетил как веселият ѝ смях радостно вълнува кръвта му...

Майсторът не знаеше, че копнежът му е вечен и безличен. Понякога случайно приема едно име, един образ, после ги сменя с други, винаги незадоволен, винаги дирещ. От невръстно дете до белите коси на стареца човекът копнее. За свобода, за власт, за любов, за злато, за слава, за безсмъртие, за просветление... Винаги, до последния въздух.

Ако затворът бе непоносима клетка за всяко същество, от лъва до славея, тъмницата бе за художника по-омразна от покоя на гроба. Защото цялото му тяло жадуваше за свобода, за простори, за слънчеви равнини и горещи багри, за миризмата на варта и боите, за песента на птиците в свежите утрини и за огромните пъстри пожари на залеза...

Той бе художник, той дишаше и се хранеше с красотата на света, а тя му бе отнета...

До разсвет Добрил се блъска като морна птица в тясната си клетка, докато най-сетне умората и отчаянието го хвърлиха в тежка дрямка върху коравото му ложе. Той не чу дори когато желязната верига на вратата изскърца и тежки стъпки спряха до прага му. Грубият глас на пазача отговаряше, смекчен от странно страхопочитание, на нечии въпроси. Ключалката щракна, борини трепнаха с жълти пламъци в преддверието.

Добрил отвори очи. На прага, връз светлата ивица между стената и отворената врата, се открояваше стройна женска осанка. За да не наруши отново очарованието на съня, майсторът остана безмълвен и неподвижен, вцепенен в дълбоко вълнение. Всеки миг видението можеше да се стопи. Дъхът замръзна на устните му.

Януда се подвижи към него. Кимна с глава за поздрав. Големите ѝ очи гледаха с дълбоко съжаление към затворника. Но това не бяха очите на Януда. Художникът скочи, приглади с неволно движение на свян дългите си разрошени коси, отдръпна се към най-тъмния ъгъл, без да сваля очи от чудното явление.

— Аз съм Десислава, сестрата на батошовския велик боляр Петър.

Тя въздъхна, прихвана с палец верижката на мантията си, придърпа я напред и остана така, леко смутена и замислена, навела глава към лявото си рамо, сякаш не смееше да продължи словата си. Най-сетне каза бързо и тихо, като по заучен урок:

— Решихме да възобновим старата църква на калето в Батошово. Брат ми става севастократор и се местим да живеем в Търнов, а част от имота си край Горна Росита ще дадем в дар на новия манастир, който ще се строи там от патриарха.

Тя помълча още малко, още повече склони тясното си лице към лявото рамо и добави още по-тихо:

— Знаем, че си одарен шаръчия от училището на майстор Драган... Приемаш ли да станеш наш севастократорски художник? Ще бъдеш пуснат на свобода, ще живееш в Търнов, ще имаш добра плата...

Майстор Добрил я изгледа втренчено. Зелените му очи потъмняха.

Той сложи десница на гърдите си.

— Аз съм дворцовият художник на севастократор Калоян. Той ми е господар, нему служа аз. Започнаха ли да строят църквата на свети Пантелеймона в Бояна? Или друг майстор вече изписа стените ѝ?

— Църквата „Свети Пантелеймон“ още не е построена... — каза момата и черните ѝ очи живо заблестяха. Тихата ѝ свенливост внезапно изчезна. Тя вдигна гордо чело, по лицето ѝ се разля приятна усмивка, след това кимна с благоволение и приближи до него, пошъпна:

— Ти си благороден момък. Радвам се, че си верен на господаря си.

И добави съвсем ниско:

— Ти ще получиш свободата си.

След това внезапно се извърна и каза високо, за да я чуят стражите:

— Ще кажа на брата си, че отказваш да изпълниш молбата ми. Горко ти. Ще има още да гниеш в тая тъмница, щом не искаш да преклониш чело пред нашата велика самодържица. Калоян в Бояна не е вече севастократор, а брат ми Петър, който става зет на царицата. Питам те за последен път... Приемаш ли условията?

Майсторът се поклони. След това каза спокойно:

— Аз съм от хората на севастократор Калоян. Ръката ми не се продава за злато.

Десислава си тръгна с отмерени достойни стъпки. Не погледна нито веднъж назад.

* * *

Какво се бе случило? Мрачевината над света бавно се вдигаше и разпръскваше. Ярко слънце запламтя в гърдите на вдъхновения мъж.

Нова кръв се плисна в жилите му: жадна, млада. Видения го обградиха: огромни ангелски крила затрептяха в снежно сребристо сияние, меки багри преливаха в чудни съчетания, лютни тихо зазвучаха стройна песен. Добрил бе щастлив. Сякаш отново роден.

Той пак можеше да твори.

Друг живот закипя на Царевец и Трапезица. Пир след пир, прием след прием се заредиха в пъстра превара. Шивачи, обущари, кожари и златари не смогваха да изпълнят поръчките на болярките и имотните госпожи. А най-знатните си купуваха рядка стока от големите панаири в Солун, Одрин, Средец и Борци от керваните на ломбарди, евреи и дубровчани: златен брокат от Кюрдистан, сирийски пурпур, сърмени конци от Тоскана, скъпи кожи от Русия, свилени платове от Венеция.

Старите болярски домове на Трапезица се рушеха и на тяхно място се издигаха гъсто един до друг нови великолепни палати, с мраморни чардаци, стълби и тавани от изкусно изрязано скъпоценно дърво, с частни семейни параклиси, с тесни дворчета, из които се плискаха водите на мраморни водоскоци. Обзети от благочестиво усърдие, боляри и болярки помагаха при строежа на църквите, носеха греди и камъни, бъркаха хоросана, мажеха стените. Работата почваше и свършваше с набожни песни. Мнозина кающи се работеха и нощем, при светлината на борините, за да бъдат по-скоро опростени греховете им.

Цял ден до късна полунощ тесните улички на Трапезица гъмжаха от знатни гости, които пристигаха или заминаваха за далечните си имения, кочии гръмко трополяха по каменната настилка, камбаните на параклисите звъняха за утрин на или вечерня. Когато имаше тържество някакво на Царевец, тогава сякаш треска залюляваше всички болярски домове. Три дни напред се вадеха скъпите одежди от шарени ракли и се разстилаха да се проветрят. По ръкавите се вшиваше нов бисер или изумруд. Далматиките на бабите се прекрояваха за внучките.

А когато се разгласи, че на „Свети Иван брулло“ ще се отпразнуват двата царски годежа, търговци и керванджии направиха цели състояния, толкова много поръчки получиха за свила и аксамити, за скъпи кожи и безценни камъни, за прозирни була и редки благоухания.

На Свети Иван Кръстител, когато се брулят орехите, тогава щяха да сгодят двете дъщери, които великият цар Йоан Асен бе имал от хубавата Ирина. Севастократор Петър ставаше жених на Анна, а великият боляр Михаил несебърски вземаше Мария. Тъй Ирина си осигуряваше двама от най-богатите и влиятелни български велможи, като крепители на нейната власт. А тя чувствуваше вече нужда от по-яка подкрепа. Един по един забягваха недоволници към земите на Калояна. Защото в Боянската крепост младият севастократор бе обявил Средецка област за независима и отцепена от Търновското царство. Обиден от отнемането на севастократорското му достойнство, братанецът на Асена II гордо бе отхвърлил властта на Ирина и сина ѝ.

И сега Бояна се бе превърнала на средище, което неотразимо примамаваше всички оскърбени, всички недоволни, приютяваше бегълците, закриляше преследваните.

* * *

Многоочакваният ден дойде по-бързо, отколкото някои се надяваха. А имаше толкова неизпълнени поръчки, очакваха се толкова много кевани от Драч и Дубровник, от Солун и Одрин.

Десислава редеше замислена косите си, без да бърза, с бавни движения, следейки някаква своя вътрешна мисъл, която нямаше нищо общо с предстоящото тържество. Откак бе отказала да приеме сватовете на един от най-знатните хърватски велможи от рода на Качичите, тя бе изпаднала в немилост пред брата си, който и без това имаше достатъчно причини да бъде недоволен от нея. Едно след друго тя отказваше да приеме предложенията за женитба на най-знатните момци в България, Сърбия, Хърватско, Епир и Никея. Какво чакаше? От камък ли бе сърцето ѝ? Какво се криеше зад това винаги тихо и спокойно чело? Нима все още мислеше за първата си обич, за оня богоненавистник Калоян?

Новият севастократор надникна зад една завеса и каза бързо:

— Надявам се, че няма да ме караш да чакам... Знаеш, че трябва да бъдем там точно в уреченото време...

Ясно личеше неспокойствието и вълнението на младия годеник. Ала не беше любовна тревогата, която караше лицето му ту да пламва,

ту да губи цвят... Младата невеста, която нямаше още осем години, не вълнуваше кръвта му с копнежа на страстта и обожанието. За него тя бе само средство да стане царски зет и севастократор. Безименна грижа гризеше сърцето му със заплахата на незнайното. Как щеше Калоян да отвърне на предизвикателството? Нямаше ли да се намеси в последния миг и да разстрои по някакъв начин уговореното? И без това вече премного недоволници се бяха събрали край него в Бояна, готови всеки миг да дигнат бунт против царицата или може би да сторят нещо по-лошо.

Той се отдръпна и видя, че прислужницата на Десислава води подире си някакъв сляп певец.

— Време ли е сега да се слушат песни! — извика гневно той. — Току-виж, сте се забавили с обличането и гизденето... Други път!

Ала прислужницата се поклони и пошъпна:

— От много дни виждам колко тъжна и замислена е нашата болярка... Нека, дордето ѝ нагласим косите, този странник певец я развесели с някоя нова песен, та да не изглежда все тъй мрачна на пиршеството...

Певецът се нагласи в един ъгъл, взе гуслата си и запя.

Чудни думи редеше слепецът. Сякаш съдържаха властна магия. Замисленото лице на Десислава се оживи. Очите ѝ се изпълниха с тиха светлина. Тя се заслушваше в песента и скрита усмивка избистряше горчиво навъсеното ѝ чело.

Момите, които гиздеха господарката си, също слушаха, ала не можеха да доловят нищо извънредно, захласнати в премяната на младата мома. Само Десислава разбираше тайния смисъл на думите, които стопяваха мъката на сърцето ѝ.

*Млада гора зеленее,
мое сърце все чернее...
За една мома от селото
все флорини по челото...
Защо мене не ме взема?
Ой ти лудо, лудо младо.
Майка имам, не ме дава...
Братя имам, не ме дават...*

Десислава дигна ръчното огледало, за да закрие зачервеното си, щастливо лице. Подреди жълтиците на челото си, бисерните си гerdани, направи знак на момите да излязат и пошъпна на старата си прислужница:

— Пази на вратата!

След това с бързи стъпки приближи до божека и каза едва чуто:

— Отдавна те чакам... Още преди два месеца Калоян ми писа, че ще те проводи. Каква вест ми носиш?

Безжизнените очи на певица странник се втренчиха в нея, тъга трепна в замисления им взор:

— Лоши вести, велика госпожо... Моят висок господар, севастократор Калоян, проводи пратеници до твоя брат господин Петър, за да те поиска за невеста.

— А аз да не знам нищо! — извика Десислава. — Никой дума да не ми каже! — тя притисна ръце до гърдите си в безмерно възмущение, добави: — И какво? Какъв ответ е дал брат ми?

— Високият господин Петър отговорил, че би дал на драго сърце сестра си на благородния господар на Бояна, ала младата мома била вече сгодена за знатен тугински княз.

Десислава го изгледа поразена. Не можеше да повярва. Каква дръзка лъжа! И без да я попита дори... Изведнъж тя потръпна. А може би Калоян бе повярвал? Колко ли страшна е била мъката му? Тя бързо грабна ръката на певица.

— А той повярва ли? Кажи по-скоро, човече божи!

— Нима не е вярно? — възкликна радостно пратеникът. — О! Отначало севастократорът бе съвсем като безумен... После почна да се съмнява. Сякаш все му се струваше, че има измама някаква... Затова ме проводи... Значи, не е вярно...

Старата бързо подаде глава иззад вратата:

— Петър!

Веднага момата изтича до раклата си, почна да дипли наметката връз дясното си рамо. Прислужницата ѝ помагаше.

Певицът дръпна лъка и запя:

*Вила мома три зелени венци,
първи вила от зелени здравец,*

втори вила от бяла пшеница...

— Кочията чака... — каза нетърпеливо новият севастократор и хвърли недоверчив поглед към певица божек. След това учудено изгледа разведреното лице на сестра си. Челото му леко се помрачи. Неясна мисъл го загриза. Той приближи към странника:

— Откъде си, добрий човече?

Просякът полека стана, поклони се дълбоко.

— От Долня земя, господство ти...

Петър му хвърли една сребърна аспра.

— Благодаря ти. Отдавна не бях виждал сестра си тъй развеселена. Идвай и други път... — След това се обърна към старата: — Напълнете му торбата с млади орехи и му дайте от червеното грозде. Днес е денят на Светаго Ивана...

— Като ми се случи път насам, пак ще наобиколя, господство ти. Аз странствувам из всички предели на царството...

Севастократор Петър се замисли. След това попита:

— Минавал ли си през земите на Калояна? Александровия син...

— Наскоро ходих в Средец града...

— Е? Какво ново се чува там? Какво се разправя по стъгдите? Събират ли се размирници против царството?

Певицът се усмихна:

— Други грижи има сега господин Калоян... Ще се жени.

Петър хвърли бърз взор към сестра си, леко побледня.

— Какво думаш? За коя?

— Не знам... Приказки си хортуват людете... Май за сестрата на скопския Костадин...

Злорадо доволство се разля по лицето на севастократора, той погледна тържествуващо Десислава и потри ръце:

— Добра вест ми носиш, човече... На ти една жълтица. И повече заслужаваш. Намини пак край Калояновите предели и ела ми разправи какво се чува...

Когато се извърна още веднъж да види какво впечатление са направили тия думи на сестра му, той остана поразен.

Младата мома го гледаше с надменно презрителна усмивка, очите ѝ сияеха щастливи, огромни, прекрасни, като ярки звезди.

Ноздрите ѝ, меките ѝ червени устни трепкаха в зле сдържано негодувание. Тя извърна гръб.

Долу хор от млади мъжки гласове запя песни в чест на царствения годеник, в прозорците на палата се отразиха огньовете на много веещи се борини, коне затрополиха по плочите, многобройни стъпки отекнаха по мраморните стълби. Годешарите идеха да вземат годеника.

* * *

В това време нови четирима бегълци напуснаха Търновското царство, дирейки спасение в Боянските предели: гончията Райчин, държавният златар Божил, търговецът на оръжия Силян и войводата Желязко.

И на четиримата джобове бяха пълни със златни и сребърни аспри.

Съкровищницата на Ирина щедро обдаряваше.

* * *

Двама снажни мъже дебнеха скрити в храстите, които обграждаха друма към южната градска порта на Търнов. От време на време те нетърпеливо поглеждаха дали пристига очакваният пътник, след това почваха тихо да си шъпнат:

— Не стига, дето всеки ден претърсват всички гончии и четат писмата им, а сега ни карат вече и да вардиме всеки по-съмнителен човек, който пристига в града... — каза първият.

— Мълчи... — отвърна вторият — струва ми се, че нашият човек се зададе.

Двамата се снишиха, полазиха по корем между високите треви, които растяха пред храстите, и зашъпнаха:

— Виж как се оглежда на всички страни...

— Не му е чист косъмът... Внимавай... Щом стигне до трите тополи, ще изскочим...

Когато видя пред себе си двамата въоръжени мъже да вдигат мечове и да го заплашват, търговецът на сол изпусна юздите на коня си и хвърли изплашено взор към товарния кон, който припкахе отстрани отрупан с чували, вмъкнати в мрежи, изплетени от въжета. Преоблечени крадци ли го спираха?

— Носиш ли у себе си някакво писмо?

— Не... Нищо не нося...

— Ами ако те претърсим и намерим?

Търговецът изтръпна, спомни си, че преди да тръгне, в последния миг сестра му бе втикнала в джоба на късата му горна дреха писмо до годеника си, който служеше в царевецките стрелци.

— Нося, нося... Ще ви го дам.

Почна да дири, ала не можа да го намери. Побледня още повече. Къде ли го беше загубил? Едра пот изби по челото му. Двата войскари го гледаха с явно недоверие и заплаха. Най-сетне той отдъхна. Намери писмото в пояса си. Засмя се, свали гуглата, изтри потта си.

Въоръжените мъже дълго четеха и препрочитаха писмото, ала не намериха в него това, което диреха. Дигнаха недоволно рамене, върнаха свитъка на търговеца.

— Върви с бога... И ако кажеш някому думица за това, което ти се случи, утре ще се търкаляш в Етъра.

Пътникът въздъхна облекчено, шибна двата коня с камшик и побърза да се отдалечи от тая неприятна и чудновата среща. Двата отново търпеливо залегнаха край друма. Наскоро вниманието им се привлече от една дружина весели моми, които отиваха да жънат в околността, после спряха взора си на един стар монах, пилигрим, на двама железари; на всички задаваха все същия въпрос и по начина на отговарянето, по смущението или дързостта познаваха с кого си имат работа. Понякога по-съмнителните биваха помолвани да си свалят горните дрехи, разглеждаха ги грижливо, претърсваха ги. Само жените не закачаха. Те сами, изплашени, бързаха да предадат всичко, което носят.

По друма се зададе двуколка, карана от дребно старче, с дълга бяла брада. В колата смирено седеше млада мома, скръстила ръце на скута си, с болезнено изражение на лицето. Двата мъже приближиха. Попитаха. Старчето поклати глава.

— Нищо не носим... Водя дъщеря си на врач в Търновград... Болна е...

Момата сгърчи устни в скрита болка, климна чело, тихо изохка. Един от двамата въоръжени мъже, по-наблюдателен, забеляза, че колата е правила доста дълъг път, покрита с прах, със стара засъхнала кал.

— Нека девойката прощава... Ама да слезе за малко...

— Ох, само ни бавите, оставете ни на мира, божи люде... Ала като сте рекли, да слезем, защо да не слезем... — почна да се оплаква старчето и отиде да помогне на дъщеря си.

Очите на внимателно наблюдаващия мъж успяха да забележат нещо чудно. Когато момата простря крак, за да стъпи върху ока на колата, за миг полата се закачи за ритлата. Показа се едро стъпало, обуто в ботуш от кафява кожа. Още по-внимателно се взря мъжът в лицето на девойката. Над горната ѝ устна светлееше доста гъст рус мъх. Долната част на лицето ѝ бе обвито в небесно було.

С бързо и внезапно движение въоръженият мъж дръпна булото на момата, разкъса яката на шията ѝ, къси руси коси обкръжаваха челото ѝ, загорялата кожа на врата бе кожа на мъж, който е работил разгърден под слънчевия пек.

Девойката разтърси яки плещи, измъкна от колана си остра кама, почна да се брани. В борбата дрехите ѝ се раздърпаха и под тях се появи войкарска туника от целено сукно с три ивици червен ширит по края.

— От средецката конница си ти, момко! — извика тържествуващо един от людете на севастократор Петър. — Пипнахме ли те най-сетне!

Натовариха го овързан, с кърпа в устата, на двуколката, като го позакриха със сламата, върху която бе седнал. В една от тъмниците на Царевец го разпитаха и претърсиха най-внимателно, ала нищо не намериха, подложиха го на изтезания, но нито думица не можаха да изтръгнат от устата му. Най-сетне, когато се отчаяха, че ще открият нещо, почнаха за последен път да претърсват дрехите му. Един от тъмничарите дълго опипва с пръсти всеки ръб на туниката, докато почна да върши безсмислени неща, да разпорва ширитите ѝ. Под третия ширит намериха свита на безброй гънчици, тънка, прозирна ивица ленено платно.

Цялото бе изписано със ситни буквички.

* * *

Църквата „Свети Спас“ би за отпуск. Пъстри потоци млади моми и жени почнаха да излизат, разговаряйки за децата си и прислугата, за новите промени в носията, за последните годежи и сватби. Поканените на закуска при царицата отидоха към палата, останалите се отправиха към домовете си.

На трапезата имаше нова изненада. Ястията бяха сложени върху панички от препечено тесто, които накрая се изяждаха заедно с поднесеното: пилешко крило, хайвер, каша от масло и ситни маслини, разбит оцветен каймак...

Спретнато облечени юноши прибираха употребените съдове, сипваха вино и медовина в позлатени кани, изнасяха и внасяха гозбите. Породисти хъртове се разхождаха около масата и чакаха да получат някой лаком залък.

В разговора се примесваха весели шеги и глуми, угодливи забележки или пиперливи интриги. Ирина слушаше със сдържано благоволение, като се усмихваше от време на време. Често очите ѝ се спираха с изпитателно внимание върху Десислава, която забравяше да си вземе от малтийските смокини и сушеното грозде, от дюленото пелте и бадемовото мляко, замислена, отсъстваща, с горчиво свити устни, привидно заслушана в шумната глъчка на жените:

— Крънската болярка работила вземо през Русалската неделя. Ще я сбъхтят русалките!...

— Марковица си купила от дубровнишки търговци все чаши с капаци!

— Защо? Защо?

— За да не влизат гадини вътре, че къщата им гъмжи!

Общ глъч се издигаше в дружно кикотене.

— Димитровица да не посяга толкова към никополската моруна и белия мъж, че да не става нужда после десет души да ѝ помагат да си стяга коланчето...

След закуската жените се вдигнаха от трапезата и отидоха в стаята за предене. Някои от момците ги придружиха, за да им помагат

да навиват преждата, да им разправят весели неща, да ги улесняват в украсяването на събитията с разни измислици или да подсолват интрижките...

— Никейската Елена родила пак момиче... Шесто вече поред... Ирина Ласкарис даде на Ватаци поне един син. Макар и болнав, Теодор все пак е мъдър момък. Но жена му Елена не може и толкова да стори. Никейя остава без наследник...

Царица Ирина злорадно и самодоволно изду надменни устни в неприятна усмивка. Десислава отпусна къделята, която стискаше между коленете си, изгърва вретеното. Задиша тежко.

Как дръзваха тия жени да говорят така за Асеновата дъщеря? Нима угодничеството им към Ирина ги бе накарало да паднат тъй долу?

(Липсва текст в изданието.)

закрепено със златна карфица бяло щраусово перо. Копринена мантия слизаше от раменете му до земята. На бледите му устни играеше зъл присмех. Той впи взор в посърналото лице на сестра си и тих кикот се изтръгна от устата му. Жените скочиха и сториха дълбоки поклони, следвани от мъжете, които опъваха снага в смразена почтителност. Петър повика сестра си с леко кимване. В съседната стая се разви бърз разговор:

— Няма ли да престанеш да мислиш за твоя Калоян?

Десислава пламна. Огън избухна в кротките ѝ очи.

За да защити любовта си, свенливата мома се превърна на тигрица.

— Никога няма да престана да мисля за севастократор Калояна. До края на дните си...

— Тогава ще идеш в манастир. Ала никога няма да позволя да станеш жена на най-големия ми враг...

— Добре. В манастир... — благите ѝ очи пламнаха в буйна решителност.

Твърдостта и смелостта на крехката девойка сепнаха брат ѝ. Той я изгледа поразен, сякаш за пръв път я виждаше. След това приближи до нея, стисна силно китката на ръката ѝ, пошепна през зъби:

— Още утре ще бъде обявен годежът ти със захълмския жупан...

Отвращение и гняв се изписаха по лицето на момата. Тя дръпна силно ръката си и отстъпи към вратата.

— Никога. Аз ще бъда съпруга на Калояна или ще ме намерите на дъното на Етъра.

Гняв изкриви устата на севастократора.

— Не знаеш ли, че Владислав и Белослава кроят непрестанно заговори, за да отмъстят за Калимана... А захълмският жупан ни обеща съюз и бранна помощ против сърбите...

— Белослава в Сърбия и Елена в Никея имат право да искат мъст за братчето си. И народът е с тях. Ирина трябва да се махне... Защото ще опропасти страната...

Глух смях разкъса гърдите на Петра.

— Ти не знаеш какво брътвиш, несвятна! Или може би се надяваш да седнеш някога на търновския престол заедно с твоя Калоян... Ех да... След Михаила негов е редът... Ха-ха-ха... Но може би да дойде някога ред и на брат ти Петър, нали е Асенов зет? Или ти не мислиш за него? Умът ти не се отделя от оня упорит боянчанин...

Той побледня, задъхан в безумна ярост:

— Добре. Знам, че тлъстият жупан, с надупчено от шарка лице, не ти харесва. Тогава ще дам утвърдителен отговор на рагузанеца. Комес Андрея де Ауру е по-голям хубавец от твоя севастократор, макар че имам по-малка вяра в неговата помощ против Урош и Владислава. Свършено. Ни дума повече. Годержът е обявен. Жената е като върба. Гдето я посадиш, там никне. А друг път, когато Калоян ти праща любезни послания, да не ги зашива в туниките на своите пратеници.

Той високо се изсмя и тръгна с бързи стъпки.

Десислава отвори широко очи, поиска да попита, да се спусне подир брата си, да падне на колене пред него, да помоли за милост и пощада, ала гордостта и я възпря. Петър нямаше нищо да каже.

Тя бе получила писмо от Калояна и не знаеше какво ѝ известява.

Влагата в тъмницата разяждаше бавно крехкото здраве на художника. Остра кашлица него оставяше нощем да спи, мъчеше го и го душеше като зла морã чак до разсвет. Когато пропееха първи петли, той отпущаше морното си трескаво тяло в тежка дрямка, разкъсвана от сънища и видения, които той смесваше в пъстра игра между сън и действителност. Горещата му длан чертаеше в полумрака огромни, могъщи образи, през полуотворените му очи сияеха чудни светлини: сини светкавици, зелени звезди; плахи сенки никнеха из мрака на стените, оживяваха: светци в ковани жълти ризници, с лилави туники и червени хламиди, светици в малинови наметала, със златни диадеми и прозирни була... А най-често, над всички други, сияеше образът на Христа Вседържателя, комуто Добрил непрестанно отправяше дълбоки искрени молитви.

Понякога молитвата му ставаше тъй гореща и сърдечна, че му се струваше как Исус го гледа с дълбок и благ взор, кимайки му благоволително. И тия големи, проникващи до глъбините на душата очи го преследваха после цял ден, когато не знаеше навън съмва ли, или мръква, отпуснат в полусън на коравото си ложе. Напоследък той страдаше, преследван от нов, упорит образ, който искаше да се въплъти в магията на багрите, светлините и полусенките. Лицето на Богородица: наведено встрани, замислено и скръбно или с вдигнати нагоре очи, окъпани в пламенни сълзи, с жигосано от безмерна скръб чело...

Често образът на светата майка взимаше подобие на тънките Десиславини черти: малката, пурпурна уста, изящно извита в лъкообразен вид, тихите големи и кротки очи, правите, сякаш изписани вежди, тясното лице, бледо румено, с отсенък на слонова кост...

И майсторът не знаеше къде свършва преклонението пред безпорочната дева и къде почва новото чувство, което властно

разцъфтяваше в сърцето му и отново изпълваше живота му с блянове и видения.

Навън силен вятър се блъскаше в яките бойници и проточено и дълго виеше в мрачевината, като гладен вълк.

Добрил лежеше на одъра си, извърнат по очи, за да може да диша по-добре, с пламнало чело, разкъсан от хиляди образи, които безредно нахлуваха в него и диреха сътворение. Той ясно виждаше през затворените си клепки високите вълни на бурно, стихийно развълнувано море. Връз тях се носи кораб с наведена мачта, по която се издуват разгънати от силен вятър платна. Светкавиците се оглеждат в желязото на щитовете, които са окачени връз високата кормилна част. Из мрачевината на стихииите изплува бледа сянка, върви по страхотните талази, приближава с издигната за благослов ръка: свети Никола закриля и спасява загиващите... Над бучащите води се спуща като стрела бяла птица. Ала не, това не е чайка. Това е светъл гълъб, който блести като ясно сребро. Около главата му сияе бяла нимба... Той слиза над главите на апостолите, из крилете му излизат ослепителни лъчи, които завършват накрая с тъмночервени пламъци. Апостолите гъсто се тълпят един до други, облечени в сини, бели, жълти и малинови хитони. Светлата птица се превръща в бял кръст, който стои над главата на Христа, по средата на нимбата, около челото му. Исус седи върху червен одър, в лявата си ръка държи свитък, с дясната сочи Юда, който потапя хляб в солницата. Всички апостоли имат нимби, само Юда няма. Връз коленете им е прострян дълъг, общ бял месал с черни ивици по края. Върху масата е сложена проста храна: хляб, ряпа, чесън... Христос е седнал в началото на полукръглата трапеза и всички ученици следват вляво от него, чак до десния край, където е апостол Петър...

Картината изпъква тъй ясно, синият химатий на Исуса блести като утринно небе, лицата на апостолите оживяват, лица на млади, на стари, на средна възраст мъже... Някои от тях гледат Христа със замислен и тъжен взор, а други втренчено и изпитателно впиват очи в предателя Юда... Добрил вдига чело, изстенва дълбоко, скача и сяда на одъра. Стиска чело в ръцете си. Да имаше бои и четки, да задържи, да сътвори това, което тъй ясно бе видял във въображението си...

Той пада на колене. Издига ръце. И отново с безмълвен зов проси милост и закрила... Христос вседържител ще простре десница над

него... И художникът се заклева, че ако някога бъде свободен и севастократор Калоян удържи обещанието си, той ще изпише връз кубето на Боянската църква образа на Исуса, тъй както сега го вижда в треската на молитвата, чезнещ като цветна мъгла във влажните изпарения на тъмницата: гъсти кафяви коси и раздвоена брада обкръжават продълговатото лице, чиито големи бадемовидни очи излъчват мощна и блага правдивост... Това е самият образ на божията милост и правда, която държи и управлява света... Добрил усеща как сърцето му бие в бурни, неравни скокове. Той вярва, че ще бъде спасен. Бледата, благославяща десница изниква все по-ясно сред убитите, тъмни багри: зелено, тъмносиньо.

Навън вятърът се смесва с плясъка на дъжда, който мие основите на крепостта. В килията е съвсем тъмно. На майстора му става страшно. Сякаш е сам в целия свят, откъснат от всички живи същества. Опитва се да запее нещо, ала не може. Той отива към тежката дъбова вратичка, удря с юмруци по нея, стене и крещи. Да чуе поне човешки глас, да зърне лъч от светлина. Струва му се, че е жив заровен в дълбока подземна гробница. От прозорчето почват да се стичат вадички вода, които бързо почват да мокрят краката му. Той отново ляга на одъра, разтърсен от кашлица, която пронизва с огнени мечове гърдите му.

Някаква ръка полека се допира до рамото му. Безшумно някой е отворил вратата и неусетно е приближил до него. Добрил трепва, с мъка смазва един безумен вик на устата си. Той протяга ръце, дири в мрачевината да познае кой стои пред него. Тих шъпот се свежда над ухото му:

— По-скоро... Подир мене... Ни дума...

Майсторът чувства край себе си някаква снажна осанка, която стъпва на пръсти. Двамата се промъкват през полуоткрехнатата врата. Борините на дългия тесен отвод са загасени. В мрачевината художникът забеляза, че едрата осанка е на някакъв плещест мъж, с дълго наметало и ниско спуснат шлем.

Стражите са изчезнали. Ала не. Там са. Само че спят дълбок сън, легнали накуп край хладните каменни стени. Мъртви ли са, спят ли, пияни ли са? Или се преструват, че не ги виждат, Добрил цял трепери от тревожна възбуда. Ала не смее да зададе нито един въпрос. Само върви край непознатия, който мълчаливо му бе подал една наметка и

шлем, подобни на неговите. В крепостното дворче няма жива душа. Поройният дъжд плющи със страшна сила по плочите. От време на време лилави светлини раздират небето и Добрил вижда под една стряха два коня. Малката порта безшумно се затваря подир двамата конници. В това време старата прислужница на Десислава за последен път прегръща и прекръства младата мома, загръща плътно наметката около стройния стан, спуща ниско качулката над челото ѝ. Подава ѝ с треперяща ръка канче светена вода.

— На, пий... Налях я зимъс от онова място на Етъра, където владиката хвърли кръста на Водокръщи... За крепкост и сполука...

Двете жени се ослушват и чакат изтръпнали да чуят условияния знак. Боляринът Стефан се бе заклел, че ще извърши успешно намисленото. В деня, когато неговите люде поемат караула на тъмницата, в която лежи верният майстор на Калояна — тримата щяха да избягат в Средец. Там, където се стичаше всичко недоволено, всичко преследвано от тиранията на Ирина и зетя ѝ Петър.

Десислава загаси вощениците една по една. Полуотвори прозорчето. Дъждът бе спрял. Два реда маргарит от наниза ѝ бяха купили свободата да премине незабелязано през крепостната порта. Верен страж щеше да свирне два пъти под прозорците, когато забележи, че край брега на Етъра малката дружина приближи със запалена борина.

След малко сред плътната тишина, в която се чуваше само плясъкът на придошлата река, тихо се чу два пъти да се изсвири. Десислава бързо прегърна за последен път вярната си прислужница, която след смъртта на родителите ѝ бе станала най-довереното лице, излезе в полутъмния трем, полека заслиза по мраморната стълба. Откачи веригите на портата, отмахна резето. Малките ѝ ръце с мъка държаха огромния ключ, който отдавна бе взела от джоба на брата си и който никой не можа да намери, колкото и да го дириха, та трябваше да дирят майстор чак откъде Щипонье, за да направи нов.

Момата полека отключи, застана за миг изтръпнала, със сърце, което биеше чак до гърлото. Дали наистина катепан Матея бе раздал бисерите ѝ на стражите, които щяха да дежурят тази нощ?

Тя откряна тежката врата. Плах вик замръзна в гърдите ѝ. Ледени струи я обляха. Отпусна ръце примряла, подпря се до стената.

Долу, на края на стълбите, стоеше севастократор Петър. Лицето му бе свито като на хищник, който се готви за опасен скок. Около него се тълпяха сенки с борини в ръка.

Десислава усети как силите ѝ се стопяват. Сви се на две, като подкосено цвете. Падна.

* * *

Двамата конници нетърпеливо се ослушват и заглеждат в тъмната грамада на градище Трапезица. Вече няколко пъти те палят и загасват борината според условеното. Най-сетне някакъв човек изниква в мрака, бързо приближава към тях. Почти залита, газейки в локвите, с разперени ръце и разрошени коси. Гласът му звучи глухо и сковано:

— Бягайте... Бягайте... Десислава е хваната... Бягайте по-скоро... Ще тръгнат и вас да дирят...

Един миг на колебание... Десислава... Как ще се яви великият болярин Стефан без нея пред севастократор Калояна... Ала няма време за губене.

Двата конника изчезват по посока към южната градска порта.

След малко в бойницата нахлуват въоръжени люде.

— Минаха ли преди малко оттука двама гончии на севастократора?

— Да. Пропуснахме ги, понеже казаха условната дума. Имали бърза поръчка да занесат вести в Дубровник.

— Безумци! Не познахте ли, че това не са гончиите на севастократор Петра? Това са били великият боляр Стефан и майстор Добрил...

Дъждът, който почва отново да вали, изтрива всяка следа по калните друмове. Сякаш двамата конници са потънали в земята. След три часа потерята, която бе изпроводена подире им, се върна обратно в царския град Търнов. Посърнали и грижовни.

Всесилният зет на царицата щеше жестоко да ги накаже.

Още двама бегълци бяха отишли да увеличат многобройната тълпа недоволници, които се стичаха от всички страни към

севастократорската твърдина в Бояна, към самостоятелната държавица на Калояна.

Севастократор Калоян се разхождаше с другарите си сред тихата нощна свежест. Зад тъмния рид откъм изток надничаше сиянието на изгряващия месец. Неподвижно се изрязваха високите тополи в моравата светлина на небето, сред което цяло ято дребни облаци бяха замръзнали, разперени като сребърни крилца. Разговорът им докосваше непрестанно събитията в Търновград и неуспехите на младия Михаил Асен и зетя му Петър.

За да се сдобие с народната обич, младият цар, който бе вече навършил пълнолетието си, бе започнал бран против сърбите в съюз с дубровнишкия комес и захълмския жупан. Ала още в началото на войната сърбите бяха побързали да се споразумеят с Дубровник и да му дадат всичко онова, което му бе обещано в съюзния договор с българите. Тогава, за да отклони вниманието от неуспеха си, Михаил бе почнал бран с венгрите, която нямаше нито смисъл, нито начало, нито край.

Народът глухо роптаеше, ала никой не дръзваше да изяви гласно недоволството си. Комуто не бе мил животът и имотът, можеше да отвори уста за укор или възмущение. Затова повече отвсякога в пределите на Калояновата власт се тълпяха все по-нови дружини бежанци от Ирининото царство.

Така Търновград и Средец израстваха като два мощни, непримирими смъртни врага, които тайно се дебнеха, чакайки мига на неизбежното стълкновение.

Калоян се облегна на едно старо орехово дърво, другарите му насядаха около него край поточето, което течеше надолу в неспирен ромон. Великият боляр Константин Тихов се изтегна с целия си едър ръст на тревата, кръстоса ръце под тила си и се загледа в светложълтия месец, който висеше сред прозрачна синева над манастира Света Богородица Витошка.

— Така не може повече. Този безумен младеж ще изгуби великото наследство на баща си... Трябва вече да се предприеме

нещо... — и той отправи изпитателен поглед към севастократора.

Калоян проследи замислено бързия бяг на една едра звезда, която пресече тъмната синева, и наведе грижовно чело.

Да. Трябваше. Твърде тежко бреме бе сложила съдбата връз плещите му. Той чувствуваше, че трябва да стори нещо, ала не знаеше точно какво. Споменът за Калимана гореше сърцето му. Невинната кръв трябваше да бъде отмъстена. Колко бе тежко да обичаш, да съзерцаваш звездите, да беседваш с мъдреци, да бленуваш за по-добри дни, които заслужава светът, и да знаеш, че трябва с желязо в ръка да изпълниш завета на баща си. Да мразиш тогава, когато сърцето ти е препълнено с любов. Смъртно да мразиш, когато християнска милост те пронизва е желание да простиш.

Той поглади припряно дългата си черна брада, въздъхна, затвори очи. Гласът на любимия му приятел отново го докосна като острие от меч.

— В Търнов болярите са готови на всичко. Само да им подадем ръка. С общи усилия ще можем да свалим Ирина. И оня мазен угодник Петър. Защото Михаил е и куче, и човек, ала ония двамата управляват зад гърба на неопитния младеж и вършат всички бели.

Константин Тих скочи, приближи към Калояна. Разтърси едри плещи в нескрито възмущение, сви гъсти вежди.

— Мълчиш? Знаем. Ти все смяташ с добро да се разбереш с Петра. Но аз ти казвам и повтарям. Никога Петър няма да ти даде сестра си. Защото ще трябва да се вдигне въпрос за незаконно присвоеното му звание севастократор. А той за това живее. Севастократор!

Тих плю на земята.

— Севастократор има само един. И това е синът на севастократор Александър. И понеже Михаил няма брат, затова ти, братовчедът му, ще носи това достойнство.

Калоян отвори очи. Светлината на месеца правеше лицето му още по-бледо, изпъкващо сред гъстите тъмни коси.

— Не ме разбираш, Костадине... Тук не се касае за Десислава. Аз все още се надявам, че Михаил ще успее да вземе властта само в своите ръце и ще поведе страната към благополучие...

— Само че без ония двамата зад гърба си...

Константин изведнъж сниши глас, добави:

— А Калиман?

Севастократорът се залюля, улучен право в сърцето. Той си спомни последните думи на баща си:

Помни Калимана!

Той помнеше. Винаги пред очите му израстваше онова бледо юношеско чело, обсипано със златните сенки на вощениците. Оная невинна усмивка връз студените устни. Мъст, мъст за бедния младеж викаше всяка частица от тялото му. А християнското му сърце се ломеше в непосилната борба между прошката и омразата. Но Ирина и синът ѝ трябваше да изкупят греха си.

Често в безсънни нощи, когато копнежът по Десислава, която бе затворена в далечен крайморски манастир, не оставяше покой да слезе над клепките му, той мислеше и премисляше тия неща, без да може да вземе окончателно решение. Наистина, Ирина бе виновна за смъртта на Калимана. Но Михаил не бе имал грях в грозното, кърваво дело. Тогава той бе невръстно дете. Ала нима заради невинния младеж трябваше да бъде опростена и майка му? А къде оставаше тогава християнската му милост? Но биваше ли да гледа равнодушно как се руши великото дело на чича му Йоан Асена в ръцете на бездарни приемници, на алчни боляри и коварни гъркини?

Майстор Добрил почувствува тревогата и болката на господаря си. Пожела да промени мъчителния разговор:

— Все не ми се вярва, че утре най-сетне почваме да градим новата църква. Всеки път, когато сме решавали да захванем строежа, все е ставала някоя беда...

— Всичко е готово... — каза великият боляр Стефан, като потри ръце. — Днес стоварихме и последната кола тухли. И камъните за първите редове са донесени. Дори сутринта майсторите почнаха да чукат тухли, за да ги смесят с варта. Такъв ще им бъде хоросанът...

— Почнах вече да губя търпение... — въздъхна Добрил и поправи двете къдрици на челото си. — Не мога да спя и да ям. Кога ще я завършат, кога ще я покрият, та да мога най-сетне и аз да почна моите стенописи. Понеже толкова пъти се отлага тази работа, почнах да не вярвам, че някога ще стане. Затова реших: щом видя утре, че почват да къртят стените на западната стена, за да съединят „Свети Никола“ с новата църква, чак тогава ще почна да приготвям варта за основната покривка на стенописа...

— Не е ли много рано още? — попита учудено войводата Желязко.

— Гасената вар за основна покривка трябва да отлежи най-малко шест месеца... — каза майсторът. — Само тогава тя не попива боите. Почвам още утре да цедя варта си... Поръчал съм си цедилка чак от Венеция... Високият господин Калоян ми е оставил на разположение толкова пари, от колкото бих имал нужда. Той не се скъпи да ми вземе и най-ценните вещества, само да стане всичко най-хубаво. Толкова голям покровител на шаръчийството е той...

— Много ме ласкаеш, Добриле... — отвърна кротко Калоян. — Това, което правя, е най-вероятно дълбоко себелюбие... Аз искам да имам най-хубавата придворна домашна църква в цялата страна... А понеже ще служи и като гробница на семейството ни, то ще се радвам на слава и подир смъртта си. Ето какви прости и груби чувства ме карат да бъда тъй щедър и милостив.

Всички се изсмяха. С недоверие и укор.

— Все такъв си е господин Калоян, скромнен и благороден... — каза тихо дедец Димитри, който бе близък съратник и приятел на севастократора. — И нашата община е благодарна към него. Макар че той е толкова предан син на православната църква, ала неговото покровителство към богомилите показва широтата на духа му.

— Доста, доста... — вдигна изплашено ръка Калоян. — Много ме превъзнесохте и аз твърде дълго си позволих да ви слушам. Сега ще трябва да постя две седмици за тоя грях... — Той тихо се засмя, поглади гъстата си черна брада. — Току-виж, че не ще мога да присъствувам на сватбения пир на Костадина...

Боляринът му се закани шеговито. Усмивка разпъна малката му уста, разкри честите му, лъскави бели зъби.

— Без тебе сватба не правя. Ала бих предпочел да чуя кога най-сетне ще доведеш своя невеста в Бояна... Да не останат само твоите кости да бъдат погребани в новата църква...

Изведнъж усмивката угасна сред кестенявата му, раздвоена брада.

Настана мъчително мълчание. Калоян дълбоко въздъхна. Майстор Добрил наведе замислено чело.

— Никоя жена на света не може да стане моя съпруга освен Десислава... — пошъпна тихо севастократорът и затвори очи.

Месецът се издигна високо над водопада. Мека светлина обля ридовете, горите излъхнаха влажни ухания, високите тополи леко поклащаха върховете си, тръпнейки с всичките си листа. Мълчанието се разля като широка, кротка вълна, която заличава и успокоява всичко.

— Все пак — настоя упорито Константин Тих, — не забравяй, не забравяй, че имаш дълг и към своя славен род. Цар Михаил, братовчед ти, няма наследници. И с тебе завършва мъжкото коляно на търновските венценосци. Не забравяй, че ти си последният Асеновец...

Калоян махна с ръка, отдалечи се с бавни стъпки, по посока на „Свети Никола“. Другарите му дълго останаха безмълвни и наскърбени. Не, никога той нямаше да забрави Десислава, която вехнеше в печал и копнеж сред самотата на строго варден манастир. Ала никога нямаше да поиска отново да поведе годечни преговори с Търновград, защото нарочно изпратени люде му бяха донесли предложението на брата ѝ Петър:

— Ще му дам сестра си, ако се откаже завинаги от правото си на наследство върху Асеновия престол, ако се откаже от самостоятелната си власт, ако преклони глава и се помири с Ирина...

Десислава бе залогът.

А в Бояна живееше законният наследник на престола, който трябваше да се увенчае с царския венец в случай, че Михаил Асен не се ожени или остане бездетен.

Великият боляр Стефан пошепна едва чуто:

— В Никея Йоан Ватаци бил на смъртно легло... Но той може спокойно да склопи очи. Най-сетне Елена роди наследник на сина му. След шест дъщери дойде и мъжка рожба. Кръстили го Йоан. На свекъра и на баща ѝ. А тук Асеновският род клони да изчезне... Какво ще стане, ако напръстна смърт постигне Михаила и Калояна? Зетъвете на Ирина ли ще управляват? Ето, чува се, че щели да женят Тамара за Михал Палеолог... Бързат да я дадат на чужденец, та да останат само Петър и Мицо да делят властта...

— Боже пази... — се прекръсти усърдно избягалият от Търнов богат търговец Силян.

— Властта е най-сладката отрова... — пошъпна замислен богомилът Димитри. — За нея людете жертвуват живот, чест, любов... Стават престъпници и убийци, отдават душата си на демона... Нали с

власт и слава помами изкусителят Христа в пустинята... Защото не намери по-върховна примамка...

От всички улички изникнаха потоци люде, които се стичаха към пазара с изопнати в злорада почуда лица, размахвайки ръце, препъвайки се от бързина. Ала проклетата птица не кацваше на едно място. Тъкмо да я улови някой, тя отново подхвъркваше и летеше над главите на смаяните люде. А щом кацнеше някъде, отваряше човка и започваше да бърби най-страхотни и безумни слова. Всички я слушаха настръхнали, опиянени, тържествуващи.

Това, което никой човек в Търнов не би посмял и пред най-близкия си да изрече, нарочно научената птица кряскаше пред лицето на всички сред безсилната ярост на стражите, които се мъчеха да я уловят. Кой бе дръзнал да говори пред хитрото и паметливо животно тия нечувани думи?

Папагалът спря връз стряхата на една оръжейница и пак почна да вика, на пресекнати, гърлени срички:

— Да си отиде Ерина! Смърт на Ерина! Кой отрови Калиман? Ерина!

Това, което стоеше в сърцето на всеки търновец, птицата изговаряше на всеослушание. Никой не дръзваше да се засмее или да възликува. Всеки таеше дълбоко доволството си и с високи викове разгонваше папагала, сякаш искаше да помага на стражите да го уловят, ала всъщност, за да спаси животното от неизбежна смърт. Най-сетне точно прицелена стрела се заби в гърдите на птицата и тя рухна на земята. Докато наоколо ѝ се сбираше огромна кряскаща и ръкомахаща тълпа, угодлив страж бързо се спусна към Царевец.

Ирина стоеше изправена като каменно изваяние до креслото си. Хубавото ѝ лице бе замръзнало в страшен гняв. Когато ѝ съобщиха, че птицата е убита, очите ѝ се оживиха за миг, след това тя вдигна ръка в хладно безразличие.

— Добре. Да се издири господарят на птицата и да се обеси на площада до утре по това време. За назидание на другите.

Ала когато изплашените от тежката задача стражи изчезнаха зад златотъканата завеса, жената изостави надменното вцепенение, което вардеше пред чуждите очи, и почна да кърши ръце в безмълвен яд. Огнена червенина обля бузите ѝ.

Какво искаха още от нея дебелоглавите инатливци? Вечно ли щяха да ронят сълзи за детето Калиман? Нима нейният син Михаил не бе вече израснал напет и буен момък, в разцвета на дарбите си, готов да даде всичко за доброто на родината си? Не бе ли и той син на Асена? Защо го ненавиждаха? Бъдещето бе пред него още. Бъдеще на слава и величие... Защо нямаха търпение, откъде тая непримирима омраза?

Тя знаеше. Всичко идваше от онова бунтовно гнездо. От Бояна. Оттам се разпръскаше отровата на потайните слова и обещания, които размиряваха народа. Защо трябваше Ирина да си отиде? Нима тя се месеше в работите на държавата? Не бе ли сложила за съуправител на неопитния още цар смелия и умен севастократор Петър? Кой можеше да знае, че тя управлява зад гърба на тия двама млади люде?

Защо всички стрели бяха отправени към нея, а не към царя и севастократора?

Те ненавиждаха гъркинята, дъщерята на кир Теодор Комнин. О! Ала и тя ги ненавиждаше тия злопаметни, непримирими, упорити варвари.

Ирина задиша тежко, сви пестници. Докато е жив севастократор Калоян в Бояна, дотогава българите нямаше да сведат чело пред сина ѝ, галени от някаква тайна, непрестанна, дръзка надежда.

Тя се засмя. Един повече, един по-малко. И без това безсънните ѝ нощи бяха изпълнени с трескави видения и зли прокоби. Един повече, един по-малко. И без това никой не можеше да възвърне покоя на сърцето ѝ.

В стаята безшумно се вмъкна епирска прислужница със запалена воценица в ръка и почна да пали свещниците. Царицата не я забеляза. Падна връз покрития с мечешки кожи миндер, закри лице. Да. Така беше. Те ще го помят да дойде в Търнов, ще му обещаят Десислава и той ще пристигне за сватбата. О! Тогава всичко ще бъде лесно. Защото досега нито веднъж, ни изпратена кама, ни поръчана отрова не бяха успели да стигнат до омразния севастократор. Верни ръце

препречваха пътя на желязото, опитваха храната, вардеха ден и нощ Александровия син.

Надеждата на българите... Последния Асеновец... Последната пречка между нея и пълната власт над търновския престол...

Ирина откри лице, отново се изсмя, още по-глухо и зловещо. Внезапно тя забеляза прислужницата си. Скочи като тигрица. Грабна свещника от ръката ѝ и почна да я удря с него.

— Махни се! Махни се! Загаси свещите! Рано е още да се пали! Обезумяла ли си?... Рано е, рано е...

Царицата се боеше от нощта. От самотата. Да би могло никога слънцето да не залязва. Никога да не паднат вечерните мрачини. Никога да не идва мигът, когато тя оставаше сама със себе си, със спомените си, с разкаянията и съжаленията си... Епиротчанката се сниши, стана със земята равна, загаси свещите и излезе тихо, като котка, навън. В стаята внезапно потъмня. Ирина сви вежди. Наистина бе мръкнало. Тъй скоро. Тя облегна лакти на прозореца. Загледа се през гъстата решетка в снега, който падаше бързо и полегато, засипвайки покриви и кули. Връз бойниците на Трапезица блюстителите се разхождаха, като ситни бели чертици. Реката се плискаше в крепостните стени, с глух, непрестанен шум. Тя потрепера, затвори прозорчето от едри зелени стъкла. Отиде към камината.

Трябваше да се направи нещо. Да се унищожи Калоян. Да се повдигне чувството на народа към сина ѝ. Трябваше някаква победа. Трябваше да се представи Михаил Асен пред очите на хората като несравним витяз. Ах, да можеше с победа над Никея, да се възвеличи пред народа си и да унищожи онзи омразен род на Ласкарисовците и Ватацесите, който бе причинил провалянето на брата ѝ Димитри. И тя не знаеше към кого изпитва по-силна омраза: дали към Боянския събирател на недоволници, или към Ватаци и сина му Теодор, а най-вече към Елена, които бяха отнели на бащиния ѝ род първенството в гръцката държава.

Сенките пропъльзяха, обточиха се до ъглите на стаята, в мрачевината жаравата на огнището заблестя алена, кървава.

Ирина стисна горещото си чело между длани. Бе тъй изморена, тъй жадуваше за покой и забрава. И тя погледна към леглото си. Ала то ѝ се стори като уред за безмилостно наказание. На него тя се въртеше в тежко безсъние, напразно зовейки благодатните мигове на отмората...

Но може би безсънието бе по-добро от съня. Защото в съня при нея идваха свободно и безнаказано страшните, безплътни сенки, които зовяха мъст и чезнеха в закана...

На прага застана някой. Царицата вдигна ядно чело. Кой смееше отново да я смуцава? В здрача различи севастократор Петра. Той държеше в ръката си разгънат лист.

— Има ли тука някой?

Изведнъж той забеляза царицата връз тъмните кожи, спусна се към нея:

— Ватаци починал! Най-сетне!

Тя извика радостно. Скочи с високо разперени ръце, грабна листа. Почна да крещи:

— Защо не е запалено? Къде е Евлогия? Защо не се грижи за свещите? Няма ли камшик за тия ленивци?

Безшумно се промъкнаха слуги, приведени, настръхнали. Свещниците трепнаха в едри, жълти пламъчета. Ирина бързо приближи листа до светлината. Зачете гласно:

— „Отчаян от целебниците и безполезните им лекарства, кир Ватаци накарал да го занесат в една смирненска църква, където се стичали люде от целия свят, за да дирят помощ от върховния държател на живота и смъртта. Ала и там не намерил облекчение. И заръчал да го отнесат в Нимфея, за да почине между близките си. Но преди да стигнат до двореца, той почувствувал, че умира. Свалили го на земята, вдигнали набързо императорската шатра и там, на 30 октомврий, той предал богу дух. Погребали го в Магнезия, в Соландърския манастир...“

Царицата погледна зетя си. И двамата ги прекоси еднаква мисъл. Когато при смъртта на Калимана кир Ватаци ги бе неочаквано нападнал, едва ли тогава той бе помислял, че ще дойде час, когато и той ще напусне света и българите ще могат да си отвърнат със същото.

— Сега Елена е вече гръцка императрица... — пошъпна злобно Ирина. — Ала няма да бъде за дълго. Ние ще смажем никейците! — Тя повиши гласа си. — Ние ще освободим брата ми Димитри и ще си възвърнем властта над гърците в Тесалоника!

Петър я изгледа поразен. Тя винаги мислеше най-напред за гръцката изгода. В сърцето ѝ гореше неугасима любов към родната ѝ

страна. Ирина полека се опомни. Поглади челото си. Пошъпна засрамена от буйния си, сърдечен изблик:

— Ще вземем обратно земите между Хебъра и Стримон и ще ги присъединим към българското царство...

Михаил Асен се втурна вътре с припряна живост.

— Вярно ли е, вярно ли е? Ватаци починал? Сега какво ще правим?

Той гледаше като покорно дете майка си и сестриния си съпруг. Чакаше да чуе решението им, да изслуша желанието им, та чак тогава да каже своето. Тъй бе свикнал от малък, да ги счита над себе си, господари на съдбините му и волята му.

— Ти ще обявиш в болярския съвет, че е дошъл решителният миг, в който ще измием позора от нападението на Ватаци през време на твоето малолетство. Ще свикаш войводите и без никакво забавяне ще нахлуеш начело на войските в границите на Ватаци. Там българите ще ни посрещнат като освободители... А докато Теодор Ласкарис дойде да защити властта си, ние вече ще сме се закрепили там... — каза Ирина. — А ако много му се е поревнало да си премери силите с нас, то може да си видим и другите сметки... Но първо условие за сключване на мир ще бъде да ни даде пленника си: брат ми Димитри.

Петър се изсмя и потри ръце самодоволно:

— Спукана им е работата на никейците! За две седмици ще ги очистим навсякъде...

— Теодор е слаб и болнав мъж... — каза въодушевено Михаил. — Това не е вече дръзновеният и мъдър Ватаци... С Никея е вече свършено. Да видим тогава какви ще ги разправя оня в Бояна! Победа! Победа...

Хубавото лице на Асеновия син се зачерви от вълнение. Той се спусна с леки, стройни стъпки към оръжейната на прадедите си. Ръцете му горяха да вземат копие и щит в ръка. Майка му го проследи с блеснали от гордо доволство очи. След това се обърна към севастократора и каза:

— В най-голяма тайна войводите да вдигнат войските си и внезапно да нахлуят в Долна земя. Нека първите дни от царуването на Елена й бъдат дамгосани от позора на поражението, тъй както огорчиха мене в началото на моята власт...

Тя даде знак, че желае да остане сама. Потръпна от ранния студ. Накара да запалят огъня и дълго стоя край пламтящите цепеници, с прострени към огнището ръце, тръпнеща от непобедим студ. Сякаш ледена вода течеше в жилите ѝ, а не кръв. Чужда към всяко мъжко внимание, сякаш мраморно изваяние, тя имаше само една страст: властта; само един копнеж: родът на Комнините да сломи семейството на Ласкарис — Ватаци.

Полека-лека топлината свали главата ѝ към гърба на креслото, отпусна ръцете ѝ на облегалката. Така най-лесно можеше да заспи, внезапно нападната от сладостта на съня. Свещите почнаха да пращят и да гаснат. Преданата епиротчанка влезе на пръсти, загърна коленете на господарката си с топла завивка, изчезна също тъй нечуто. Огънят загасна. Някой леко потропа на прозореца. Ирина се стресна. Погледна изплашено към забуленото от падащия сняг стъкло, извърна се към вратата. Изведнъж замръзна на мястото си, без да посмее да поеме дъх. Някаква тежка ръка се бе облегла на рамото ѝ. Нямаше никой. Почна да вика. Но глас не излизаше от устата ѝ. Тогава тя видя пред себе си малкия Калиман. Той ѝ поднасяше с простряна десница сребърна чаша, пълна със зелена течност. Не, не, не искам, шъпнеше с попукани от страх устни тя и се дърпаше назад. Но момчето вървеше упорито към нея. Ще пиеш, се усмихваше то с чудноват израз на лицето, ще пиеш. Тя се хвърли към една врата, заключи я, натисна я с цялото си тяло. Помощ, помощ. Никой не отворяваше. А ония леки стъпки наспирно доближаваха. Тя закри очи с разперени пръсти. Ала виждаше и през тях. Момчето отново се усмихваше. Протягаше към нея злокобната чаша. И тя пиеше, против волята си, покорна на непобедима сила. Тъй някога, на пазара, продавайки дини, Калиман бе поел от незнайна, дебнеща ръка, зловещото питие. Отровата изгори устата ѝ с пламтяща, страшна горчивина. Умирам вече, пошъпна тя. Ала на одъра видя да лежи неподвижното, опънато тяло на Калимана. Защо той? — се учуди тя. После си спомни, че Калиман отдавна е мъртъв и че всичко това е само сън. Дано е сън, тръпнеше в безкраен ужас сърцето ѝ, дано по-скоро се събудя и видя, че е сън... Златни сенки трептяха връз мраморното лице на юношата. Тъмни къдрици се спущаха от двете му страни, ала и те бяха без живот, сякаш чужди, сякаш залепени на това неподвижно чело...

Ирина се събуди, цяла обляна в студена пот. Сърцето ѝ биеше екливо и глухо. Тя се изправи с мъка, без да помни кога е заспала и колко време е минало оттогава...

Нощните стражи видяха с почуда как една висока сянка мина през празните тремове, загърната в тъмна наметка. Къде отиваше царицата в тая късна доба? Тя отвори вратата, чийто ключ бе само в нейни ръце, и изчезна сред потъналите в сняг пътеки. Пред раклата на Света Петка горяха денонощно златни кандила. Ирина запали десет бели вощеници и падна на колене в безмълвен стон:

— Прости ми, прости ми... Успокой душата му... Прости ми...

Църквичката „Свети Никола“ бе построена още в XI век, по времето, когато храбри мъже бяха бранили бащинията си от завоеванията на Василий Българоубиеца. Строена за нуждите на войводската кула Батил, която бранеше друма между Люлин и Витоша, тя бе проживяла дните на ромейското иго като дребен, ала ярко блещукащ факел в мрака на робията. Там, между тия дебели зидове, бе останало да мъждука съзнанието, че Симеоновата държава трябва да възкръсне в предишната си мощ. И когато в празник селяните от Бояна идвали да запалят свещ пред иконата на Чудотвореца Никола, в паметта им възкръсвали разказите на деди и прадеди за времената, когато Самуиловият брат свети цар Давид бе провъзгласил Средец за столица на новата държава, когато Кракра бе пазил с дръзновено мъжество витошките крепости, когато Петър Делян в Ниш, а именитият мъж Ботко в Бояна бяха едновременно вдигнали през 1040 година бунт за освобождение на българите от гърците...

Най-сетне бе отзвъннал часът на свободата. Храбрите братя Асеновци бяха развели бунтовен пряпорец от кулите на Търновската крепост. И след век и половина робство по гордите бойници на Средец и Бояна отново заплусяха български знамена. Петдесет години Асеновци бяха строили своята мощна държава. Ала нито цар Калоян, нито севастократор Александър, като управители на Средецката област, бяха имали време да се погрижат за възобновяването и украсата на старинната крепостна църквица. Премного заети със зидане на крепости, с укрепване на бойници и строеж на друмове. Вечно разделени между задълженията си в Търнов и Средец. Най-сетне племенникът на великия Калоян, едноименникът му севастократор, бе пожелал да спре внимание и на този старинен параклис.

И сега, когато Бояна бе станала любимото му обиталище, средище на малката, независима област, църквата „Свети Никола“

трябваше да се разшири и украси като семейна църква-гробница на севастократорското семейство.

Залепени към западната стена на старата църква, сега бързо се издигаха стените на новата, посветена на свети Пантелеймона, която за разлика от първата бе двукатна и напомняше много крепостната църква на Асеновград.

Горният кат бе отреден за божествена служба, а долният бе предназначен за гробница. За горния кат се отиваше по дървена стълба, долепена към южния зид, където се намираще врата, както на западната стена.

От прозорците на двореца, който се издигаше точно срещу южната страна на църквата, ден и нощ севастократор Калоян съзерцаваше постройката, обзет от благочестива радост. Наскоро новото кубе се издигна съседно на старото, извисявайки високо в прозрачния планински въздух Христовия знак.

Полека падаше здрач над Бояна. Севастократорът и приятелите му бяха насядали край водопада, който плискаше бистри струи по скалите. Все повече редееха слънчевите петна между листа и камъни, победени от разстилащата се влажна сянка. Всички бяха дълбоко замислени.

— Ако Теодор Ласкарис нападне хемските крепости, ще трябва да тичаме на помощ на Михаила... — каза тихо Калоян.

— На гъркинята... — се обади буйно забягналият от Търново държавен златар Божил. — Как не! Нека се спасява сама... Кой ги кара да вършат такива безумия, да нападат никейците... Мъжът на Елена излезе храбър момък... Макар и наглед слаб и нехвелит...

— Все пак отначалото нашите имаха успехи... Българите в Долна земя и Родопско ги посрещнали като освободители, отваряйки им градските порти... А в това време гръцките стражи се предавали или бягали, без да пролеят капка кръв... — поклати глава Калоян, който винаги бе справедлив. — Та какво, в ръцете на гърците бяха останали само Сер и Мелник...

— Успехи! — извика Стефан и челото му цяло почервения. — Та всеки знае да има успехи, когато нахлува в свои земи, в незащитени крепости. Сега да ги видя... Севастократор Петър избягал от стана си край Хебъра още преди да влезе в бой с гърците, та Ласкарис трябвало да го гони чак до Боруй...

— Да, но после при Цепина Алекси Стратегопул и Константин Торник яли грозен бой от нашите... Щом чули приближаването на българските барабани и тръби, които разтърсвали въздуха, хукнали назад, та чак до Сер...

Мъжете дружно се изсмяха.

— Хубава война е била тая... — каза гончията Райчин, който се смяташе за най-бързия в цялата страна. — Едните бягали и другите бягали, едните бягали и другите бягали... Достойни противници са били.

— Работата не свършва там... — се закиска високо Стефан и плесна весело с ръце. — След като избягали чак в Сер, гърците се окопитили и се върнали назад. За да спасят Мелник от обсадата на Драгота. Оня доброненавистник сега пък се отметнал от гърците и отишъл на страната на Михаила. Както едно време Иванко. Та като минавали долината на Рупел на път за Мелник, гърците срещнали съпротивата на Михайловите войски, които преградили прохода с дървени препятствия. Но понеже войводите на Ирина са много отракани в бран и победи, не знаели, че войската на врага може да се изкачи тайно по билото на планината и да ги нападне от височината. Така и станало. Теодор Ласкарис отделил половината си рат, за да обгради българите, докато с другата половина уж нападнал затворения проход. Станало каквото станало. Почти никой от нашите не се спасил... Едва отървали Михаила жив... А Драгота, който му отишъл на помощ, бил стъпкан от конете... По-добре щеше да бъде, ако бе станало обратното...

— Не злорадствуйвай — каза строго Калоян. — Техните неуспехи са и наши. Ако Ласкарис продължи да напредва, ще срещне и нашето оръжие.

Мъжете замлъкнаха. Майстор Добрил подхвърли като на шега:

— И тогава пак няма да мога да изпиша севастократорската църква!

Калоян го изгледа мрачно:

— Може би прокобяваш...

Тежко мълчание слезе над замислените им чела. Плясъкът на водите стана по-ясен и настойчив.

Почнаха да слизат към селището. Дърветата горяха в жълти и червени багри. От бойниците на кулата прозвуча звук от рог. В палата,

който бе построен извън калето, на полегатата поляна, наречена Царево педало, трепнаха светлинки. Долу в равнината се белееха стените на Средец, със своите 70 000 бойници и 1500 кули. Хем чезнеше в далечината сред синкави мъгли. Вечерницата се яви чиста и лъскава в ясноморавото небе. Спряха пред строящата се църква и дълго разглеждаха стройните ѝ форми, които се открояваха в светлия хладен въздух.

Изведнъж вниманието им се устреми към едрата снага на Константин Тих (както го наричаха за по-кратко вместо Тихов), който се качваше нагоре към палата. На мощните му плещи се вееше синя мантия. Той свали по пътя шлема си и изтри потта, която силният ход бе избил по челото му. Като зърна севастократора, той махна широко с ръка.

Какво имаше да каже Тих? Всички се отправиха към него със свито сърце. Не можаха да разберат движението му. За радост, за тревога ли беше? Последните стъпки, които го отделяха от приближаващите, Константин премина бежешката.

— Ласкарис се върнал назад. Татарите нападнали в Азия селджуците, които почнали да притискат никейските граници...

Дълбока въздишка на облекчение, ала в същото време и на разочарование.

— Слава богу... — се прекръсти Калоян.

— Сега не ще може се проговори пред Ирина и Петра — въздъхна Стефан. — Случайността, че Ласкарис е бил едновременно нападнат и от тях, и от татарите, те ще разгласят като нечувана победа...

— Добре е станало, защото тъй ни се спести неприятността да се видим рамо до рамо с тях в обща бран... — настоя севастократорът и влезе в църквата.

Майстор Добрил го последва, докато другите останаха навън, гласно и високо изразявайки чувствата си.

В долния кат имаше засводени ниши на северната и южната страна. Калоян дълго ги наблюдава, потънал в тиха скръб.

— Тук ще бъдат двете гробници. Моята и... на тази, която ще бъде моя съпруга... — каза замислено той. — Ала боя се, че едната ще остане празна завинаги... Петър и Ирина ми предложиха да ми дадат Десислава. Но при едно условие: да присъединя Средецката област

към българското царство и да им предам всички забягнали бунтовници... — Той въздъхна и добави едва чуто: — Никога Десислава няма да бъде моя жена...

Добрил затвори за миг очи. Усети как гореща кръв обля лицето му, извърна се към сянката, за да не забележи някой червенината му.

Десислава...

По-добре, хиляди пъти по-добре, че беше далеч. Би ли могъл той, бедният художник, да скрие огненото чувство, което го изгаряше? Нима трябваше тогава да напусне Бояна, Средец и да избяга на края на света, там, където свършваше, някъде край Болгар, населената от човечи земя и започваше 40-дневно царство на мрака...

Десислава...

Насън ли някога той бе видял онова Богородично лице, ония бадемовидни тъмни очи, които бяха събудили сърцето му към живот. А живота си би дал, да може само веднъж да ги зърне. Да чуе оня кадифен, дълбок глас, който гали по-вълнуващо от влюбена длан...

Двамата мъже мълчаха, обзети от спомени, погълнати от един и същи образ, еднакво далечен и непостижим. Пръв се опомни майсторът. Той се изтръгна от чара на мечтанието и заговори, пламнал от творческия възторг, който преизпълняше жилите му:

— Гробницата смятам да изрисувам с подходящи стенописи. Ето тук, в южния пезул, ще изпиша разговора на Христа с мъдреците в храма. В средата ще бъде Исус, седнал на мраморна полукръгла пейка, с киворий на главата... Вдясно на Христа ще наредя седем-осем книжници евреи, беловласи, с книги в ръка. Отляво ще стоят Йосиф и Мария. Хитонът на Христа ще бъде светложълт... И химатият му ще бъде златист, като нимбата. Целият да грее... Другите лица ще бъдат повече в синьо и малиново. Тук в източния склон на пезула ще сложа Свети Йоан Рилски. А тук, в западния, ще бъде свети Пахомий. И двамата прави, в цял ръст... На източната стена над входа ще изпиша Света Богородица с младенеца, над нея Божията ръка, а от двете страни свети Йоаким и света Ана. Детето ще бъде пак в светложълто, а другите образи ще изпиша в синьо и мораво...

Художникът продължи да говори, увлечен от виденията, които виждаше да израстват пред него. Светци и светици покриваха сред блясък от нимби и богати багри още голите и неизмазани стени: облечени в скъпи далматики или монашески дрехи, в дълги хитони

или разкошни мантии: свети Арсений, свети Антоний, света Марина, света Параскева, свети Сава благославяха с милостив взор, притиснали до гърди бледите си постнически ръце или държейки свитък, изпъстрен с букви; двете девственици Варвара и Неделя протягаха ръце към небето в гореща молитва, ангели трепкаха огнени криле...

Севастократор Калоян слушаше унесен, изпълнен с благочестива радост.

Той обичаше и покровителствуваше изкуствата, които му бяха необходими като въздуха и хляба. Той сам съчиняваше стихове и прелистяше книгите на древните. Шаръчии, певци и мъдреци винаги го ограждаха, бяха най-скъпи гости и приятели на двора му, получаваха всичко, което им бе нужно, за да творят на воля. Дворецът му в Средец бе препълнен със скъпоценни килими, сребърни съдове и ковчезета от слонова кост, старинни пергаменти, цитри и арфи.

— А тук, на северната страна, до образа на свети Пантелеймона, ще изпиша ктиторите на църквата... — продължаваше увлечен от виденията си Добрил — твое господство ще държи в ръцете си образа на божия дом, сякаш го поднася на светията. Зелената севастократорска мантия ще изпъква сред тъмната основа заедно с блясъка на големия смарагд, който сияе по средата на диадемата. А ктиторицата...

Художникът млъкна. Севастократорът полека бе приближил до посоченото място, сякаш виждаше връз влажния хоросан и тухлите да оживява тънката красота на Десислава. Той опря чело до стената. Хълцания разтърсиха раменете му. Никога, никога обожаваният лик нямаше да изникне сред магията на багрите редом с неговия. Петър знаеше добре цената на залога, който държеше във властта си. Ден и нощ стражи бдяха край килията, в която живееше младата болярка, в далечния манастир, край Евксинското море. За да получи любимата си, Калоян не можеше да си послужи нито със сила, нито с измама. Трябваше да приеме условията на Търнов. А това бе невъзможно. Отдавна вече той не бе получавал вест от тая, която обичаше. Нито едно писмо не достигаше до ръцете ѝ, нито една дума от момата не сполучваше да дойде до ухото му. Какво ставаше с нея? Вярно ли бе, че ще приеме монашески образ? Или пък по-верен бе слухът, че наскоро вече ще я омъжат за знатен чуждоземец. Хърватин, латинец, унгарец?

Добрил наблюдаваше развълнуван дълбоката скръб на господаря си. Би дал всичко, за да го утеши, за да му помогне. През ума му прелитаха решения, едно от друго по-дръзки, по-чудновати. Да съберат войски от Средецката прония и да преминат по море пътя до манастира? Да убият Петра и Михаила в Търнов? Да вдигнат бунт против Ирина?...

Калоян полека се извърна. Черните му очи бяха сухи. Пълни с тъжен блясък.

Той каза тихо:

— Твоето име ще остане безсмъртно, Добриле. Усещам, разбирам, че картините, които ще изпишеш, далече ще надминат всичко това, което е правено досега. Твоята дарба е извънредна. Благославям бога, че ми даде възможност да ти помогна в начинанията...

Майсторът наведе скромно чело:

— Моето име няма значение. Важно е творбата да стане тъй, както я искам.

Когато излязоха навън, приятелите на севастократора се бяха вече прибрали в палата, за да чакат господаря край трапезата. Слуги внасяха непрестанно ястията. Беше пости и затова на господарската маса можеха да се слагат само най-скромните гозби: ориз с праз лук, боб, ряпа, маслини.

Севастократорица Зорка бе заела вече мястото си вдясно от празния стол на Калояна. Никой не смееше да посегне към хляба, докато не седне домакинът. Ала ястията студенееха. Топлият хляб напразно издаваше примамлива пара.

На прага се появи Добрил. Като лице, което не принадлежи на знатен род, той седна на края на трапезата. Всички го погледнаха въпросително.

Майсторът се отправи към придворния певец, който бе винаги негов сътрапезник отляво. Поклони се на Калояновата майка. Седна. Прекръсти се.

— Къде остана господство му? — попита тихо и скръбно Зорка.

Добрил се поклони още веднъж. Разпери безпомощно ръце.

— Господство му каза, че няма да дойде за вечеря, да го не чакаме. Нямам охота да се храни...

Спогледаха се. Въздъхнаха. Посегнаха без желание към ястията.

* * *

Всяка нощ Калоян се разхождаше безсънен из своята планина, без да намери ответ на безбройните грижи, които го разяждаха като безмилостен яд. Той чувствуваше да тежи на съвестта му някакъв неясен, неизречен грях, който го измъчваше с немия си укор.

Помни Калимана...

Думите на баща му звучаха непрестанно в ухото му. Той знаеше, че трябва да отмъсти, да закрепил загиващото дело на прадедите си, да поеме с мъжка десница наследството на Асеновци. Бездарни приемници рушеха сътвореното с половин век усилия. А ето, че той губеше тук скъпо време и ценни сили, за да строи църкви, да слуша песни, да води спорове с мъдреци. Душата му копнееше красота и правда, жадна за даровете на живота... Смиреното му сърце бе готово да прости и разбере, да приеме с любов подадената с омраза десница, да помогне на врага, да обича всичко...

Друг човек бе нужен, за да поеме задълженията му. Напразно той носеше името на славния си пращичко Калоян. Мъж с яка десница, с безмилостно сърце трябваше да поеме борбата. Мъж, който бе приятел на копията и лъковете, на бойния вик и тропота на конските копита. А не другар на художници, певци и мъдреци...

Калоян стенеше в сърцето си, отчаян от себе си и съдбата, която го бе избрала за изпълнител на един завет, по-суров от слабите му човешки сили... Наследството на прадедите му го смазваше с огромната си и неумолима тежест.

А копнежът по Десислава го изгаряше като невярна болест, нашъпвайки му коварни и отровни мисли... Да приеме предложението на Петра и Ирина? Да се помири, да се откаже от задълженията, които надеждите на цял народ слагаха върху него... И тук, сред своята любима Витоша, заедно с Десислава да прекара дните си в кръга на приятелите, на духовните князе, които си бе избрал, в блянове по красота и по-добро бъдеще за човеците...

Никога. Никога. Той беше длъжен да поеме бремето на съдбата си. Да се бори, да мрази, да заплашва. Той, който обичаше и най-дребното цветенце в полето, който ходеше на лов само за да слуша веселите призови на роговете и буйния смях на младите момичета и

момци, той, който не можеше дори към страхливия заек да пусне стрела, а камо ли да се прицели в горд рогач или стройна сърна...

И Калоян се луташе сам и злочест между едрите черни скали, които изглеждаха още по-тъмни сред бялата светлина на месеца. Билките дъхаха остри и силни ухания. Гората шушнеше тихо и неспирно и сред това светло, опияняващо мълчание далечният плясък на водопада подсилваше чувството на безбрежна тишина и самотност.

Той седна връз един мъхест камък, улови чело между дланите си. Пратеникът на Ирина щеше да чака до утре за отговор. И този ответ щеше да реши цялата му съдба, да отсъди целия му живот. Някъде из гората се зачуха проточени викове. Стражите го диреха, изплашени от дългото му отсъствие. Защото всеки знаеше, че не веднъж и дважд изпратена от Търнов кама или стрела по чудо не бе успявала да улучи мъжа, който бе упованието на цял един народ.

Той стана, спусна се по една тясна, стръмна пътека надолу към селището.

Към края на гората го посрещнаха трима блюстителите. Бяха разтревожени и едва поемаха дъх от вълнение.

— Един момък иска веднага да говори с тебе, господство ти... От два часа чака пред крепостните порти на селото и моли да го пуснем. Имал нещо важно да ти казва. Но чуло ли се е досега гост да се приема по тая доба?

Севастократорът се сепна. Нещо прободеше сърцето му. Важна вест? От кого?

— Откъде иде тоя момък? — попита бързо и пресекнато, като последва с припрени крачки стражите.

— Не казва... — отвърна страторът — ала изглежда, че иде много отдалеч. Капнал е от умора. Едва говори.

Калоян ускори стъпките си, почна да тича, следван от войскарите. Но изведнъж те спряха. По ливадата към тях се зададе дружина стражи, които водеха някакъв момък, обвит с тъмна плащаница, праметната през лявото рамо, с ниско спуснат шлем. Стройната му снага с мъка следваше бързите крачки на войскарите: личеше, че само някаква огромна воля крепеше това изтощено тяло в желанието му по-скоро да види севастократора. Блюстителите с недоверие се заглеждаха в слабото и бледо, ала красиво лице на непознатия, който бе настоял толкова упорито, че трябва веднага да

бъде приет от господаря им. Пресен бе споменът с опита за отвличане, който бе устроила Ирина.

На връщане от лов край Истъра, когато севастократорът бе останал последен да преброди буйната река заедно с четирима свои най-верни приятели, внезапно ловджиите, които бяха вече преминали на другия бряг, нададоха отчаяни викове. Четиримата верни другари, преследваните от Ирина и избягалите от Търнов бунтовници: гончиата Райчин, златарят Божил, търговецът Силян и войводата Желязко, внезапно бяха обградили, коня на севастократора и го бяха подкарали в светкавично бягство по посока към Хема.

В кратката борба те бяха успели да обезоръжат и да вържат ръцете на Калоян с пояс. Райчин бе скокнал зад него на седлото, Силян бе уловил юздите на коня му, другите двама ги бяха заградили с насочени към севастократора мечове. Ловджиите почнали отново да газят обратно Истъра, не изпуцвайки от очи бегълците. Ала неколцина стрелци се спуснали покрай брега, дорде намерили по-лесен брод, и оттам почнали гонитбата. Настигнали ги чак към един от хемските проходи. Точно прицелени стрели бяха уллучили двамата от измамниците. Другите двама се предали, молейки пощада.

Затова сега блюстителите оглеждаха тъй подозрително младежа, който възмутено бе отказал да го претърсят за оръжие, настоявайки, че е приятел и стар познат на Калоян.

— Имам само два думи да му кажа. Водете ме веднага.

Калоян се загледа внимателно в тъмния силует, който се движеше към него, някакво смътно чувство го клъцна. Нещо много познато лъхаше от тия стъпки, от това леко люлеене на тялото при хода. Нима бе възможно. Безумие ли го обхващаше? Той почна цял да трепери. Нито дума не можеше да излезе от скованите му челюсти. Месецът се подаде зад облак, огря лицата. Женски вик накара стражите да се сепнат смаяни. Непознатият хвърли мантията си. Затече се към севастократора. Падна в ръцете, които се спуснаха да поемат скъпото тяло.

Калоян полека смъкна припадналата към земята, подпря главата ѝ на коляното си, приближи към себе си бледото студено чело. Изтощена от дългия път, от преживените вълнения, от глада и радостта на свиждането, за миг Десислава бе загубила свят. Страторът подаде шлема си, набързо напълнен с вода от близкия поток. Напръскаха

лицето ѝ. Полека отвори очи. Подири с плаха тревога лицето на севастократора, сведено над нейното.

— Ти ли си?... В Бояна ли съм?... — пошъпнаха белите устни, връз които бързо изплува щастлива усмивка. — Сън ли е?

Калоян я притисна силно към буйните удари на сърцето си. След това погледна в хубавите големи очи.

— Сън е...

Като в приказен сън се издигаха огромните скали, обградени с танцуващи светулки. През посребрената ливада блестеше тънката струя на потока. Небето се издигаше прозирно и чисто като синьо стъкло.

* * *

Етър замръзна още преди Водици. Весели деца се плъзгаха с шейни по ледените му равнини. Закипя трескаво очакване.

Щом свършиха коледните пости, търновчани почнаха да се готвят за сватбата на младия цар Михаил Асена с единадесетгодишната дъщеря на мачванския бан — княз Ростислав Михайлович, който бе син на мъченически убития от монголите черниговски княз Михаил Всеволодович и зет на унгарския крал Бела IV. За да обърнат очи за съюз и родство с мощния васал на унгарския крал, Ирина и Петър бяха принудени от неочакваната и стремителна сила на никейската войска.

Това, което бяха мислили като лека шега, бе станало горчива действителност. Под водителството на храбрия Теодор Ласкарис гърците показваха необикновена издръжливост, докато несломимите асеновски войски под заповедите на недостойни войводи не можеха да нанесат решителния удар.

За да се спасят от растящото недоволство на народа озлобен от безсмислената, безкрайна война, Ирина и Петър бяха решили да си осигурят гърба откъм вечно враждебните маджари, като получат техния съюз и помощ. Също така те се бяха осигурили и с помощта на куманите.

Без радост и възторг българите очакваха новата царица-дете. Спомените за Анна, благочестивата и велика съпруга на Йоан Асена,

не можеха още да се изличат от паметта им. Като не обичаха Ирина и сина ѝ, тъй те не можеха да изпитат привързаност и към младата невеста, която идваше в царския дом.

Ирина чувствуваше това. И все по-стръвна ненавист я обладаваше към народа, който я усещаше чужда и нежелана. Но колко по се мъчеше с добро или зло да привлече тоя народ, да го покори под властта си, толкова повече той се отдръпваше чужд, студен, враждебен.

Придружена от дъщеря си Анна, царицата разглеждаше покоите на младата невеста и слушаше докладите на шивачите, художниците и ваятелите, ала мисълта ѝ бе далеч, обзета от непрестанни грижи и тревоги.

Ласкарис събираше в Мала Азия огромна войска. Такава не бе имал никога дори и баща му Ватаци. Борбата щеше да бъде страшна. За живот или смърт. Много видни боляри и войводи тайно роптаеха и прокобяваха поражение. Двама-трима заплатиха с главите си дръзките слова. Други избягаха в Бояна.

Мисълта на царицата се прехвърли към онова бунтовно гнездо, което я изпълваше с най-гореща ненавист. Ах, ако не бе оня самонадеяник там, къде щяха да се отправят очите на всички недоволници, които се осмеляваха да злословят за делата ѝ... Ако Десислава не бе успяла да избяга, подпомогната от париците на селото, което принадлежеше към манастира, в който бе заточена, и до днес Калоян щеше да свежда чело в примирено покорство. Ала от Бояна идеха все по-лоши вести.

Открито, пред всички, певците славославели дръзкия севастократор като освободител на българското царство от игото на Ирина и зетя ѝ...

Тя затвори за миг очи, стисна пестници. Трябваше да се свърши с това размирно котило. Нямаше вече никаква надежда, че ще се възвърне Средец към държавата, Калоян трябваше да бъде премахнат. Тогава бунтовниците около него сами щяха да се разпръснат, а останалите без водачи войски щяха да се предадат. Особено след една победа над никейците...

Севастократорица Анна гледаше учудено майка си, която не отговаряше на въпросите ѝ, тъй унесен бе погледът на царицата, тъй далеч от всичко наоколо ѝ.

— Питам те дали невестата ще хареса това синьо стъкло по прозорците. Не прави ли стаята малко тъмна...

— Невестата е твърде млада, за да почне още отсега да харесва и да не харесва... — отвърна разсеяно Ирина и бързо добави. — Къде е мъжът ти?

— Отиде да приеме куманските вождове... Ала каза, че ще ни настигне тука. Да... Ето го, чувам гласа му.

Севастократор Петър влезе бързо и приближи до жена си и тъща си с мрачно нагрозени вежди:

— Венгрите почват да усукват... Току-що получих вест, че като ново условие за сватбата и съюза искат да отстъпим Браничево и Белград на васала им Ростислав... Само това ни липсваше. Народът ще вдигне бунт. Едно време те ни дадоха тия два града като зестра на царица Анна, а сега правят тъкмо обратното. Ние трябва да им даваме зестра... За какво? За гуреливата им невеста. Та тя дали знае още сама да си реше косите... Десетгодишно дете!

— Единадесет... — поправи го жена му.

— Единадесет или дванадесет, няма значение... — отвърна сърдито Петър — да му мисли младоженецът Михаил Асен, който ще трябва да я бави.

— Той не се много тревожи от тая работа... — отвърна усмихната царската сестра...

— Ала и ти не бе по-млада, когато се венчахме... — се изсмя мъжът ѝ.

Ирина набърчи чело. Излишните приказки я дразнеха.

— Къде е Михаил? — попита тя зетя си. — Не беше ли с тебе на приема на куманите?

Петър дигна рамене. Духна на свитите си в купчина пръсти.

— Издухти. Навикна се аз да го отменявам във всичките му държавни задължения.

— И къде отиде? — попита строго царицата. — Пак ли на лов?

— Хъм... На лов. Да лови перперици... Пак при оная... Добровничанката... — Петър махна с ръка. — Да ходи, гдето иска... Сега му е времето... Аз не съм му вече настойник... Ала имам потезки грижи от тия. Тъкмо още две хубави вести...

Двете жени го изгледаха неспокойно. Огледаха се. Бдителите спокойно се разхождаха във по трема. Нямахше чуждо ухо.

— Говори! — каза Ирина, като потръпна с цялата си величествена снага в скрита тревога.

— Ласкарис разпратил глашатаи из цялата си страна да събират всички ловджии за войската му. Жадни за почести и награди, струпали се безброй хиляди доброволци... Стекли се дори и всевъзможни крагуяри и зевгари... Огромна паплач. А ние... Гдето що има нещо погодно, тича в Бояна...

Дива омраза побягна по бледото лице на Петра. Той тропна с крак. Малките му лъжливи очи се завъртяха неспокойно.

— Ще го смажа оня горделивец... — Той се закани със свит пестник някъде към далечината и добави: — И най-последното. Угодниците в Средец разправяли, че ако Десислава роди момче, ще го кръстят Йоан Асен... Бъдещия Йоан Асен III... Как ви се струва това последно предизвикателство? Не стига, гдето оня продължава да се зове севастократор... — той пошъпна глухо и твърдо. — Севастократор в България има само един...

— Средецката област не е вече в българското царство... — каза насмешливо жена му.

Петър ядно се извърна, калпакът му се килна над ухото, той го грабна и запокити на земята. След това изфуча:

— Това повече не може да трае.

Анна дигна рамене и почна да реди възглавниците на невестинското ложе. Мъжът ѝ и майка ѝ се отправиха към пейката край запаленото огнище. Седнаха. Заговориха шъпнешком.

— Щом не може да го достигне ни меч, ни отрова, тогава ще обърнем и другата страна... С добро, с любезно подадена десница...

— Да пратя писмо до Десислава, че ѝ прощавам и я каня като брат да дойде с мъжа си на Михаиловата сватба...

— А влезе ли веднъж Калоян в Търнов, не ще излезе вече...

— Няма да се улови на клопката.

— Защо не... Той е добродушен и наивен...

— Да опитаме...

Усмивка изкриви гордата уста на Ирина.

* * *

Звучите на цитрата изтръгваха щастливи въздишки и чертаеха замечтани усмивки по лицата на бляскавото общество. Съпроводен от изкусния свирач, поетът високо изричаше хвалебните си слова в чест на благородния севастократор. Облегнал ръка връз дръжката на дъбовото си кресло, Калоян слушаше унесен бисерно везаната реч и хубавата музика, като подпираше страната на дланта си. Тъмносинята му туника, извезана със златни лозови ластари, се губеше под зелените вълни на кадифената мантия. Над голямото му изпъкнало чело блестеше едрият изумруд на севастократорската диадема. Над лактите ръкавите на туниката му бяха обшити с широки ивици маргарита везба.

Седнала вляво от него, севастократорицата привличаше всички погледи с ангелоподобната си хубост. И всички тия жадни за красота сърца на поети, художници, певци и свирачи, не можеха да се наситят да гледат благородството на осанката, крехкостта на лицето и ръцете ѝ, да се наслушат на чудния ѝ глас, на меката свенливост на продълговатите ѝ като сливи очи.

Един по един се изреждаха певци, свирачи и поети да покажат изкуствата си. Изпяха се песни за цар Калоян и Балдуина, за Асена Стария и за победителя при Клокотница. И докато хор от отбрани свежи гласове пееше в чест на хубавата севастократорица, младата жена се вдигна от престола и отиде към победителя на състезанието, да му поднесе обещания дар.

Като огън заблестя сърмената везба на алената далматика, изпод която се подаваха тесните тъмнозелени ръкави на туниката. Украшенията, които изпълваха дългата и тежка дреха, се преплитаха в майсторската игра на злато, свила и безценни камъни: обградени с жълти ивици и бисер, белите копринени кръгове по далматиката бяха извезани с по две златни лъвчета, изправени отстрани на едно приказно дърво.

Десислава облегна лявата си ръка на десницата, която ѝ подаде великият боляр Яков Светослав, и се отправи към коленичилия певец, гиздаво прихванала между палеца и показалеца на дясната си ръка шнура на мантията си от малиново кадифе, извезана с големи сърмени кръгове и поръбена с широка златна ивица на бели шарки.

Всяко нейно движение излъчваше потоци светлина: от главата, покрита с жълта прилепнала до косите шапчица, около която се виеше

златна диадема, обсипана със скъпи камъни, до малките червени обувки. Върви бисер имаше преплетени и в косите и по шията ѝ. Обсипани с бисер бяха и големите ѝ кръгли обеци, които едва се виждаха през прозирното бяло було, което минаваше под шапчицата, като обвиваше продълговатото ѝ лице от двете страни край ушите и под брадичката.

Червеното и златното изгаряха очите на майстор Добрила, който стоеше между гостите, свит в най-отдалечения ъгъл на залата в средецкия палат, унесен в съзерцание на приказното видение, изпълнен от някакво огромно чувство, което го пронизваше като гореща чиста светлина.

Тънката везба от звуци ту чезнеше по-тихо от шъпота на пролетния вятър, ту се издигаше като грохота на разбунени води, ту се разпиляваше като изнизан гердан от светливи бисери. Между шумящата, разкошно облечена навалица се промъкна един валет, който пошушна нещо на великия боляр Константин Тих. Двата бързо изчезнаха зад една копринена завеса. След миг Тих се завърна и се наведе над ухото на севастократора. Ала докато още говореше, вътре се втурна окъсан мъж, само кожа и кости, с превързана глава и петна от съсирена кръв по тялото и дрехите. Той падна на колене пред Калояна, с протегнати ръце. Всички нададоха ужасени викове и се отдръпнаха назад, жените закриха очи, някои загубиха свят. Мнозина приближиха към него. Загледаха се внимателно. Възкликнаха поразени.

— Великият войвода Станиш!

Калоян слезе трите стъпала на престола, плочките на колана му бързо зазвънтяха. Той се наведе над морния беглец.

— Нещастнико! Какво са сторили с тебе...

Попуканите устни на новия бунтовник се раздвижиха, пошъпнаха нещо едва чуто. Кръв бликна от откритите му рани. Вдигнаха го, отнесоха го да си почине, да се подкрепи, да бъде превързан.

До вечерта целият Средец знаеше вече за новото злочиние на Ирина.

Великият войвода отказал да води войските на Михаил Асена против гърците, докато не се махне от върховната управа на войската протостратор Стрезо, любимецът на Ирина, ала най-некадърният от

всички ратници в България. Грозно разсърдена, царицата заповядала на войводата да се подчини. Тогава, оскърбен, Станиш високо заявил, че не ще поведе войските дори да махнат протостратора. Защото злото не почвало и свършвало с него. А само когато начело на властта застане сам Михаил Асен, а майка му Ирина отиде в манастир.

Съветът на войводите шумно одобрил това заявление и го подкрепил. Всички сметнали, че Ирина няма да дръзне да се опълчи против цял съвет и ще отстъпи. Ала дръзката гъркиня не се изплашила. И почнало жестоко гонение на провинените. Който можал, избягал, другите били изтезавани и се разкаjali, непокорните били посечени. Станиш се престорил на разкаян, за да спрат мъченията, ала като смятал при удобния миг да избяга. И сполучил. Цял Търновград бил възбуден и настръхнал. Всяка нощ стражи претърсвали домовете и разкривали съзаклятия.

Вечерта бърз царски находник пристигна в Средец и донесе послание от превисокия севастократор Петър.

Той подаваше братска десница за примирение и забрава.

Нека пред решителната бран българите не губеха сили във взаимни крамоли и омрази. Нека миналото, с мрачните си страници, се закриеше завинаги. Затова от името на царица Ирина и младия цар Михаила той молеше царския братовчед Калоян и светлата му съпруга Десислава да дойдат в Търнов за високата сватба.

Калоян дълго препрочита чудното послание, като се мъчеше да вникне зад скритите помисли, които се таеха в него. Полека-лека радостна светлина озари лицето му. Той се обърна към жена си, погледна я внимателно, с дълбок, питащ взор.

Десислава полека размотаваше бялото було на шията си, сваляше едрите си кръгли обеци, обсипани с бисер. Тънките ѝ прави вежди бяха нагрозени в упорита мисъл. Тя посрещна погледа на мъжа си. И разбра какво кипи в душата му.

Прошка, забрава, братска обич...

Хубави слова. Угодни за благородното сърце на Калояна. Ала изречени от злословни люде — бяха по-неверни от отрова.

Тънкият ѝ женски усет подуши измамата, долови неуловимия дъх на лицемерието. Тя свали тежката мантия, остави диадемата си връз скрина от орехово дърво. Поглади замислено кестенявите си коси, гладко вчесани край ушите. Приблужи до севастократора. Изправените

лъвчета на далматиката блестяха в гъсто, златно сияние. Простря ръка. Помоли тихо:

— Не ходи...

Той трепна, прехапа устни. Изпъкналото му чело се изпълни с бръчки.

— Ще помислят, че се боя от тях.

— Не ходи...

— Защо да мислим винаги злото? Може би са искрени. От държането им ще разбере какво целят...

Тя поляка се смъква на земята. Обви с ръце краката му. Притисна буза до коляното му. Като верен хрът, като предан роб. Изви нагоре зеници.

Севастократорът се усмихна. Вдигна жена си.

— Ще откажа. Имаме поне благовиден предлог. Ти вече не можеш да пътуваш... Ще им изпратим скъпи дарове и гиздаво изписани писма... А майстор Силян ще им съчини нарочна сватбена песен...

Той се смееше и шегуваше, галейки мекото като аксамит лице на Десислава. Ала в сърцето му кънтеше неумолим и незабравим глас:

Помни Калимана...

Михаил Асен знаеше, че само една победа може да го закрепил на престола. Само една сполучлива война, която да му възвърне отнетите някога от Ватаци области, ще може да му възвърне и любовта на народа, който още не можеше да прости загадъчната смърт на Калимана.

Затова той се реши да води тази бран до победа или унищожение. Да поеме здраво властта в Търнов, облегат връз народното доверие, или да се провали. И не пожали нищо, за да подготви тази победа. Отстъпи Белград и Браничево на венгрите, взе за жена непълнолетната дъщеря на княз Ростислава, откупи скъпа наемна войска, като разчиташе в случай на нужда и на Ростиславовата и унгарска помощ. А епирският деспот Михаил бе обещал в същото време да вдигне бунт против властта на Никея.

И в началото на пролетта от 1256 г. българите внезапно нахлуха в Тракия. Теодор Ласкарис беше в Мала Азия и не очакваше такова бързо нападение. Куманите палеха градовете, минаваха под нож гръцкото население, навсякъде разнасяха ужас и разорения. Българските войски спряха пред Дидимотихон.

От висотата на кулите Мануил Ласкарис и Константин Маргарит гледаха изтръпнали прииждащите български пълчища. Набързо свиканият бранен съвет реши да се излезе от крепостта и да се нападне Михаил Асена.

— Нали имаме строга заповед от императора да не напускаме крепостта, докато не сме уверени в силата си... — забеляза несмело стратег Маргарит.

— Теодор е вече само на два дена разстояние оттука... — отвърна Мануил Ласкарис, вуйчото на императора. — Нека облекчим делото му, като се постареем да намалим българските сили, докато той пристигне...

Ала тайната мисъл на Ласкарис бе да се прослави в бой и да се издигне пред очите на двора в Никея, където братята на покойната

императрица Ирина бяха гледани само като милостиво приети натрапници. Защото още се помнеше бунтът, който те бяха вдигнали навремето против Йоана Ватаци. Само милостивият Теодор Ласкарис им бе простил и след смъртта на баща си ги бе приел с почести в Никея.

Предложението бе съдбовно. Леко въоръжените българи и кумани ловко нападаха гръцките войски, които с мъка раздвижваха тежковъоръжените си бранници. Поражението на Дидимотихонския гарнизон бе пълно. Мануил Ласкарис едва се спаси зад портите на Одринската крепост. За това трябваше да благодари само на своя бързокрил, кръноух кон. А Константин Маргарит и други висши стратегии бидоха заловени от куманите в плен и предадени като роби на българите.

Новината за това позорно поражение изпълни с огнен гняв Теодор Ласкарис. Той усили неуморния ход на войските си и взе само за един ден разстоянието, което го делеше от мястото на боя. Ала като стигна до Дидимотихон, не намери никого. Куманите бяха избягали към Виза. Без да остави войските си да починат нито един миг, императорът ги поведе към Виза, жаден за отплата и победа.

Между разпънатите шатри на куманите горяха огньове. Победителите се бяха събрали около тях, за да се греят, поради хладния въздух на пролетната нощ. Някои дяляха плячката: тежки панцири, щитове от ковано желязо, костени лъкове, милански мечове, чехски копия, рогове, пряпорци, седла, шлемове...

Внезапно в нощната тишина изникна далечен шум, който бързо се увеличаваше, растеше като прииждащ поток, в грохот от оръжия, цвилене на коне.

— Ласкарис! Ласкарис! — се разнесоха изплашени викове из стана.

Внезапното нападение на една морна войска, която трябваше да бъде още при Дидимотихон, отне всяка дързост у победителите. Куманите се спуснаха към конете си, препасвайки набързо шлемове и мечове, грабвайки копия и щитове.

Войводите даваха бързи заповеди, мъчейки се да спрат уплахата, да вдъхнат дързост и бодрост. Нищо не помогна. Дорде се решат да последват своите бягащи войски, войводите бидоха заловени от

гръцките авангарди, които долетяха с бясна бързина. Всички бидоха посечени.

Изплашените кумани внесоха тревога и в стана на Михаил Асена.

Никой не знаеше какво точно се е случило. Всеки преразправяше и преувеличаваше опасността. Теодор Ласкарис приближавал с огромна рат, която слагала всичко под нож. Без войводи, настръхнали в дива, безпаметна паника, куманите се оттеглиха и отказаха да се бият.

Михаил Асен загуби дързост. Страхът премина и в него. Безсмисленият и необясним животински страх, който понякога завладява тълпите и не може с нищо да се укроти.

И тогава той реши да изпрати до Ласкарис посланици, които да поискат мир. За най-подходящ посредник в преговорите избра своя тъст, княз Ростислав Михайлович, бан на Мачва, който, придружен от многобройни знатни люде, натоварен със скъпи дарове, се отправи към гръцкия стан, разположен край реката Регина, приток на Хебъра.

Така от победител Михаил неволно се представи за победен.

Защото нямаше упование в силите си, да продължи войната докрай.

Оживеният лай на загарите и гъстите призиви на ловджийските рогове ехтяха из буковите гори на Витоша. Загарджиите с мъка задържаха буйния устрем на хрътовете, които подушваха близостта на селището и нетърпеливо се дърпаха на ремъците си. Веселата дружина слизаше към Бояна, натоварена с богат лов. Само севастократорът не бе засмян. Ловджийските радости не бяха угодни на сърцето му. С мъка той гледаше страданията на ранените животни, които предпочиташе да вижда как припкат свободни и доволен из ливадите на планината. Стрелец с точно око и вярна ръка, той можеше да бъде първи в ловджийските състезания, ала сърцето му бе далеч от подобни изкушения. Той слушаше с мъка гръмливите смехове на другарите си, оживения кикот на жените. За какво бяха тъй доволни и щастливи? Можеше ли след позорния мир, сключен край Регина, някой българин вече да диша с чиста съвест и леко сърце? Как можаха да допуснат това нещо. Русинът Ростислав да води преговори между българи и никейци и накрая всичко да се стовари само върху плещите на българите, в полза на Никея. За да получат мир, Михаил и Петър се бяха съгласили да отстъпят на гърците и Цепина, последната Родопска крепост, която бе в български ръце... Така, доброволно, без бой, без защита... Не. Това не можеше повече да продължава. Сега, обзет от уплахата на поражението, Михаил бе готов да отстъпи всичко, само да запази престола и живота си... Ето, той отново бе пратил послание до Бояна, в което се канеше севастократорската двойка да посети Търнов през есенния лов, за да се помирят окончателно с лична среща и братска прегръдка.

Ловджиите забелязаха навъсеното лице на Калояна и го обградиха с конете си.

— Не разбирам защо се тревожиш, господство ти... — каза Константин Тих. — Колкото по-зле отиват работите в Търнов, толкова по-добре е това за вас... След безумието при Регина Михаил сам си подписа присъдата. С него и Ирина е вече свършено. И последните

боляри, които ги крепяха и защитаваха, вече се убедиха, че това не може повече да продължава. Дните на тяхната власт са прочетени.

— За бунт ли говориш, Костадине? — попита навъсено Калоян.

— Не остава вече нищо друго. Чакаме само вест от Търнов. Всичко е готово. Михаил Петър и Ирина ще бъдат убити, Царевец завладян от наши хора и ти ще поемеш венеца на великия Калоян и славния Асена.

Калоян сви болезнено устни. Не. Той не искаше убийства и размирия. Той не можеше да приеме един окървавен венец. Михаил Асен бе все пак негов братовчед. С добро... С добро... Той трябваше да опита и последното средство. Да отиде в Търнов, да говори с Михаила, да се опита да го вразуми: нека даде опрощение на бегълците, нека изпрати майка си в манастир, нека заточи Петра в някоя далечна хора.

И той твърдо реши да замине за Търнов.

След като роди своето първо дете, Десислава разцъфтя в пълнокръвна красота, която се славеше по всички близки и далечни земи. Облечена в лилава ловджийска дреха, с шапчица от тънмораво кадифе, закрепена с жълто було за главата, гордо изправила снага, отметнала назад рамене в царствена стойка, севастократорицата весело разговаряше с майката на Константин Тих, която бе леля на севастократорица Зорка. Защото Зорка бе дъщеря на светия сръбски крал Стефана Първовенчани, а Тиховица бе негова сестра, като дъщеря на Стефан Неман. Константин Тих наричаше Стефана Първовенчани вуйчо, а Стефана Неман дядо. Докато Калоян наричаше Стефана Първовенчани дядо. И двамата бяха по майчина страна внуци на сръбски крале и затова близки роднини.

Старата дъщеря на Стефан Неман, въпреки възрастта си, бе останала страстна ловджийка и не пропускаше поканите от боянския двор да участва в есенните потери из Витоша, където се въдеха големи стада рогачи и сърни. Младата ѝ снаха, Константиновица, напротив, беше свенлива и плаха жена, която не обичаше шума, виковете на крагуярите и се плашеше от кръвта. А особено се боеше от опитомения леопард, който старата Тиховица водеше със себе си на лов, седнал връз особена дървена подставка зад седлото ѝ. Макар и укротено, жестокото животно признаваше само заповедите на

господарката си, която го водеше за желязна верижка, прикрепена с гривна за ръката ѝ.

Преминаваше пладне, когато шумната дружина слезе в Бояна и се разпръсна да разпредели и дели лова. Някои от мъжете отидоха да се упражняват в бранни изкуства на широкия двор извън калето. Десислава заведе гостенките си да видят новата църква, която майстор Добрил най-сетне почваше да зографисва. Старата Тиховица и снаха ѝ разгледаха с възхита хубавата сграда отвън и влязоха в притвора. Мрачевината се разпръскваше от няколко зехтинени лампи, които висяха по стените.

Връз новата мазилка, която покриваше стенописите на старата църквица „Св. Никола“, майстор Добрил рисуваше образите на осем ангела, които крепяха медалиона с лика на Христа вседържителя горе в кубето. Стъпил на дървена стълба, ограден от две страни с големи зехтинени лампи, художникът последователно нанасяше с четка гъстите, разредени с кожено лепило бои. Като видя знатните посетители, майсторът веднага слезе от стълбата, изтри ръцете си от багрилата и се поклони дълбоко. Леопардът настръхна, сгърчи муцуна, ала не издаде нито звук.

— Нали щеше да работиш върху влажна мазилка, майсторе? — попита любезно Десислава, загледана в неизказаната красота на картината, изписана връз свода на кубето.

— В последния миг реших да работя на суха стена. Тъй няма нужда много да бързам и мога по-внимателно да се спирам на някои места.

Старата Тиховица гледаше с благоговение образа на вседържителя. Отместваше се встрани, дигаше глава нагоре, пак променяше мястото си. Поклащаше глава удивено.

— Чудно. Тия очи сякаш навсякъде ме следят. Където и да отида, все към мене са отправени...

— Това е погледът на Христа, който неотменно бди над нас... — каза тихо художникът, като сведе смирено гордото си чело.

Винаги в присъствието на Десислава той усещаше да го обзема чудно смущение. Тъй дълго той бе смесвал в бляновете си образа ѝ с тоя на ангели и светици, че понякога се учудваше, когато я виждаше да се движи и говори, да задава въпроси, като всички божии люде, да диша, да мълчи... Присъствието ѝ го плашеше и гнетеше.

Предпочиташе да дебне зад прозореца си ранния час, когато отива на утринна служба, за да зърне за миг стройната ѝ походка, чинно скръстените ръце, притиснали евангелието до гърди. Предпочиташе да не я вижда често, за да може по-често да бленува за нея.

В Средец той обичаше да се забавлява с млади, весели моми, които пиеха от една чаша с него, играеха на зар и танцуваха без умора, не се стесняваше да пирува до зори с някоя буйна дружина певци и шаръчии, гуслари и поети, да посещава сборища на фокусници и въжеиграчи.

Ала Десислава бе съвсем друго нещо. Тя не бе жена, тя не бе образ от плът и кръв. За нея можеше само да се мечтае. За нея можеше да се извърши подвиг. Да се жертвува животът. Да се изпълни велико дело. Тя бе съпругата на неговия севастократор. Тя бе вдъхновението. Тя караше кръвта му да тече по-леко, обзета от горещо въодушевление, изгорена от творчески пламък. И всеки път, когато я виждаше, той отново се учудваше, че може да съществува подобно съвършено божие творение.

Нима тя стои пред мене? Нима слушам нейния глас? Нима това е крайчецът на нейната наметка?... — се питаше изтръпнал в свръхземна радост.

Когато излизаха, Десислава се обърна за миг. Забеляза втренчения в нея поглед на художника. Потръпна от някакво хладно, неприятно чувство. Никога дотогава не бе забелязвала някой да я гледа така.

Добрил наведе пламнала глава към земята. Дали бе зърнала копнежа и възторга, които се излъчваха от жадния му взор?

На плочите се зеленееше нещо. Той бързо се наведе. Кърпата, която Десислава носеше винаги на пояса си, бе в ръцете му. Стори му се, че държи най-ценното съкровище на света. Вдъхна уханието на нежната, сребровезана свила, скри я в пазвата си.

Майстор Добрил приближаваше да стори четиридесет години, ала сърцето му бе останало сърце на млад юноша; с тази кърпа, притисната до буйните му гърди, той можеше да сътвори наистина безсмъртни неща.

Любовта преобразяваше света. Раждаше видения. Създаваше песни. Караше хората тихо да си тананикат нещо нечуто и незнайно.

Раздвижваше тялото в стройните ритми на танца. Свеждаше челото на монасите в преклонение пред божественото.

Художникът грабна четките и боите. Изкачи се по стълбата горе, към висотите на кубето. Някаква песен разцъфтяваше в него. Някакъв радостен и светъл кипеж. Някакво желание за по-добро, за по-хубаво преливаше във всичките му жили.

Ангелите израстваха връз извитата стена на барабана, под кубето, по два между четирите прозореца, в дълги хитони, с химатии, праметнати през лявото рамо, сред богата и тънка игра на шарки: синьо и розово, жълто и тъмносиньо, небесно и златисто, морскосиньо и червено, малиново и тъмносиньо, зелено и небесно...

Опиянен от този пир на багри, майсторът тихичко, почти нечуто си тананикаше някаква проста и ведра песенчица. За твореца нямаше по-голямо щастие.

Да вижда как делото му се въплътява тъй, както го е мечтал.

31

Десислава гледаше поразена мъжа си. Сякаш не вярваше на ушите си, че думите му изразяват непоколебимото му решение.

— В Търнов! Ти ще ходиш в Търнов!

Тя преплете пръсти, притисна ги към челото си, замаяна.

— Ще опитам последното средство, преди да обърнем другата страна.

— Ти искаш с добро да се разбереш с тях! Не ги ли познаваш? Измама е тая покана, измама...

Калоян поклати замислено глава:

— Не мога да употребя насилието, докато не опитам силата на доброто. Ако те са непреклонни, тогава... Ти знаеш. Бунтът е готов да избухне всеки миг. Само мен чакат. Щом свалят Михаила от престола, аз ще поема властта. Ще раздам свободи и забрава, ще поканя всички забегнали да се приберат в земите си, ще присъединя отново Средецката хора към българското царство. Ала тъй повече не може да се кара. След безславния мир при Регина народът не може повече да търпи безумствата и своеволията на Петра и Ирина. Разбира се, че никога те не ще могат да въодушевят войските към една победна бран. А пък победата на Ирина над никейците ще бъде победа над българския народ. Защото ще затвърди завинаги нейната натрапена власт.

— Какво ще сториш с тия доброненавистници?

Калоян помълча малко в дълбока грижа. После каза тихо:

— Не съм решил още. Нека бог ни помогне да сполучим само. После ще видим. Ирина и Михаил ще отидат в манастир...

— А Петър?

— Може би ще го изпратя да живее в земите си край Росита...

— Много си милостив към него...

Севастократорът вдигна учуден взор към жена си:

— Но той е твой брат...

Десислава гневно въздъхна:

— Това не му пречеше да ме заточи в манастир...

Изведнъж тя промени лице. Очите ѝ се разшириха в ярка внезапна тревога.

Тя обви ръце около врата на мъжа си, горещо притиска чело към гърдите му. Сълзи трепкаха в гласа ѝ...

— Боя се... Страшно се боя... Не отивай в това змийско гнездо. Сърцето ми е стегнато. Чувствувам, че ще стане нещо...

Ала веднага тя се дръпна назад. Огън премина в зениците ѝ. Тя вдигна лице. Гласът ѝ прозвуча твърдо, настойчиво.

— Върви, върви... Не ме слушай... Не знам какво говоря... Върви... Това е твой дълг. И аз ще дойда с тебе... Каквото се случи, с двама ни ще се случи... Детето ще оставим тука, на майка ти... Отговори, че приемаш поканата за лов.

Нежните ѝ черти се бяха изопнали в сурово решение. Тънките вежди изглеждаха още по-черни сред преbledнялото от вълнение лице. Благите ѝ очи пламтяха в дързък порив.

Навън се зачу еквив тропот на многобройни стъпки. Константин Тих водеше бунтовниците на съвещание с Калояна. На срещата остана да присъствува и Десислава. Тя плетеше шапчица за дъщеря си: ред бисер, ред жълтици, като слушаше внимателно думите на мъжете. След това тя вши в шапката и една малка дебела кост, извадена от главата на опечения за Никулден шаран. Викаха ѝ „кръстчето“ и смятаха, че пази децата от уроки. Цяла нощ до разсвет те останаха да обмислят всички положения, всички средства, които могат да им бъдат от полза.

— Михаил е вече загубен... Народът не може да му прости регинския мир и не иска да чува за него... — каза Станиш. — Да изтърве такъв изгоден мир... Когато епирският деспот бе въстанал в гърба на Ласкарис, когато Драгота обсаждаше Мелник и ние бяхме готови да му се притечем на помощ оттук... И внезапно. Предлага мир. Защо? И най-сетне добре, нека поиска мир, ала защо се съгласява да го склучи на такива безумни условия?

— Разбира се, като праща разни руснаци, някакъв си Ростислав, унгарски васал, да му води преговорите... — извика Стефан със зачервено лице и ядно святакащи очи.

— Разправя се, че Ростислав бил подкупен от никейците... — каза полека Константин.

— Нищо чудно... Та той и без това вече го бе измамил веднъж... Нали уж му бе обещал помощ против Ласкарис? Къде остана това обещание? — скокна Елтимир. Долната му челюст се тресеше от негодувание.

— Ростислав е венгерско оръдие и чрез него те искат да се месят в нашите работи... — избухна гръмливо Константин. — Да, така е! Ала това няма да трае още много... Тако ми Три Светители... — Той вдигна мощната си ръка като за клетва.

Всички впериха очаквателно очи в севастократора. Само той, само неговите колебания ги възпираха още. Калоян трябваше вече да даде съгласието си за бунта. Всичко бе готово. От Търнов чакаха само тайна и бърза вест.

Калоян се изправи. Погледна ги кротко с тъмните си благи очи.

— Другари... Имам нещо да ви съобщя... Утре аз и жена ми заминаваме за Търновград, приемайки поканата за есенния лов на царския двор... Разрешението е близо:

За миг всички останаха замръзнали в безкрайна почуда. След това изведнъж в един глас почнаха да викат, почти да ръкомахат, да се прегръщат, да коленичат пред севастократора и да целуват туниката му.

— Най-сетне! Най-сетне! Хвала богу!

Калоян вдигна ръка. Настана трептяща тишина.

— Аз отивам като искрен братовчед на царя. Първом ще се опитам да го склоня с добро: да ви даде опрощение и правдини. Да отстрани Ирина и Петра от Търнов, да се вслуша в желанията на народа си. За негово добро и за доброто на държавата. Не се ли съгласи, чак тогава ще дам дума за обявяване на бунта...

Високи викове го прекъснаха:

— Не! Не! Не искаме вече Михаила... Ти само върви в Търнов... Само се яви в Царевец... Всичко е свършено... Ти ще заместиш Калимана! Ти ще бъдеш новият Калиман... Да живее Калиман II!... Да живее! Долу Ирина и Михаил!

Боляри и войводи бяха извън себе си от радост и възторг, сълзи течеха от суровите им мургави лица, а хълцания разтърсваха яките им гърди.

Въплътеният блян на дедите нямаше да бъде разрушен. Великото Асеново царство щеше да бъде спасено.

Играта бе тънка и опасна.

Защото и двете страни играеха на най-висока цена: живот и власт.

Царското семейство излезе да посрещне на три поприща извън града прескъпите си гости. Цял Търнов се бе стекъл, за да приветствува тоя, който носеше най-светлите надежди на страната. Ала не само от любопитство се бяха струпали огромните тълпи по крепостните стени, по двете страни на друма край Етъра, в подножието на Царевец, по ливадите извън градските порти. Не само за да се насладят на нечуваната гледка: как Ирина и севастократор Калоян ще си подадат ръка и как Петър ще прости на сестра си Десислава. Людете искаха да изпратят своя поздрав и да изкажат своята любов на благонравния мъж, за когото се носеше чудна мътва от Белград до Мидия, и от Обрущица до Драч. Под широк свилен покрив, носен от шестима млади болярски синове, тържествено пристъпяха белите коне на цар Михаила, майка му, младата царица, севастократорица Анна и севастократор Петра. Начело на дружината яздеха три редици царски стрелци, подир тях десет реда копиеносци, после идеха тръбачите, които високо издигаха тромпетите си, с веещи се пряпорци по тях. Подир покрива следваха кастрофилактът на престолнината заедно с видните представители на всички съсловия. Шествието се завършваше от няколко стотни пешаци и царските телохранители.

Когато зърна пристигащите гости, бляскавото шествие спря посред друма.

В далечината се дигаха облаци прах. Изникнаха първите редици на боянската конница. Зададе се и тежката колесница на севастократорицата, теглена от шест черни коня, покрити с червени чулове. Калоян яздеше отдясно на кочията, следван от многобройна и пъстра свита. Целият му двор го следваше: от първия столник до последния крагуяр, врач и певец.

Народът избухна в диво ликуване, спусна се от всички страни край друма, с мъка възпиран от веригите блюстителите, които вардеха край пътя.

Михаил Асен препусна коня си срещу гостите. Калоян също бодна жребеца си и скочи на земята, още преди да е слязъл царят. Общата кръв заговори. Двамата братовчеди протегнаха ръце един към други. Калоян бързо свали самурения си калпак, притисна го до сърцето си, наведе чело. Младият цар го прегърна. Размениха си тройна целувка по бузите.

Помирението бе станало.

По всички лица цъфтяха усмивки. Народът възторжено ревеше, обсипвайки с цветя гостите, които се здрависваха с посрещачите. Десислава се качи на един златисто-червен жребец, със зелен чул, обсипан с жълти звезди, като застана отдясно до царицата, в първата редица под покроба. Засмяното ѝ лице не издаваше с нищо тайната тревога, която стискаше сърцето ѝ. Тя отговаряше любезно и весело на въпросите на Ирина и от време на време махаше с ръка на присъстващия народ.

Топлите призови на тълпите накараха царицата да побледнее. Ала нито една черта на лицето ѝ не показва гнева и вълнението ѝ. Само слънчевият лъч, който трептеше в зениците ѝ, разкриваше зеленото злато на гордите очи, които святкаха в отровна омраза.

Мостът пред градските порти бе покрит със златотъкан килим. Кефалията се стъписа напред и поднесе хляб и сол. На площада пред „Св. 40 мъченици“ бе построена нарочно чешма, от която течеше вино. Там всеки можеше да отиде и да получи пълно канче. Дълго под стените на Царевец народът ехтя в радостни провиквания. Докато най-сетне се разпръсна по кръчми и стъгди, да сподели впечатления. Из целия град се носеше някакво трескаво опиянение, някакво скрито очакване. Никой не знаеше точно какво ще стане, ала трябваше да стане нещо. И много очи често се отправяха към светналите прозорци на Царевец и Трапезица, където знатните се готвеха за тържествен пир.

Седнали между царя и майка му, Калоян и Десислава оживено и весело разговаряха с велможите и съпругите им, които ги обсипваха с въпроси от всички страни на дългата, тясна трапеза. Застанал зад гърба на боянския севастократор, предан столник винаги първи опитваше храната преди него, според обичая. Други верен чашник

опитваше първите глътки от чашата му. По всички лица се разливаше радостно благоразположение. От време на време отекваха волни смехове. Нито един от съзаклятниците не спираше по-дълго от необходимото взор върху любимия Александров син. Разговорът се въртеше все около безразлични неща. Имаше време за по-важните слова. Те щяха да се кажат между двамата братовчеди насаме.

Каква ще бъде цената на примирието? Какви отстъпки ще направи Търнов, какво ще жертвува Бояна?

Тежко, болярско хоро разкръши снагите на знатните в отмерени и важни стъпки. Млади девойки и момци пееха стародавни напеви от времето на Симеона и Самуила. Поети изказваха похвали за младия цар и малката царица, за мъдрата и прекрасна Ирина, за храбрия и достоен превисок господин Петър, за кръшната гиздавост на Десислава и благочестието на Калояна...

Вечерта, преди да си легне в отредените покои, Калоян остави пред вратите си трима тежковъоръжени верни блюстителите.

Царската потеря излезе рано сутринта. Отдавна се разнасяше мътва из Хема, че старият глиган отново преброжда земята на Килифарево. Обградиха гората с верига пазачи. Дивият звяр трябваше да остане вътре, за да свият постепенно обръча си около него. Разделиха се на няколко дружини и почнаха да дирят следите. Щом подушиха дирите, загарите почнаха да се дърпат на ремъците си, да треперят и да скимтят. Никъде около гората не се откриха следи. Твърде вероятно бе, че животното е останало вътре.

Болярките носеха своите соколи връз облечените си в ръкавици левици, за по-дребен лов. Загарите следваха с весел лай припкащите коне. Десислава имаше бял сокол, скъп дар от съпруга ѝ, който не скъпеше нищо, за да я зарадва.

— Той е свикнал да стои на тази ръкавица... — обясняваше тя на царицата. — И ако само за един миг връз нея кацне друг сокол, не желае да стои вече там...

Ала в лекия, безгрижен разговор тя не изпуцаше из очи всяка стъпка на мъжа си, който яздеше редом с Михаила, и двамата следвани от свитата си.

Есенната гора и околните скали бяха окичени в богати и силни шарки. Сред яркото жълто, сред сребристото мораво някои ниски дръвчета горяха алени като кръв. Етърът лениво влачеше зелено-

сивите си води. Въздухът бе пропит с влага, макар че чистото небе се извисяваше бледосиньо, ведро.

— Научихме, че Теодор Ласкарис бил напоследък тежко болен... Боя се, че този добър човек не ще трае още дълго време... Жалко, че Елена почина твърде млада... Кой ще се грижи за детето им Йоан?... — твърде искрено се тревожеше царица Ирина, като увличаше гостенката си в постоянен, занимлив разговор.

— Елена не можа да преживее тревогите на войната между Никея и България... — каза тъжно Десислава. — Тежко е наистина за една царица да гледа как се хвърлят едни срещу други в кървав бой войските на бащината ѝ държава и на мъжовото ѝ царство.

Тя подири с очи съпруга си. Изтръпна. Калоян и Михаил Асен не се виждаха никъде. Внезапно бяха изчезнали. Ала не издаде с нищо вълнението си под изпитателния поглед на Ирина. Само попита тихо и спокойно, ала твърдо:

— Къде са царство му и господин Калоян?

Тънките ѝ устни бяха останали без капка кръв.

Царицата се извърна учудена. Прибрани в сърмена мрежа, косите ѝ светнаха, набраздени в огнени ивици.

— Вероятно са се отделили насаме из някоя пътека. Нали има още доста да приказват и преговарят... — Тя се обърна към севастократорската свита, която бе препуснала по дирите им, направи им знак да се върнат. — Не ги безпокойте... Нека си продължат разговора в мир... — Тя направи същия знак и на Михаиловите люде. — Оставете ги двамата да могат да разрешат добросърдечно всички трудни въпроси...

Ирина се прекръсти благочестиво.

В същия миг Десислава хвърли бърз и безпокоен взор към Калояновите хора, които я гледаха с ням въпрос. Очите ѝ забелязаха тревожното лице на Добрила. Може би изчезването на един художник нямаше да направи никому впечатление.

Майсторът прочете всичко в този бърз, изплашен, молец взор:

„Върви, върви... Настигни ги, намери ги... Следи... Внимавай...“

И също тъй бързо отвърнаха преданите му очи:

„Разбирам. Ще сторя всичко, което е по силите ми.“

Лаят на загарите приближаваше все повече. Съвсем близо отекваха ловджийските рогове. Само опитно око можеше да различи накитените с клони ловци, които теглеха една също тъй украсена с шума кола, в която бе скрит остроок стрелец. Той първи забелязваше едрият дивеч и го подгонваше към желаната посока.

Когато се извърна, за да поеме лъка си от верния оръженосец, Десислава забеляза, че синята наметка на майстор Добрил не се мярка между севастократорската свита.

Радост, смесена с дълбока тревога, за миг изпълниха лицето ѝ в напрегнато вълнение. Тя леко се залюля на седлото. Няма молитва се издигна в сърцето ѝ: Запази го, господи, заварди Калояна от неверни козни... И дай отплата на всеки злочинител...

Ирина забеляза неспокойствието ѝ. Ноздрите ѝ се разшириха в кратък трепет на ликуващо тържество. За да не се издаде, тя прехапа устни, сведе бързо дълги, извити клепки. Задиша бързо.

Разрешението приближаваше. Още малко търпение. Още малко.

Прикривайки своята собствена тревога, тя даде знак на дъщеря си Мария и зет си Мицо да приближат, да ѝ помогнат в поддържането на разговора.

Великият боляр на емонската земя приличаше по-скоро на женствен юноша, отколкото на борав бранник. Натруфен в свила и кадифе, със златна кордела около челото и отрупани с пръстени ръце, той постоянно опипваше накъдрената си, лъскава брада, дългите букли, които падаха до раменете му, загрижен да не се повреди нито една подробност от грижливо подбрения му облек. Младата му съпруга бе весело и безгрижно дете, което се радва на първия си лов. Най-малката Асенова дъщеря ловко се целеше в зайците, които пресичаха пътеките и им изпращаше по една стрела с оловена топка накрая, достатъчна да зашемети животното.

Михаил Асен и братовчед му Калоян яздеха сами в една широка пътека, между две редици едри букове. Слънчеви петна играеха по листата, по едрите мъхести камъни. Краката на конете потъваха във влажната шума, останала още от миналата есен. Шумът на лова ту се приближаваше, ту се отдалечаваше, според дирята на бягащия дивеч. Калоян забеляза, че бяха останали сами. Тънко недоверие полази за миг по жилите му. Ала веднага се успокои. Не бяха ли само двама?

Един срещу други? Какво можеше да му стори този крехък младеж, въоръжен само с лък и копие?

Те продължиха разговора си.

— Аз съм съгласен да опростя всички бегълци и да им разреша да се върнат в земите си... — казваше младият цар. — Съгласен съм да отстраня от управата и зетя си Петър...

Калоян забеляза, че царят не наричаше вече зетя си севастократор. А това бе вече доста лично указание за добра воля.

— Но майка ми ще бъде много огорчена, ако ѝ бъде наложено да отиде в манастир... — продължаваше примирително той. — Ето какво съм намислил. Тази нощ доста дълго обсъждах този въпрос. И взех решение да я изпратя да живее в именията на втория ми зет Мицо. В Несебър. Тя ще остане там дотогава, докато се умирят духовете...

Калоян се послуша. Някакви тихи, постоянни стъпки се долавяха недалеч от тях. Той посочи подир едно светло, чезнещо петно. Придръпна от колчана си една стрела.

— Искаше ми се да сложа и аз нещо в чантата на моите ловджии.

И продължи разговора, неволно протягайки ръка към лъка си.

— Теодор Ласкарис е много болен. Едва ли ще изкара до края на годината. Щом склопи очи, настояниците на сина му ще бъдат твърде заети да си оспорват първенството. Знаеш каква омраза пламти в никейския двор към Музалон, любимеца на императора. Хората не могат да простят на тоя неизвестен мъж от тъмен произход наградите и високите отличия, с които го удостои Ласкарис. Защото не искат да видят, че Георги Музалон ги заслужи единствено с отличните си качества на най-верен, най-мъдър и предан съветник... Палеолозите, Кантакузините, Стратегопулите ще му отнемат веднага званието протовестиарий, ако изобщо Ласкарис не го назначи и наместник на царството... Ето, тъкмо за този час трябва да бъдем готови. Елена е мъртва. Родството ни с Никея е скъсано. Епирският деспот ще ни помага. Трябва да възвърнем на родината си старите граници на великия Асена... От Мидия и Перитор, до Солун и Гоменица... Но затова се иска да бъдем всички единни, сплотени, помирени... Дай прошка на побегналите велики войводи.

Михаил спря коня си. Ослуша се в приближаващия глъч на ловджиите.

— Солун? — той поглади замислено хубавото си бяло чело, спря взор върху сокола, който стоеше неподвижен на стискащата поводите му левица. — За Солун ще влезем в разпра с Комнините... Окоето на Михаил Епирски е все в него, а и вуйчовците ми няма да се откажат от правата върху деспотството си.

Калоян го изслуша търпеливо. Без да покаже досадата си. Младият момък все още мислеше чрез ума на майка си. Вуйчовците му... Какво значение имаше тяхната воля за изгодите на българското царство?

— Михаиле... — каза кротко севастократорът, — ако ние отидем да се бием с никейците, то няма да леем кръвта си, за да възвърнем на солунския престол братята на майка ти. Тяхната съдба няма да бъде коз в никейските ръце, когато водим преговори за мир...

Той искаше да намекне за срамния регински договор. Михаил почервения. Смути се. Почна нетърпеливо да се оглежда. Дългите му клепки трепнаха неспокойно. След това изведнъж се промени. Очите му заблестяха. Дишането му се учести в порив на някакво чудно чувство. Калоян го гледаше внимателно. Невъзможна мисъл почна да се бори с честното му сърце. Той настръхна, долавяйки с цялото си същество някакъв лъх на дебнеща опасност. Някъде наблизо се чуваше шум от счупени сухи клони, от спотаени шъпотти.

Царят отвърна бързо:

— Имаш право. Комнините не могат да се месят повече в нашите работи. Аз реших. Ще изпратя майка си в манастир...

Някакъв остър вик пресече словата му.

— Пази се, господство ти!

Севастократорът внезапно се дръпна, наведе глава. Стрелата профуча до самото му ухо. Втора одраска ръката му. Трета се заби в коня му. В гъстия лес отекна шум на боричкащи се тела. Добрил отчаяно и високо викаше за помощ.

Калоян гневно издърпа стрелата от плешката на цвилещия жребец.

Огледа се. Михаил Асен, цял сведен върху коня си, летеше напред по широката пътека. Зави надясно. Още малко, и щеше да се скрие зад един завой.

Тогава човекът, който не дръзваше да се прицели ни в бягаща сърна, ни в плахия заек, който жалеше и най-дребната животинка на

земята, спокойно дигна лъка си.

Стрелата звънна съдбовно.

Михаил Асен подскочи връз седлото, улови с две ръце острието, което се бе забило в шията му. Кръв обагри бялата му атлазена туника.

И се строполи на земята.

* * *

Гората се изпълни с изплашени призиви. Звуци от рог дълго и тревожно зовяха. Всеки тичаше и се блъскаше в другия, без да разбира какво става. Загарите лаеха яростно възбудени. Конете се дърпаха от ръцете на ездачите, пръхтящи неспокойно.

Десислава усети как леден мраз сковава устата ѝ. Нито един вик, нито един въпрос не можа да се изтръгне от побледнелите ѝ устни. Тя само стискаше трепетно ръце, заслушвайки се в страшните слова, които ехтяха от всички страни.

— Злополука. Станала грозна злополука при лова!...

От по-преди научените люде разнасяха с ловко усърдие грозната вест.

— Някой от високите гости паднал убит!...

— Незнайна стрела улучила за зла чест един от ловджиите...

Най-сетне отвсякъде се издигнаха гласове:

— Калоян загинал!

Тогава внезапно Десислава намери в себе си сили. Тя се извърна към Ирина. Царицата приближи към нея коня си. Лицето ѝ бе замръзнало в дълбока тъга. Двете жени едновременно скочиха на земята. Ирина протегна ръце към младата вдовица. Ала севастократорицата гордо я отблъсна.

— Разбирам...

— Каква зла съдба, Десиславо... Имай упование в бога, за да преживееш този страшен час. Калоян е мъртъв. Какво нещастие, какво неизмеримо нещастие...

Големите очи на Десислава станаха зли като на разярена вълчица. Страните ѝ се зачервиха като в треска.

— Бог ми е свидетел, Ирино, че никога никой предател не ще плати по-скъпо черната си измама...

Тя млъкна. Изведнъж лицето ѝ стана по-бяло от снежен крин. От гората се зададе мрачно шествие, което приближаваше с бавни крачки малката полянка, където бяха събрани жените. Четирима ловджии държеха ниско носило, връз което бе проснато мъртво тяло, покрито с окървавен плащ.

Подире им следваше мълчалива, изплашена тълпа оръженосци и зевгари, боляри и войводи. Кучетата завиха дълго и зловещо. Мнозина високо заплакаха. Севастократор Петър се приближи, прекръсти се, вдигна плаща.

Два женски вика изпълниха гората.

Единият на безумна радост.

Другият на грозна изненада.

Ирина падна на колене пред мъртвия си син, простря ръце към неочакваната, страшна гледка. И с нечовешки вопъл закри лице в напръсканите му с кръв дрехи.

Калиман I бе отмъстен.

Откъм гората се зададоха препускащи конници. В миг всички тия допреди малко покрусени ловджии се превърнаха в дръзки бранници. Отекнаха нови викове. Тържествуващи, възторжени:

— Да живее Калиман II. Да живее новият цар! В Търнов! В Търнов!

В кратката въоръжена борба падна убит и севастократор Петър. А Мицо, другият зет на царицата, успя да побегне в общата залисия заедно с жена си и майка ѝ. Обзети от безумна радост, боляри и войводи прегъваха коляно, целуваха ръцете, дрехите, ботушите на новия цар. Гончии се спуснаха към Търнов. Градът се изпълни с ръкомахащи, викащи, ликуващи люде. Килими се метнаха по чардаците, хоругви се развяха по порти и прозорци, шествието на еснафите обиколи три пъти целия град, в кръчмите виното се лееше даром.

Всички привърженици на Ирина се преметнаха на страната на новата власт. Неколцина, по-уличени в нехвелити дела, побягнаха. Други останаха в плен. В общата залисия, когато всеки искаше да спаси кожата си, никой не се сети за спасението на един човек, може би най-невиновния от всички: младата съпруга на убития цар.

Чак когато приближи в пределите на зетьовата си земя, Ирина си спомни за малката царица — Ростислановата дъщеря. Ала тя знаеше,

че Калоян е твърде благороден, за да ѝ стори нещо зло. И не грижа за изоставеното момиче, а коварна мисъл я накара да изпрати бърз вестогонец до баща ѝ: с молба за помощ и закрила.

Когато знатните търновци начело с кастрофилакта и кефалията отидоха да поднесат на новия венценосец ключовете на града, молейки го да приеме поканата им и да влезе тържествено в престолнината, където хората го очакваха с жадно нетърпение, севастократор Калоян им отговори полека и кротко:

— Разбирам нетърпението на търновци... И аз желая от сърце да мога по-скоро да вляза в своя любим роден град, да седна връз престола на моите славни предци... Ала аз още не съм увенчан законен самодържец на царството. Нека първо се събере великият болярски синклит. Нека каже и той думата си. Тогава чак ще приема от ръцете му венеца на славните си чичовци.

Един по един пристигаха в Търнов забягналите бунтовници. Народът ги причакваше извън градските порти и с безмерна любов ги придружаваше до запустелите им жилища на Трапезица.

Изгнаниците се срещаха със семействата си, които ги приветствуваха умилени, сякаш виждаха възкръснали пред себе си. Ирина бе забягнала. Петър и Михаил Асен бяха убити. Свършено бе с ненавистната власт на ромейката. Всеки можеше отново спокойно да гледа към идните дни.

Един мъдър и смел мъж поемаше с опитна десница, с вярно сърце службата си към народа. Асеновското царство нямаше да загине.

Великият събор одобри единодушно Александровия син за цар на България.

Търновград се приготви да посрещне с небивало тържество Калиман II. Така нарекоха новия цар в памет на нещастния Асенов син, непълнолетното момче, отровено от Ирина.

В това време Калоян и Десислава чакаха уречения ден, в една от летните царски къщи, при Царева ливада. Всичко бе готово за увенчанието. Чакаха само писменото известие на синклита и пристигането на старата севастократорица от Бояна. От цялата страна се стичаха знатни и велможи, за да присъствуват на царското увенчаване.

Беше топла есенна привечер. Калоян и Десислава се разхождаха заедно с хората си из обширната градина.

— Утре най-сетне ще стъпя на Царевец... — бленуваше гласно новият цар. — Откога не съм виждал камбанарията на „Свети Спас“... Откога не съм се покланял пред светите мощи на Чудотворката Петка, на великия Рилски пустинник... Сърцето ми гори по-скоро да бъда там...

Той се обърна към своя верен Добрил.

— Твоята църква без малко не остана недовършена, драгий... Ала сега вече, струва ми се, че няма да има пречка да заминеш за

Бояна и зографисаш „Свети Пантелеймон“... Най-сетне дойде краят на всички размирия. Сега в труд, с любов към нашия народ ще се помъча да довърша и закрепя великото дело на Асеновци...

Калоян протегна ръце, крепко ги сложи връз раменете на художника.

— На тебе дължа за втори път живота си... Как ти дойде на ума да проследиш ония двама нечестивци в храстите?

Добрил мълчаливо се поклони, погледна към Десислава. Посочи с ръка.

Царят пристъпи към жена си, наведе се, целуна края на червената ѝ мантия.

Двамата се погледнаха преизпълнени с обич. Лицата им горяха в руменината на тържеството и доволството. Заловени за ръце, те продължиха разходката си из тъмнеещата градина, следвани от тихия хор на певците. Верни хрътове душеха стъпките им. Скръстил ръце на гърди, майстор Добрил ги изпрати с дълъг, замечтан взор.

Това бе върхът на човешкото щастие.

Тия двама души, които се обичаха. Най-благородният мъж и най-хубавата жена на света...

Из градините се надигнаха викове. Гончии от Търнов бяха пристигнали и искаха веднага да бъдат приети от самодържеца.

— Най-сетне... — пошъпна Десислава. — Носят ти златопечатното слово на съвета... Ти си вече цар...

Задъхани, морни, тревожни, великият боляр Стефан и войводата Станиш се зададоха от една пътека. Подире им тичаха изплашени всички стражи и дворцови люде.

— Бягайте! Венгерски войски внезапно нахлуха и обградиха Търнов! Потери са разпратени навсякъде да ви дирят... Около престолнината кипи кървав бой! Ирина повикала Ростислав на помощ! Нашите войски сега се събират! Тих и Елтимир се върнаха към земите си да събират своите люде! Спасявайте се!

Калоян сложи побледнял ръка на меча си.

— Аз не бягам...

Стефан се хвърли на колене пред него. Вярното му лице се изкриви в безмерна тревога.

— За бога! Няма време за колебание... Нашите сили са слаби... Ще ни трябват най-малко десет дни, докато съберем опълчения от

прониите. О! Тия дръзки нападатели ще ни запомнят! Ала сега няма време, няма време... Дирят ви под дърво и листо... Ще ви заловят... Ростислав иска да отмъсти за зетя си... Венгерските войски щели да провъзгласят Мицо за цар... Бягайте към Бояна... Затворете се в калето, дорде ги изгоним от Търнов...

На разсъмване две венгерски дружини претърсиха цялата лятна къща от Калояновите покои до конюшните и загарниците. И като не намериха този, когото диреха, от яд я подпалиха. Из целия Хем, по всички друмове препуснаха венгерски конници, които спираха всеки пътник, разпитваха всеки селянин из полето.

Ала златото отваряше и най-верните уста, разколебаваше и най-преданите сърца. Бегълците не можеха да скрият дирите си. Случайно изтървана дума, случаен верен взор издаваха следите на последния Асеновец.

Прикривани от народа, от селище в селище, от гора в гора, от пещера в пещера, подкрепяйки сили из жрънки и манастири, Калоян и Десислава, придружени от Стефан, Станиш и Добрил, най-верните между верните, полека приближаваха към Боянската непристъпна крепост.

Ала не можеха да се застоят някъде и два часа, да не зърнат гостоприемните домакини как от далечните кръгозори изниква гора от венгерски копия. И морни, недохранени, неотпочинали, те трябваше отново да бягат, да прикриват следите си като подгонен дивеч, стегнат отвсякъде в неумолима примамка.

На изник небето бе потъмняло, синьо-сиво като стомана, докато на заник се разливаше някаква млечножълта, призрачна светлина. Застанал връз прага на жрънката си, старият мелничар гледаше загрижен нагоре и поклащаше глава.

— И нощес ще вали дъжд... — каза загрижено той към стопанката си, която слагаше трапезата. — Младите закъсняха от пазар, ще ги измокри хубавичко...

Той отправи неспокоен взор към притъмнялото поле, прорязано от лъскавата ивица на реката, и каза като на себе си.

— Кой ще са тия късни гости? Май насам идат...

Петима конници бързо приближаваха към жрънката. Стопанинът се затече да ги посрещне. Конете бяха потънали в пот и пяна. Пътниците едва се държаха на краката си. Четирима мъже и една жена.

Жрънкарят ги изгледа изпод вежди. Знатни люде бяха тия. Ала явно бе, че крият името си и не желаят да бъдат много разпитвани.

Високият мъж с черната брада го попита:

— Ще можеш ли да ни дадеш дрехи за преобличане, добрий старче? Имаш ли коне за смяна?

— Дрехи ще ви намеря, ама нашенски, прости... — отвърна жрънкарят, като продължаваше внимателно да ги разглежда. — Ала коне нямам... Ако синовете ми се върнат до довечера, ще имам два да ви дам.

Чудните пътници се нахвърлиха с алчна стръв връз храната, сякаш неали от три дни. Те си говореха шъпнешком, ослушваха се внимателно, от време на време някой от тях ставаше и поглеждаше през прозорчето.

Старецът отиде в малката съседна стаичка при жена си, която вадеше сирене, орехи и петмез за гостите. Пошъпна замислен:

— Тия люде не ми харесват. И аз научих, че в Царския град станало нещо. Калоян се прогласил цар и изгонил Ирина... Да не би тая хубавица, която бяга с тия мъже, пък да е тя?

Старицата го изгледа опулена и изтърва орехите. Прекръсти се бързо и изплашено:

— Боже избав... Та ние ли ще я вардим?

Когато се нахраниха и поискаха по-прости дрехи за преобличане, гостите останаха поразени от отказа на стареца, който бе променил държанието си. Той току ломотевеше нещо, опитваше се, ала не мърдаше от мястото си.

— Не знам... Нека дойдат синовете ми...

А в очите му все светеше някакъв зъл и недоверчив пламък.

Предложиха му кесия злато. Той отказа да я приеме. Тогава Калоян захвърли всяка предпазливост. Нямаше време за губене.

— Аз съм Александровият син... Ирина повика венгерски войски да я спасяват и сега потеря ни гони. Ще помогнеш ли на своя цар?

Старецът го изгледа смаян. Избледнелите му сини очи се изпълниха със сълзи. Той се спусна да целува дрехите и ръцете на новия Калиман.

— Бог с тебе! И света Петка да те закриля... А тази новата царица ли е? Честито ѝ царство... А пък аз я помислих за Ирина...

Той се залута с бабичката си да дири по-вехти, износени дрехи. В това време Калоян подстригваше косите и брадата си. Високо от прозорчето на воденицата се наблюдаваше полето. Двама конници препускаха край върбалака към жрънката. Старецът изтича до вратата.

— Синовете ми! Не се бойте...

Двата коня бяха охранени и яки. На тях можеха да се качат само четирима души, по двама на кон; петият трябваше да се пожертвува.

Добрил пристъпи без колебание.

— Сбогом, драгий ми приятелю... — каза развълнувано Калоян и крепко го прегърна. — Нека се надяваме, че ще се видим отново в Бояна. И ако е рекъл бог, отново ще продължиш твоята работа... Сбогом, верний ми Добриле...

Новата царица извади от ръката си златен пръстен със зелен камък и му го подаде за спомен.

Майсторът прегъна коляно, наведе се ниско и целуна туниката на Десислава. След това застана на прага и дълго следи с взор чезнещите бегълци.

Заедно с тях си отиваше красотата и смисълът на целия му живот.

Защото за художника животът бе възможността да твори...

Цялото небе затрептя в ярки сини светлини. Закапаха едри капки дъжд. Дириите на конете по прашния друм изчезнаха.

* * *

Слънцето се издигаше зад тъмните върхове на дърветата, ослепително светло като елмаз. Росната утрин мамеше навън, към свежия въздух и бялата светлина на ширните простори. Ранобудни отроци се бяха отправили към къра, за да започнат от време работата си. Чевръсти моми бързаха да помогнат в прибирането на гроздето. Тиха, бавна песен се разнасяше над ширната равнина. Но чуждата носия, гърления, висок глъч привлякоха вниманието на берачите.

Един от копиеносците, който изглеждаше да е българин, повика двамина от лозарите и почна да ги разпитва. Минавали ли са оттам неколцина знатни люде, една жена и петима мъже. Чували ли са някой да е виждал тъдява севастократор Калояна, новия цар...

Лозарите слушаха чудните слова и поклащаха глава, приведени над работата си. Ръката на една от берачките леко затрепера. От умората ли, от уплахата ли пред надменните обноси на чужденците, които се вираха във всяко по-хубаво лице? Ала ако венгрите се бяха загледали по-внимателно, те щяха да забележат, че ръцете на красивата берачка не са видели много слънце и тежък труд. Тя неумело събираше с десница едрите гроздове, а малката ѝ левица с мъка държеше тежкия кош. Строен мъж с дълбоки черни очи исипваше в кораба обилния плод.

Когато конниците изчезнаха сред облаци прах, бегълците продължиха да работят на лозето, за което се бяха условили да помагат в усиления труд, като наемници-власи, слезли от планината.

След като си получиша платата и заминаха към Крънската хора, с надежда, че ще могат да се укрият из Хема, за да почакаат събирането на Тиховите войски, бегълците се помъчиха да вървят далеч от главния друм, за да не възбуждат вниманието на пътниците. Конете вече нямаха. Нито храна. Разчитаха само на верността и предаността на людете.

Великият боляр Стефан бе останал като наемник в една кипурия, за да намали числото им, което привличаше недоверие.

Парикът, който бе платил надницата на власите, дълго се взира подир чудните наемници и чак когато те се бяха отдалечили достатъчно, за да не може никой да им стори зло, засмя се тихо и каза на жътварите:

— Това беше Калоян, синът на севастократор Александър, с жена си Десислава. Познах ги. Венгрите тях дирят... Господ да им е на помощ...

И лозарят коленичи, прекръсти се, издигна ръце към небето. Тих хор от молитвени гласове се издигна в полската тишина. Богомолците четяха „Отче наш“.

След кратко време преминаха нови конници. Претърсиха всеки човек поотделно, с ядни, озверени лица. Отминаха по неверни следи, криво отправени от верните сърца на простите люде.

* * *

В сенчестия дол се чуваха само тихите стъпки на двама мъже и една жена. Един раздвижен клон отметна сянка връз огрения от слънцето едър, мъхест камък. Десислава трепна. Плах вик замря на устните ѝ. Калоян се обърна, забеляза смъртната ѝ умора. Спря.

— Нищо няма... Седни си почини малко... — помоли той, като постла късата си вълнена салтамарка връз камъка. — Така не може повече...

Младата жена се отпусна в кратка, внезапна дрямка. Мъжете бдяха край нея, замислени, неспокойни. Отдавна вече те не смееха да се явят из друмовете. Скитаха от една овчарска колиба на друга. Мъчеха се да узнаят от простите планинци за това, което става в престолнината, макар че някои от тях не знаеха дори, че в Търнов е изгонена царица Ирина. Ала понякога се разнасяха невероятни, чудни измислици, които населението още повече окичваше с небивалици. На север от Хема се водели кървави боеве. Княз Ростислав се бил провъзгласил за цар на България... Великият боляр Мицо обсаждал Търнов, за да поеме царския венец... Новият цар Калиман бил убит от неверни боляри...

Мина доста време. Калоян с мъка се привдигна. Погледна жена си, която бе потънала в дълбок, подкрепителен сън. Съжали я. Да можеше поне няколко часа да си почине така. Ала времето припираше. Замръкваше. Нямаха храна. Бяха близо до Крънската твърдина, където людете на болярина му бяха безусловно верни. Още малко оставаше. Той се помъчи заедно с великия войвода да вдигне спящата и двамата да я носят на ръце. Ала Десислава веднага се събуди. Скокна. Прибра нападалите си коси. Помъчи се да стане. Направи няколко крачки, като се подпираше връз рамото на мъжа си. На всяка стъпка тих стон се изтръгваше от устните ѝ. Обувките ѝ бяха вече съвсем скъсани, босите ѝ крака затъваха в гъстия шумалак. Клони се изпречваха пред тях и ги шибаха в лицата. Някъде затъваха в мочури. Прегазваха бродове, държейки все пътеката край пенещата се в дъното на дола рекичка. Ставаше все по-тъмно, в мрачевината блещукаха светлинките на гнилите чукани. Някъде далече се чуваха хлопатарки на стада.

— Близо сме вече до източното Крънско кале... — каза войводата — само че не знам дали от тази страна на дерето трябва да поемем нагоре или от другата... Почакайте ме малко... Ще отида да видя...

Стъпките му заглъхнаха. Десислава отново отпусна чело връз коляното на мъжа си.

След малко Станиш се промъкна тихо до тях. Малките му черни очи неспокойно святкаха.

— Ще изкачим тая урва, после ще слезем към друма. От там до върха на твърдината е само два часа път. Стигнахме вече. Близо до друма има стар хан. Там ще подкрепим сили, за да изкачим хълма до калето...

Изкачването сякаш бе по-лесно от слизането на стръмните баири. Те се държаха за всяко коренче, залитащи над бездните, пързаяйки се по свличащите се камъни, ловейки се за скали и дървета.

Беше вече съвсем тъмно, когато тримата приближиха, пребити и морни, до закритите с назехтинен пергамент прозорци на хана, зад който мъждукаха тихи светлини.

— Да почукаме ли? — попита недоверчиво Станиш. — Или по-добре да поемем направо горе към калето...

— Може би там да са нахлули венгерски войски. Твърде не ми харесва тишината наоколо. Сякаш дебне нещо... А може би добрите

люде нямат още никаква представа за това, което става в Търнов... Нека поискаме от ханджията някое муле, за да изкачи госпожа Десислава стръмнината нагоре. Докато ни издадат, ние ще бъдем вече там... — каза Калоян.

— Ами ако има вътре венгри? — пошъпна като на себе си Станиш.

Докато се колебаеха, кучетата на хана не ги оставиха да се двоумят повече. С гръмък лай те известиха появата на нечаканите гости. На прага на хана се яви едър кокалест мъж, с двусвещник в ръка. Той вдигна високо светлината, за да види по-ясно късните пътници. След това ги поведе.

Вътре бе полутъмно. Изкачиха каменната стълба към горния кат. Защото долният служеше само за конюшня и обор. Самият хан приличаше на малко кале, цялото изградено от едри камъни; в долната част нямаше никакви прозорци, а в горната отворите бяха закрити с железна решетка. Кръстовището често биваше нападано от скитници и разбойници, затова усамотените жилища бяха укрепени.

По окадените стени висяха ръждясали оръжия, вехти лъкове. Връз полиците лъщяха медени съдове. Над вратата се разстилаха чифт огромни еленови рога. Някакъв окъсан просяк тихо свиреше, приведен над гуслата си. Двама-трима мъже пиеха край излъсканите дъбови маси. Край тях в дървено ниско каче бе натопен крондил с бяло вино. Неколцина кумани бърбеха бързо и неспирно край огнището, събрали накуп главите си, оглеждайки някакъв старинен лък. Никой не обърна внимание на новодошлите. В хана бяха свикнали да виждат всякакви люде. Забягнали от жестоките си господари отроци, момци, откраднали млада девойка; роби, напуснали земята, в която са били пленени; боляри, тръгнали на лов. Затова край огнището имаше дървена подставка за ловджийски соколи.

— Боляринът Елтимир в градището ли е? — попита предпазливо Станиш, като пое крондила с вино от ханджията.

— Високият господин Елтимир замина за Царския град, за да участва във великия събор... — отвърна ханджията, като приближи с любопитство към тях. — Какво сте чували, божии люде, като скитате насам-натам... Избраха ли вече новия цар Калоян?

Калоян и Станиш се спогледаха. Значи, тук все още всичко бе мирно. Не бяха минавали венгри. Ала може би щяха скоро да минат,

защото винаги те се явяваха по петите на бегълците. Сякаш вятърът издаваше дирите им или горските треви изказваха тайната.

Ханджията се поогледа и каза шъпкешком:

— Тук се чува разни неща... Вие знаете ли нещо? — Той сниши още повече гласа си. — Завчера в калето пристигна бърз гончия и събра цялата войска. Никой не разбра защо и къде ще я водят... Елтимир тъй заръчал. И сега в калето няма никой... Нещо става в Търновград... Венгри ли са нахлули, татари ли...

В нощната тишина навън прозвуча звук от рог, който все по-бързо се усилваше. Ханджията изтича навън, изведе из яхъра охранен кон, обседла го, изведе го навън, взе юздата му в ръка. Примесен с ясно и стройно сребристо дрънчене на звънчета, зовът на рога приближаваше все по-ясен.

Ханджията застана напред край коня, който нетърпеливо вдигаше уши, заслушан в приближаващия гончия. Отекна тропот на копия. В далечината, по огрения от месеца друм се появи тънка, черна чертица. Всеки миг тя се увеличаваше. С бързината на мълнията гончията пое от ръцете на ханджията юздите на отпочиналия кон, прехвърли се от едно седло на друго и отново полетя напред, смали се, изчезна. Заглъхнаха и звънчетата, вшити в колана му.

Конят на находника бе цял потънал в пяна. На гърдана му висеше желязна плочка с издълбан образ на сокол. Значи, гончията бе от Бояна. Ханджията поклати загрижено глава. Ала докато се опомни, отново отекна същият удар от копия. Гончията се връщаше обратно. Кога бе успял да завърши възложената му поръка? Смътно безпокойство загриза сърцето на ханджията. Ала той не можа да схване откъде иде неясната напасть...

Като се върна горе, чудните пътници вече привършваха яденето си и се готвеха да тръгват.

— Колко души може да има в градището? — попита Калоян.

— Ех, намират се до двадесетина кумански копия.

Тримата скочиха. Нямаше време за губене. Всеки миг венгри можеха да се явят по друма. А в калето те щяха да бъдат в безопасност. Поне докато набързо събраните войски на Тиха, Елтимира, Смилеца, Тертера и Светослава разбиеха главните сили на Ростислава.

— Имаш ли три мулета, за да изкачим баира до градището?

Десислава свали бисерните си обеци и ги подаде.

Ханджията несмело взе скъпите гиздила. Вдигна очи към непознатите. Загледа ги поразен. Той разбра кой стои пред него.
В далечината отекнаха бойни тръби и конски тропот.

Две потери диреха Калояна под дърво и под камък.

Едната бе съставена от венгерски войски и имаше заповед от Ирина и Ростислава: да намерят севастократора жив или мъртъв. Защото, щом последният мъжки потомък на Асеновския род изпуснеше сетен въздух, веднага за цар на България щеше да се провъзгласи мъжът на Асеновата по-малка дъщеря Мария: великият боляр Мицо.

Начело на втората потеря бе сам Константин Тих, който диреше следите на новия цар, за да запази и спаси живота му.

И двете войски препускаха една срещу друга по друма, който водеше най-пряко от Търнов към Бояна, край мощните крепости Крън и Копсис. Някъде тъдява се криеше синът на Александра и трябваше да бъде намерен на всяка цена. Гончията, който бе вече забелязал приближаването на венгерските войски, веднага се бе върнал обратно, за да извести Константину, че врагът е наблизил и върви право срещу тях.

Когато венгрите обградиха хана, никой не можеше да помисли дори, че в него се намира този, когото те диреха тъй усърдно. Заплатени предатели почнаха да блъскат вратите и високо да викат:

— Няма ли живи хора тука, да поемат конете, да донесат чаша вино? Хей, люде, къде сте?

Най-сетне ханджията полека притвори прозорчето на втория кат:

— Какво дирите посред нощ, люде божии? Какви сте, християни или друга вяра?

— Я слез по-скоро, че ще ти кажем дали сме татари или сарацини. И не се прави на улав, защото отговорът ни е бърз и лесен...

Те размахаха оръжие високо във въздуха, като продължаваха да ругаят и проклинат. Това безкрайно, безполезно дирене, което траеше толкова дни, ги уморяваше и вбесяваше.

Ханджията се обърна към тримата преследвани, които се бяха прибрали в един ъгъл, близко един до друг, с бледи лица и тревожни

очи. Калоян му направи знак да слезе.

След малко по стълбите се зачу весело подсвиркване. Ханджията наподобяваше стъпките си на пиян човек. Той полека отключи с тръпнещите си като в треска ръце, нагласи усмивка връз приличното си като на мъртвец лице, надникна зад леко откренатата врата.

— Много се бавиш, нечестивецо проклети! — извикаха българите, които водеха венгрите. — Какво има толкова да се маеш? Да не те изядем? Или може би криеш в хралупата си убиеца на Михаила?

Ханджията усети как челюстите му почват да се сковават. Неясен глас излезе от устата му.

— Какво ломотиш? Я говори по-бистро! Нищо ли не си знаел? А не мина ли снощи оттука севастократор Калоян с жена си и войводата Станиш? Не се ли скриха в калето? Не ти ли заплатиха богато, за да мълчиш? Говори де! Нямаме време за маене. Проклетите лисици пак ще ни се изплъзнат, сякаш всички се заклели да ги крият. Я кажи колко копия има в градището на Елтимира?

— Петстотин... — отвърна ханджията наслуки, като едва държеше двусвещника с треперещите си пръсти. — Вървете в калето, добри люде, там ще ви нагостят по-богато. Аз нямам вече храна. Час по час край хана минават всякакви люде, не ми постига нищо.

Един от войскарите го изгледа изпитателно. Страшно подозрение го клъцна. Той се извърна, направи знак с очи на другарите си. И отново завика разярено:

— Лъжеш, псе проклето! Крънските кумани са вече пред Търнов. Сам Елтимир ги води! — Той джасна нещастника настрани и се изкачи едно стъпало нагоре. — Не ти вярвам нито дума повече. Ще претърсим цялото ти свърталище... — и като се обърна отново към венгрите, махна им с ръка да скочат от конете и тръгнат подире му.

Ала в тоя миг един силен удар го повали на земята. Ханджията хлопна тежката врата пред него, залости я и се затече нагоре по стълбите.

— Уловиха ви! В клопка сме... — извика той и се спусна да снесе оръжия от стената.

Калоян затвори очи, вдигна високо чело, притисна ръце до гърдите си. Тоя миг, тоя дълго очакван миг. Свършено бе. Съдбата наказваше тоя, който вдигаше ръка, за да убие ближния си.

Който вадеше нож, от нож умираше.

И нему бе дошъл часът на изкуплението. Но той с радост щеше да даде живота си. Защото бе изпълнил вече завета на баща си. Защото бе отмъстил невинната кръв на Калимана, бе избавил родината си от игото на ромейката, бе закрепил делото на великите си прадеди.

Той задиша бързо, в щастлив унес. Блянът на целия му род нямаше да загине. Справедливата му десница бе премахнала неспособника, който рушеше постигнатото с мъката на толкова скъпи жертви.

Хемската империя щеше да пребъде.

Отвори очи. Дързък огън ги караше да горят в отчаяна смелост. Не, тия гнусни предатели щяха да видят как загива един Асеновец. Той нямаше да се сдаде мърцина. Старата бранна кръв не мамеше. Внукът на адриановградския витяз грабна лъка, който смелият ханджия сваляше от стената, опита жилавината му. Пое шъпата стрели, които някой му подаваше. Извърна се. Бледна, със спокойно движение, Десислава протягаше колчан, претъпкан със стрели, на един от куманите.

С един поглед двамата си казаха всичко. То бе любов и мъка, и прощаване, и гордо примирение. Младата жена се усмихна. Връз побелелите ѝ устни се възвърна мерджанената руменина. Хубавите ѝ очи засияха като звезди и изведнъж в горещ порив тя се спусна, прегърна севастократора, притисна за миг лице до неговото в бърза, гореща, отчаяна прегръдка, разтърсена от нямо ридание. Без да изпуснат лъка и колчана, ръцете му я обвиха крепко, в безмерна нежност.

Куманите, отроците, просякът и ханджията гледаха трогнати този миг на раздяла пред стъпките на смъртта. Станиш извърна лице, изтри очите си. Всички познаха братовия син на славния Йоан Асен, паднаха на колене, целунаха ръцете, дрехите му, заклеха се, че ще пролеят кръвта си за него.

Разнесоха се глухите удари на алебардите и секирите, които разбиваха долу вратата. От прозорците на горния кат град от стрели обсипа нападателите.

* * *

Константин Тих и хората му пристигнаха само един час по-късно. Още отдалеч те забелязаха гъстия дим, който се издигаше от опожарения хан. В една от стаите намериха убити десетина души. На двама от тях, един мъж и една жена, бяха отрязани главите.

Ирина и Ростислав трябваше да се убедят с очите си, че Калоян е мъртъв.

Дълго Константин Тих оплаква своя любим сродник, последна издънка на славния търновски венценосен род, свел чело над бездушното му тяло. Ала когато изправи яката си снага и разтърси рамене в необуздан гняв, сините му очи се присвиха в люта закана, той дигна високо десница и се закле:

— Мъст до последна капка кръв... Мъст за последния Асеновец!

И препусна начело на войските си в помощ на обсадената престолнина, за да прогони дръзкия враг, който бе нахлул неочаквано в земята му, повикан от безумни честолюбци. Като тъмен вихър се понесе разярената войска, кон до коня, с развети наметки, с издигащи и снемачи се копия, като честа гора.

Майстор Добрил отмахна ръце от лицето си. Спомените горяха живи, неизлечими, обгръщаха го с лъха на миналото, на безвъзвратно загубеното. И само те все още подхранваха у него пламъка на творчеството. Защото без Калоян, без Десислава в Бояна бе мъртво и пусто. Калето отекваше плахи женски стъпки, скрити сълзи, спотаени вопли.

Севастократорица Зорка бе отпътувала заедно с малката Калоянова дъщеря при старата си леля в Скопие и бе влязла като монахиня в един тамошен манастир.

Само образите в църквата живееха, ярки, неразрушими. Добрил обгърна с взор изписаните стени и дълбока въздишка вдигна гърдите му.

Най-сетне църквата бе готова.

Калояновата църква, чийто образец бе взет чак от Преславските развалини...

Ала високите й ктитори бяха мъртви и не можеха да видят красотата и блясъка на свежите багри, на въплътените блянове, на оживелите сънища... Да видят осъществен копнежа на толкова дълги дни и нощи.

Там бе Исус, седнал в храма между книжовниците и родителите си. Мъдрият детски взор бе отправен в пространството, далечен и безстрастен, издигнат над всичко земно, над всяка суета. Облечен в ярко жълто, облян в бели светлини, той спокойно обръщаше лице към укорите на разтревожената си майка, докато тялото му бе извърнато към групата на мъдреците. Там бяха образите на Христос Халкитис и Христос Евергет, изписани по спомена за двете прочути икони в Цариград, ала оживени от благост и състрадание, с топло участие към хората...

Там из мрачевината изникваше светлият образ на свети Йоан Рилски, с издигната за благослов ръка. Постническото му тяло бе облечено в дълъг жълт хитон, връз който бе наметната тъмносиня

мантия. Проникващите до дъното на човешкото сърце очи гледаха втренчено и изпитателно. Къси и гъсти коси обграждаха високото чело, дълга бяла брада покриваше гърдите му.

Връз буйно разиграни води летеше кораб с издути платна и наведена мачта. Изплашените пътници закриваха с ръце лицето си, издигаха ръце за помощ, струпани един до друг, прегърнати в безмерна уплаха. Високата площадка на кормилната част бе украсена с многобройни щитове. На нея стоеше свети Никола и благославяше високите талази...

На северната страна на църквата, под Успението на света Богородица, бе изписано Разпятието Христово. Връз тъмния фон изпъкваше, огънато в мъчителна извивка, мъртвото тяло на разпнатия. Едрите клепки бяха сключени в спокойното величие на смъртта. Лицето, морно отпуснато над дясното рамо, таеше в скръбната си уста мощ и власт над тленното.

На южната страна, между св. Екатерина и Христос Халкитис, бяха изографисани портретите на царя и царицата. А на северната страна сега майсторът довършваше портретите на ктиторите: Калоян и Десислава.

Там, в долния кат на църквата гробница, където отредените за погребение места останаха празни, там чрез силата на вдъхновението и майсторството на ръката, ктиторите, трябваше да останат паметни за всички времена.

Телата им бяха останали овъглени под развалините на горящия хан, но образите им трябваше да живеят в чудото на изкуството. Художникът трепереше от вълнение. Не. Той нямаше да създаде само условните образи на канона. Той щеше да изрисува ктиторите тъй, както изглеждаха в живота. Същите. Със същите движения, същият взор, неподправената усмивка, точността на одеждата. Тия нежни очи на Десислава, които умееха да гледат тъй кротко и тъй властно, тънката ѝ, подкупваща усмивка... Спокойният, строг и мъдър взор на Калояна, широкото му умно чело, царственото величие на движението...

И мощен вътрешен подтик тласна ръката на българския майстор.

Вековният канон бе счупен.

1259 година.

Любов и преданост одързостиха десницата на гения, за да откряне вратата на бъдещето.

Никой дотогава не бе рисувал така. Никой не бе давал подобие с живота в условния образец, никой не се бе осмелявал да оприличава рисунката с действителността.

Под гъстите равни удари на четката багрите се vyplътяваха в живи, дишащи образи. Връз тъмния фон на стената Десислава свеждаше малко главата си към лявото рамо, докато с десницата си гиздаво придържаше между палец и показалец шнура на мантията си. В алено и златно горяха севастократорските ѝ одежди. Изправените лъвчета, везани връз белия фон на свилените кръгове, гордо издигаха глава в сърмен блясък. Продълговатото ѝ лице сияеше с ангелска хубост, тъй чудна бе усмивката, тъй смирени гордите очи. В косите, по ушите, около врата, навсякъде бе нагиздена с бледи бисери. Ясносиноь було обвиваше шията ѝ, минаваше покрай ушите нагоре, скриваше се под жълтата шапчица, около която бе стегната диадема, обсипана с червени и зелени камъни.

Високата осанка на Калояна, облечена в тъмносиня туника, везана със сърмени ластари, се обграждаше от зелените кадифени вълни на мантията. Над лактите имаше везба от бисери. Един кръгъл изумруд сияеше над изпъкналото му чело в прозрачен блясък. Черната брада и мустаци се сливаха с черните гъсти коси, които слизаха ниско до раменете му.

Лявата ръка на ктиторицата сочеше кротко към Калояна, който държеше образа на църквата, сякаш я поднасяше на свети Пантелеймона, изписан на стената вдясно от него.

Навън отекнаха многобройни стъпки, смесени с високи гласове, цвилене на коне, дрънкане на оръжия. Боянчани се трупаха по пътя към църквата и възторжено поздравяваха. Страж от крепостната порта се втурна тревожно в църквата.

— Царят и царицата!

Майстор Добрил се огледа замаян наоколо си. Високите свещи почти догаряха. Зехтинената лампа мъждукаше. Откога бе почнал да работи? Колко време бе останал в църквата? Той се дръпна няколко стъпки назад. И сам потръпна пред чудото, което бяха сътворили ръцете му.

Там, на северната стена, Калоян и Десислава протягаха ръце с благо и достолепно изражение на лицето към образа на свети

Пантелеймона. Ктиторът му поднасяше образа на църквата с тържествено, ала пълно със смирение движение.

Стражът застана занемял пред картината. Сякаш очакваше всеки миг ктиторите да се обърнат към него, да слязат от стената, да излязат навън и да тръгнат към калето... Той падна на колене, обзет от тайнствена уплаха. Скръсти ръце за молитва. Сълзи гъсто замъглиха очите му, набраздиха лицето му с огнени следи. Църквата се изпълни с тихи стъпки и снишени гласове. Блеснаха многобройни борини. Царските люде се тълпяха зад високите гости, за да се надивят на невероятната гледка. Шопи, с бели бенеvreци, надничаха от вратата, кръстеха се и шъпнеха в почуда.

Майстор Добрил се поклонил дълбоко пред новия венценосец.

— Изпълних волята ти, царю честити. Църквата е изографисана според желанието на покойния севастократор.

Константин Тих, който бе приел и името Асен, откак бе избран за цар от болярския синклит и се бе оженил за Ирина, внучката на великия Йоан Асен II, полека приближи към образите на двамата ктители. Дълго съзерцава лика на своя обичан сродник, безсилен да проговори, да изрази със слова мощните, кипящи чувства, които го вълнуваха.

В сърцето му изникна тиха, безмълвна молитва:

Ето, аз довърших твоето дело... Твоята църква е изографисана тъй, както бе мечтало жадното ти за красота сърце... Майстор Добрил вярно изпълни завета ти... Успокой душата си, брате мой... Направих всичко, което бе по силите ми... В България няма вече нито един венгерски злочинец... В Търнов грее славата на твоя род. За тебе пожертвувах любовта към съпругата си и я напуснах, за да се ожения за дъщерята на Елена и Теодор Ласкарис, която ми даде правото да нося името Асен... Да продължи рода ти...

Константин сведе чело, скръсти ръце, затвори клепки, за да скрие горещата сълза, която бе изгорила окоето му.

Младата царица живо се извърна и загледа образите, които Добрил бе изписал на южната стена, точно срещу тия на ктиторите.

Нагиздени в богати царски одежди, Константин Асен и Ирина Ласкарис носеха със сдържано величие знаците на своята власт. Едрата снага на Тих стоеше изправена в целия си ръст, облечена в светла багреница. Червеният плат, изтъкан на жълти кръгове, преплетени с

други по-дребни кръгове, в които имаше кръстчета и четири бисери, излъчваше тежък копринен блясък. Полата на багреницата бе обточена с широка сърмена ивица, а около раменете бе кръстосан златошит лорон, обсипан с бисер и скъпи камъни, чийто край бе метнат през лявата ръка на царя. В сгънатата си към гърдите десница Тих държеше дълъг скиптър, завършен с кръст посред кръг. При китките имаше ръкавели от сърма, обсипани с цветни камъни. Подобни гривни носеше и над лактите си, близо до раменете. Царският венец приличаше по-скоро на бранен шлем, отколкото на диадема. Отстрани се спущаха върви бисер, а на върха ѝ блестеше червен камък. Подобен рубин, ала продълговат и огромен, се намираше по средата на короната, която бе обсипана цяла с изумруди, бисер и каланти. В лявата си ръка Константин Асен стискаше пурпурноцветна акакия. В пурпур бяха обути и краката му. Мургавото му лице, обградено с кестенява, спусната до ушите коса и по-светла брада, бе замръзнало в строга съсредоточеност. Очите му гледаха загрижено, ала смело в бъдните дни, които му носеше Асеновското наследство.

Внучката на великия Йоан Асен бе застанала гордо до съпруга си. Макар и отрасла като никейска княгиня, тя бе научила още от майка си Елена българския език и от нея бе свикнала да мисли с обич за далечния Хем. Изпълнена със съзнание за високото си предназначение, тя носеше с царствено достойнство тежката корона на българските императрици. Дясната ѝ ръка сочеше с властно движение към самодържеца, в лявата държеше тънък, златен скиптър. Дългият нос, надменната уста, едрите продълговати очи, напомняха гръцкия ѝ произход, ала волевата долна челюст бе асеновска. Бледността на лицето изпъкваше още по-силно връз гъстата малинова багра на далматиката, цяла извезана с двойни сърмени кръгове, обсипани с бисери. Богата наметка от златист брокат обгръщаше с топло сияние стройното ѝ тяло. Червена кадифена шапка плътно притискаше вчесаните край ушите коси, а връз нея бе сложена широка корона, завършваща е едри рубини, закрепени на изрязани зъбци, цяла трепнала в пъстрия блясък на многобройни скъпи камъни. С подобни, едри изумруди и рубини бяха обкичени и ръбовете на мантията, както и сърмената ивица на долния край на далматиката ѝ.

Главите на Константин и Ирина бяха обкръжени със светливи нимби.

Ала често и в лицата на светиите можеха да се доловят чертите на царя и царицата, на ктитора и ктиторицата. Богородица напомняше тънката хубост на Десислава, в лицето на Христа се таеше прилика с Константин Тих, света Екатерина приличаше на царицата, а Калояновото строго чело и замисленият му взор се мяркаха под нимбите на безброй светци.

След като разгледаха цялата църква, високите гости се спряха за последен път пред образите на ктиторите. Сякаш да се сбогуват, преди да се върнат към своя тежък жребий на мощ и власт.

След смъртта на севастократора Петра вторият зет на царицата Мицо се бе опитал да завземе престола, ала бе забягнал от Търнов пред гнева на Калояновите привърженици. Ирина се бе оттеглила в манастир, приемайки монашеското име Ксения.

Пътят бе разчистен. Враговете отстранени. Асеновският род се продължаваше в Търнов чрез кръвта на Еленината дъщеря.

Новият цар отново разгледа внимателно прекрасната творба.

— Защо не сложиш името си, както майстор Драган го остави на Клокотнишката колона на „Св. Четиридесет“, за да се знае кой е извършил това велико и красиво дело? — попита царят, като погледна с благоволение и почит одарения майстор.

Добрил сведе свенливо очи, поклати глава. Отклони въпроса.

— Тука, над образа на ктиторицата, ще изпиша надпис, за спомен на нашия любим севастократор. За да се знае кой е издигнал църквата, ала и кой е станал причина, тя да се изпише докрай, вече в българско царство.

Майсторът посочи с ръка вляво от главата на Десислава.

— Ето тука. Връз кремавата основа ще изпиша с тъмни букви следните редове. Искам царство ти първо да ги одобри.

Той извади от туниката си дълъг тесен свитък, разгъна го и зачете:

— „Въздигна се от земята и се съгради тоя пречист храм на светия йерарх Христов Никола и на светия и великославен мъченик Христов Пантелеймона със залягането, труда и голямата любов на севастократор Калояна, братовчед царев, внук на свети Стефана, краля сръбски. Изографиса се пък при българско царство, при благоверния и благочестив христолюбив цар Константин Асена, в лето 1258–59-то.“

Константин кимна с глава.

— Добре си споменал и родството ни по сръбските крале. Тъй моята връзка с Асеновския род се двойно подсиля. И не забравяй още едно. Преди годината 1259, в която си изографисал църквата, сложи индикт седми, за да се знае, че тя е построена в 1249 година. А също така ще ти напомня отново. Сложи името си, за да остане за спомен на хората... Защото ти си, комуто дължим всичко... Ти си творецът на църквата.

И отново сведе чело в безкрайна скромност великият майстор.

— Не... Не съм аз, който изписах всичко това... А този, който ми е дал дарбата... Аз съм само негов проводник... Чрез моята ръка той твори... Моето име няма значение. Важно е творбата да бъде съвършена.

И художникът отпрати с безмерна любов, любов на нежен родител, взор към своето дело.

Минаваше и преминаваше световната мощ. Царства се дигаха и рушеха. Имена проблясваха в сиянието на славата и угасваха в праха на забравата. Вечно оставаше само божественото вдъхновение, което превръщаше тленното в безсмъртие.

През булото на много векове и днес още очите на севастократор Калояна спокойно гледат образа на свети Пантелеймона, а ръцете му продължават да поднасят в ктиторско преклонение образеца на неразрушената му Боянска църква.

ИСТОРИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Повече от споменатите по-горе историци (Иречек, Павлович и Ковачевич) приемат, че севастократор Калоян бил братовчед на цар Константина, което по никой начин не може да се приеме, и то ето защо: Сам Константин в своята грамота, дадена на Виргинския манастир при Скопие, нарича Стефан Неман „дяда царство ми“ или майката на Константин била дъщеря на Стефан Неман; от Боянския пък надпис се установява, че Калоян бил внук на Стефана Първовенчани (сина на Стефан Неман). Оттук става ясно, че Калояновата майка била братова дъщеря на Константиновата майка, следователно Калоян не може да бъде братовчед на Константина, а син на братовчедката му. Следователно Калоян е бил братовчед на Михаил Асена. Това мнение се подкрепя и от данните по постройката на Боянската църква — че тя е била построена много по-рано преди нейното изографисване, т.е. преди да бъде избран Константин Тихов за цар.

Проф. В. Н. Златарски
(Боянският надпис, Годишник на Софийския
университет, 1934–54 XXXI).

Ако севастократор Калоян е бил внук на сръбския крал Стефан Първовенчани, то баща му Александър е бил женен за някоя от дъщерите на тоя сръбски крал, може би за оная от внучката на Хенриха Дандоло. Севастократор Александър е бил управител на Средешката област, гдето

се намирали и неговите собствени владения с център Боянската крепост, в която е живеел и неговият син Калоян.
Проф. Златарски

Изографисването на църквата не е станало веднага след построяването, а се е изминало доста време и поради това то се изтъква в надписа като съвършено отделно дело, като при това се казва, че то станало „при българско царство“, при Константин Асеня, а това показва, че непосредно преди това крепост Бояна не влизала в пределите на българското царство, а била отцепена от Търново и понеже тая област през даденото време не е минавала под друга чужда власт, то очевидно нейният владетел се обявил за независим.

Проф. Златарски

Из надписа на Боянската църква може да се открие, че бащата на севастократор Калояна — севастократор Александър, рожден брат на Йоан Асен II, е имал за жена една дъщеря на нашия крал Стефан Първовенчани. Затова в надписа е казано за Калояна, че е внук на сръбския крал Стефана, а братовчед на царя Михаил Асена български, във времето на когото е градена Боянската църква.

Архимандрит Иларион Руварец

БЕЛЕЖКИ НА РЕДАКЦИЯТА

Първото издание на книгата на Фани Попова-Мутафова излиза в София, книгоиздателство и печатница „Древна България“, 1939, в библиотека „Български исторически романи“, год. VIII, № 10, със заглавие „Последният Асеновец“ и подзаглавие „Боянският майстор“.

Второто издание на романа се публикува в София, печатница „Братя Миладинови“ и книгоиздателство Иван Коюмджиев, като том десети от Събрани творения, 1943, под заглавие „Боянският майстор“.

Текстът на настоящето издание се печата по второто (1943), а заглавието „Последният Асеновец“ („Боянският майстор“) взехме от първото (1939), тъй като по този начин завършва четиритомникът, посветен на Асеновци.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.